

Kohabitacija sa prošlošću

piše: Sonja Biserko

Srbija se još nije oporavila od prošlogodišnjeg ubistva premijera Đinđića. Nakon gotovo šest meseci otkako je formirana, nova srbijanska vlada nije zabeležila, takoreći nikakav uspeh. Naprotiv, dnevno se pokazuje njena nemoć i na ekonomskom planu i u ispunjavanju međunarodnih obaveza, pre svega onih prema Haškom tribunalu. "Uspeh" je zabeležen samo u daljoj kriminalizaciji prethodne vlade. Predsednik Ustavnog suda Srbije Slobodan Vučetić proglasio je pojedine odredbe Vlade Srbije tokom vanrednog stanja neustavnim, što je tek najnoviji, u nizu diskreditirajućih poteza uperenih protiv prethodne vlade. Tako se premijerov "legalizam" samo potvrdio kao ideološka, a ne pravna, kategorija.

Farsično suđenje Miloradu Ulemeku - Legiji, kao i beskrupulozna kampanja protiv Čedomira Jovanovića služe kao dodatno sredstvo za kristalizaciju 5. oktobra i njegove suštine. Zoran Đinđić je bio remetilački faktor, jer ga nisu kontrolisali, te je zbog toga uklonjen, kako bi se otvorio put ponovnoj konsolidaciji memorandumске Srbije u novom pakovanju. Sada i Boris Tadić treba kroz kohabitaciju sa Koštuničinom vladom da očuva kontinuitet, jer mentori očito više nemaju poverenja u premijerove sposobnosti. Upriličena scenografija Tadićeve inauguracije odisala je sabornošću, jedinstvom i pomirljivošću, a predizborni duel između dvojice predsedničkih kandidata demonstrirao je gotovo potpuni konsenzus o svim

ključnim pitanjima, kao što su zločin, reforme, korupcija. Tadić je, osim toga, vešto koristio Đinđićevu karizmu za predizbornu kampanju (jer to je ta Demokratska stranka koja uživa poverenje građana), ali je, istovremeno, pravio i distancu od Đinđićevih najbližih saradnika pod izgovorom da "stranku treba očistiti od kompromitovanih članova".

Sumornu perspektivu nije značajno promenio ni izbor Borisa Tadića za predsednika Srbije, mada je svet odahnuo već zbog same činjenice da je poražen radikalni kandidat Tomislav Nikolić. U svojim prvim javnim istupima (na primer, intervju "Špiglu") Tadić je izjednačavanjem odgovornosti Tuđmana, Izetbegovića i Miloševića nastavio sa relativizacijom odgovornosti srpske strane za krvavi raspad Jugoslavije i potvrdio da se realnost u Srbiji nije promenila kada je u pitanju njena nedavna prošlost. To pokazuje da je ozbiljno suočavanje nemoguće bez pritiska međunarodne zajednice. Učestale izjave vladinih predstavnika ukazuju da će pod međunarodnim pritiskom i Koštuničina vlada morati da isporuči generale protiv kojih su podignute optužnice za ratne zločine na Kosovu. Međutim, još uvek nedostaje iskreno suočavanje i moralna dimenzija tog procesa.

Mnogo je problema otvoreno istovremeno da bi ovako slaba i nekompetentna vlada mogla na njih profesionalno da reaguje. Zato pitanje statusa Crne Gore, Kosova, pa i same

Srbije, polako prelazi u nadležnost međunarodne zajednice. Crna Gora je u međuvremenu proglasila za svoj dan državnosti 13. juli i time još jednom potvrdila značaj avnojevskih principa, koji su bili osnov za priznavanje novih država, a zbog kojih je Srbija i generisala ratove na teritoriji bivše Jugoslavije. Kosovo se nakon dramatičnih događaja od 17. marta brzo vratilo na svetske agende, što prati ogromna aktivnost, ne samo unutar Kontakt-grupe, već i ostalih faktora koji žele da uzmu učešće u završnici jugoslovenske drame. Ona je, sada je to sasvim jasno, postala paradigma i za probleme i za njihovo rešavanje u novoj međunarodnoj konstelaciji.

Završavanje procesa raspada Jugoslavije, čini se, dobija na ubrzanju, jer međunarodna zajednica po prvi put uvažava realnost regiona i njegove arismetike. Pritisak Pedi Ešdauna na RS i njenu vladu da prizna masakr u Srebrenici i tim povodom podnese izveštaj sopstvenoj javnosti, u Srbiji je primljen sa velikim nezadovoljstvom, jer u tom činu vide početak kraja Republike Srpske. Opređenje međunarodne zajednice za obnavljanje multietničkog karaktera prostora bivše Jugoslavije, bez obzira na to što to zvuči kao iluzija, neophodno je kao poruka Evrope balkanskim narodima - kakav Balkan ona, dugoročno gledano, želi. Samo tako se može sprečiti stvaranje mnoetničkih država koje su po definicije isključive.

Uprkos svim pokušajima nacionalističkog bloka da pokaže kako nema proevropske alternative, problem modernosti se stalno nameće Srbiji. Modernost u ovom trenutku nema unutrašnju snagu. Otvaranje prostora za nju moguće je samo uz prisustvo međunarodne zajednice. Evropska budućnost Srbije prevashodno zavisi od njenog unutrašnjeg potencijala da se izbori za modernu alternativu, ali i od razumevanja suštine problema od strane međunarodne zajednice. Međunarodna zajednica, odnosno EU i SAD, imaju ključnu ulogu zbog toga što su svojim angažmanom u protekloj deceniji postali akteri u svim događanjima na Balkanu. Rešavanje problema samo na političkom nivou, bez suštinskog bavljenja samim društvom, i prepoznavanje prave alternative koja, za sada, može opstati samo uz međunarodnu podršku, nije dovoljno. ◆

Oni koji nisu ovde

piše: Bojan al Pinto-Brkić

Da prekodrinska braća imaju velikih briga, slutili smo i pre nego što su napustili domove da bi iz obližnjih šuma napadali svoje gradove i sela u kojima su, onda, dojučerašnje komšije zatvarali u koncentracione logore, a žene silovali, ili, kao u slučaju Srebrenice, jednostavno pobili sve muškarce, pošto su njihove porodice prethodno ljubazno prognali. Setićete se i da je Milošević, koji je odigrao možda ključnu ulogu u njihovom preobraženju u bosanske Srbe - specifično stanje svesti u kojem osobe, pripadnici jednog plemena/naroda, veruju da su sva ostala ljudska bića zla i nečista, i da, samim tim, zaslužuju da budu istrebljena, iako sa njima inače rado piju kafu - ubeđivao svoje zapadne sagovornike da su oni "nesumnjivo ludi i da se ne mogu privesti razumu" (Bilt, Holbruk). No, nešto krupno se dogodilo, nešto zbog čega su bosanski Srbi spremni da unište državoliku tvorevinu koju im je međunarodna zajednica poklonila u Dejtonu, a novine su pune izjava i komentara u kojima jedni drugima poručuju da je došlo vreme da se ubiju. Da li su brige prevazišle granice sposobnosti kolektivnog poricanja, pa je individualna psiha suočena sa traumama neslučenih razmera poverovala da je spas u samodestrukciji?

Srbija nemo posmatra dramu na zapadnim granicama. Njen ulog su dvojica ljudi koje traži čitavo čovečanstvo kako bi sudskim presudama jednog *ad hoc* suda pronašlo put za zaključenje najveće krize morala na kraju XX veka, ne računajući Ruandu. Radovan Karadžić i Ratko Mladić, poznatiji kao "oni koji nisu ovde", broje poslednje dane na slobodi svaki put kad srbijanski premijer Vojislav Koštunica natapira čuperak mudrosti i odlučnosti da bi na sednici vlade ili glavnom odboru stranke izjavio kako je saradnja sa Haškim tribunalom "pitanje svih pitanja", "državna obaveza koja se mora ispuniti", odnosno "posao od najvećeg značaja". I, nikako da stignu dalje od dva-tri, jer

deklarativna zauzimanja srbijanskih zvaničnika za pospešivanje saradnje sa međunarodnom zajednicom, koja je nemoguća bez izručenja "onih koji nisu ovde", postaju predmet podsmeha. Na koliko se različitih načina može reši: mi bismo da saradujemo sa vama, čim vam izručimo optužene za ratne zločine koji, izgleda, prema našim informacijama, nisu ovde, a gde su: nemamo pojma i nismo radi da saznamo? Hiljadu? Dve hiljade? E, pa, slušajte Draškovića, Marovića, Davinića, Ljajića, Labusa i Koštunicu... Svaki od njih ima bar jednog stranog sagovornika dnevno, pomnožite sa brojem dana od datuma stupanja na dužnost do datuma održavanja lokalnih izbora (do kada će vladajuća koalicija DSS, G17+, SPO i NS biti definitivno mrtva). Nije stvar u broju, nego u njihovoj uverenosti da tim izjavama čuvaju svoj politički ugled i nacionalnu čast.

Srbija ima i drugi problem: Miloševićevim potpisom na Dejtonskom sporazumu ona je postala garant državnosti Bosne i Hercegovine, što je u prošlosti podrazumevalo mnogo muvanja preko granice pod firmom specijalnih veza sa Republikom Srpskom, političkog, obavestajnog i kriminalnog mešetarenja, ali bi u konkretnom slučaju moglo da znači da je zvanični Beograd ima odgovornost da zaštiti ustavni poredak susedne zemlje i obavezu da spreči rukovodstvo bosanskih Srba u pokušaju kolektivnog samoubistva. Koštunica će, za promenu, morati da prestane da merka deo teritorije preko Drine koji je u snovima već pripojio Srbiji i da iskoristi sestrinski uticaj svoje partije kako bi ubedio vođstvo SDS dejtonska podela BiH nema uporište u Svetom pismu, odnosno da im međunarodna zajednica, koja im je pre devet godina dala pola Bosne na uživanje, neće čuvati Republiku Srpsku ako se pokaže da su njene institucije neefikasne, nesposobne ili nepostojeće. Zaboravio sam da vam saopštim lepu vest: prvi put

se na najvišem nivou razgovara na temu otkud, kako i čemu služi ta Republika Srpska, pošto je rukovodstvo bosanskih Srba odlučilo da svi nosioci javnih funkcija treba da podnesu ostavke ili budu prisiljeni da demisioniraju u znak solidarnosti sa par desetina SDS velikomučenika koje je mrski gubernator Pedi Ešdaun smenio zbog zloupotrebe funkcija i preusmeravanja sredstava iz javnih fondova na privatne račune pripadnika kriminalne grupe koja organizuje skrivanje optuženih za ratne zločine, posebno Karadžića i Mladića.

Neko je konačno shvatio da nema smisla održavati beznadežni entitet u životu samo da bi moglo da se kaže da je neki predsednik bio na Tadićevoj inauguraciji? Nažalost, ne. Čini se da je međunarodna zajednica zatečena težnjom bosanskih Srba da unište sve što imaju, uključujući i sebe same, što pokazuje da pojedini birokrati ništa nisu naučili o regionu kojim administriraju i da su potpuno prevideli sklonost Srba da u teškim vremenima traže pribežište u iracionalnom. Politička elita Republike Srpske sad misli da će jedinstvom uceniti međunarodnu zajednicu da smanji pritisak da se uhapsu Karadžić i Mladić "radi funkcionisanja entiteta", a ako ne uspe, onda će izvesti narod iz ustavnog sistema Bosne i Hercegovine i izboriti se za svoja prava i privilegije na teži način, po starozavetnom scenariju. Ono što Čavić, Ivanić i drugi kandidati za Mojsija ne shvataju jeste da njihov scenario suviše podseća na početak devedesetih, to jest na scenario koji bi svi, osim Karadžića i Mladića, rado zaboravili. Napuštanje civilizacije, razaranje gradova i genocid su još uvek u modi, ali je Balkan odavno *passé*. I, ništa što oni smisle neće naterati međunarodnu zajednicu da popusti na granicama Evropske unije, koja tek treba da savlada integraciju deset novih članica i koncept zajedničke bezbednosne i spoljne politike. Među nama, bosanski Srbi nisu mogli izabrati gori trenutak i povod da izigravaju izabrani narod. U Evropi kompromisa koja se gradi, kako bi zadovoljila interese svih, ne sme biti kompromisa sa zločincima - tako, otprilike, glasi prvi princip integracija.

Uloga Srbije, u idealnom scenariju, bila bi da uhapsi i izruči Karadžića i Mladića, ili da, ako nisu na njenoj teritoriji, dâ odlučujući doprinos njihovom hapšenju. Takođe, Srbija bi morala da bude primer za Republiku Srpsku kako se povlače hrabri potezi u pristupanju evro-

atlantskim integracijama. U postojećim okolnostima, od Srbije se očekuje da učini sve da oni za koje tvrdi da nisu na njenoj teritoriji budu izvedeni pred lice pravde, i to brzo, jer svaki dan skrivanja Karadžića i Mladića podriva sistem međunarodnog prava i ugled međunarodnih organizacija i političara na javnim funkcijama. Što se bosanskih Srba tiče, na njih Beograd mora izvršiti presudan uticaj da se okanu politike podrivanja državnosti BiH i okrenu stvaranju zajedničke budućnosti sa ostalim evropskim narodima, a prvenstveno susedima.

Oni koji navodno nisu ovde, dok su bili na čelu bosanskih Srba, stvorili su druga nenaodnadivnu štetu i teško breme svojim sunarodnicima; otkad se nalaze u bekstvu, koštali su svoje sunarodnike milijarde dolara (neke brojke ćemo uskoro

dobiti od Ministarstva za ekonomske odnose sa inostranstvom Srbije, koje se prihvatilo teškog posla da izračuna koliko nas je koštalo prisustvo, ili odsustvo, Karadžića i Mladića) stranih donacija i kredita, da ne raspravljamo naširoko o lošem imidžu na međunarodnom planu zbog čega su izostale direktne investicije. Razume se da odgovornost za sadašnje prilike snose pojedinci i institucije koji su im pružali utočište, kao i oni koji su došli ili su mogli doći u posed informacija koje bi pomogle njihovo hapšenje i izručenje. Kad se jednog dana dvojica najtraženijih begunaca nađu u Hagu, trebalo bi povesti istragu o njihovim saučesnicima. Možda isplivaju neke interesantne relacije, to jest ako i dalje budemo postojali kao nacija i zemlja koju će to zanimati. Fatalizam... Preti. ◆

znamo šta je bilo posle: Šljivančanin je uhapšen u svom stanu, a da to nije izazvalo ništa spektakularnije od manjeg "remećenja javnog reda i mira" koje su upriličile bande fudbalskih huligana pojačane starim stadionskim asom Aleksandrom Vučićem, te nesrećnim Če Gevarom iz Petrovaradina Aleksandrom Julinom... Od te Strašne Sile bi se devotom katoličkom internatu možda i zatrese gaćice, ali jednoj državi, čak i kada je ovako slabašna i *sistematski neorganizovana* kao Srbija, bogme od njih ne preti nikakva opasnost.

Čemu ovaj kroki o našim lokalnim "patriotskim" ekscentricima? Otuda što me nešto u sadašnjoj "društvenoj atmosferi" glede Haga i izručenja optuženih Tribunalu strašno podseća na ona vremena i na te likove. Koštuničina vlada, ali i vlast u Srbiji generalno, ponašaju se baš poput spomenute Vesne Gojković - neko sa nadom, neko sa strepnjom da bi mogla biti u pravu - to jest čvrsto su uvereni (ili im je zgodno da se prave da u to veruju) kako bi izručenje Međunarodnom tribunalu za ratne zločine one dvojice kućnih Miloševićevih generala Pavkovića i Lazarevića, seoskog đilkoša i magacionera iz Pačetina Gorana Hadžića & co. izazvalo u Srbiji bog zna kakav karambol, te bi zato - ergo, u ime izbegavanja većeg belaja - bilo bolje da se cela stvar nekako izbegne. Uostalom, *zamolili* smo Generale da se sami predaju, oni to nisu hteli; ta, ne bi li bilo nekako nasrtljivo i nepristojno da na tome baš *insistiramo*? Zato svi redom, od Koštunice preko Davinića do Tadića, idu po zemlji i svetu i kukumavče kako "niko neće da razume naše složene unutrašnje prilike" zbog kojih nam je strašno nezgodno i opasno da privedemo, recimo, onog nauljenog "Slobinog" generalskog plejboja, inače nadaleko poznatog po kolekcionarskoj strasti glede stambenog prostora, a sve pod motom "od viška glava ne boli"! Tobože, mi smo zapravo vrlo radi da Ispunjavamo Preuzete Međunarodne Obaveze, ali ne smemo samo zbog toga da rizikujemo da nam se digne kuka i motika i oduva nas, a sve u ime patriotske odbrane Pavkovićevih stanova i vila (ko bi ih čuvao, pazio i pajao ako Gazdin General ode na službeni put?!) ili Hadžićevih luksuznih poseda po Novom Sadu i crnogorskoj rivijeri, kakve inače ima svaki magacioner u istočnoj Slavoniji, to je takoreći lokalna tradicija, ništa posebno... Ma dajte, ljudi, ili se uozbiljite ili idite kući!

Kukavičluk i ihibicija

piše: Teofil Pančić

Jednom sam prilikom učestvovao u televizijskoj emisiji zajedno s profesorom beogradskog Pravnog fakulteta koji je, u slobodno vreme, istaknuti član svih mogućih odbora za "odbranu" svih mogućih optuženih ratnih zločinaca, pod uslovom da su srpski. Krajnje simpatičan lik, posle mi je, u "neformalnom razgovoru" priznao da je oslobođen vojske, što je valjda izvor njegove takoreći paraerotske simpatije za Vojničine i Junačine, a taj dražestan biografski podatak bogme i baca zanimljivo svetlo na njegovo slavljenje i uzdizanje svih onih ratova u kojima sam nije bio u mogućnosti, tj. opasnosti da učestvuje... No, nije to važno u ovoj priči. Profesoru je društvo u tv-stanici pravila - mada u samoj emisiji nije učestvovala, te će biti da je tamo bili u svojstvu profesorovog ili Nadzornika ili *bodyguarda* - gospođa (javno) nepoznate profesije, biografije i ostalih Zasluga Za Narod koju su dokoniji pratitelji lokalnih političkih bizarnosti upamtili

kao Vesnu Gojković, predsednicu Odbora za odbranu Veselina Šljivančanina. Scena koju opisujem, naime, odigrava se u vreme kada je Šljivančanin još u hajducima, daleko od ruke zle imperijalističke (ne)pravde... E, narečena mi gospođa posle emisije zaneseno stade objašnjavati kako njen štićenik V. Š. nika da neće biti uhvaćen jerbo em on ne bi dozvolio da živ padne u šake Novog Svetskog Poretka, em bi svaki pokušaj njegovog hapšenja u zemlji Srbiji izazvao neviđene turbulencije, nebrojene hiljade klasno i nacionalno svesnih proletera i Srbalja pohitalo bi u pomoć bratu u nevolji, izbila bi velika buna i prevrat, pala bi nenarodna vlast, a Patriote bi se povrnule za kormilo državnog nam broda... E, zato drugu Vesni niko ne sme ništa! Vuna, kićo! Gledao sam to opsednuto ljudsko stvorenje sa onom vrstom pomalo sažalno *antropološke radoznalosti* koja te nekako sprečava da bilo šta kažeš: samo gledaš, trepćeš i čudiš se. Bilo kako bilo,

U kom onda grmu leži zec? Problem je u tome što naš najpoznatiji ranoranilac, premijer Vojislav Koštunica - za predsednika Tadića ćemo da vidimo da li je istinski drugačiji, ili samo njegov "apdejtovani" klon, kako neki Zli Jezici već podozrevaju - naprosto nije nikada prevazišao (niti je pokazao želju i napor da prevaziđe) svoje čuvene "stomačne probleme" u vezi saradnje s Tribunalom, i što smo svi mi ponovo taoci njegovih apsolutno privatnih fiksacija. Tako je bilo i dok je Koštunica bio predsednik virtuelne SRJ, ali je tada postojao drugi (operativniji i važniji, uostalom) centar institucionalne političke moći oko Zorana ?indića, koji je mogao kad zagusti (kao u vreme krize oko izručenja Miloševića, koja je takođe bila *isključivo kriza u političkom vrhu*, dok se na ulici nije dešavalo ništa dramatičnije od psovki grupica naših razjarenih vremešnih sugrađana koji su besno vitlali kišobranima u pravcu N. Sv. Poretka) da preseče i učini ono što treba i mora da se učini. Sada takve kontrateže nema, Koštunica se nalazi na funkciji na kojoj neće da učini ništa, ali sa koje može efikasno da sprečava druge i da tako i dalje potuljeno pokriva i štiti svoje optužene "ratne saveznike".

Ovih su dana i Tadić i Koštunica pod nikada jačim pritiskom cele "međunarodne zajednice" i ostaje da se vidi hoće li ih to konačno uozbiljiti, ili će i dalje - što izgleda verovatnijim - zamajavati sve živo trivijalnim pokušajima trgovine na sitno i ostalog *tantezakukurikanja*, misleći da su na kakvom političkom buvljaku. To oni, naime, zovu "dvosmerna saradnja", i to je valjda sve što treba reći o dometi ma njihove političke imaginacije. Mešavina kukavičluka i ideološko-parapatriotskih inhibicija političke klase na čelu sa Koštunicom pravi je izvor krajnje neubedljivog "vesnagojkovićevskog" konstrukta o Golemoj Opasnosti od izručenja optuženih Tribunalu, jer Srbija tobože jedva čeka da to neko pokuša, pa da digne bunu protiv vlasti koja se drzнула da dirne u Generala Sunce i njegove satelite... U stvarnosti, "buna" stanuje jedino u premijerovoj glavi, i služi mu kao prozaično retoričko pokriće za to što ne čini nešto što on zapravo naprosto neće da učini, i tačka. A to je uvek i bio najveći problem s Koštunicom: što on obožava da svoje sasvim privatne opsesije prevaljuje na leđa svih svojih sugrađana, pa taman cela zemlja ispaštala u ime neokrtnjenosti njegovog laskavog mišljenja o samom sebi. ◆

Trošenje demokratskog kredita

piše: Milenko Marković

Incident sa (ne)odlaskom Vuka Draškovića u posetu Hrvatskoj samo je svojevrsan lakmus papir koji otkriva protivurečja i opterećenja naše spoljne politike. Neobičajeno je bilo, svakako, da predsednik države-domaćina (Stipe Mesić), doduše na zaobilazan način, kaže za ministra spoljnih poslova druge države (Vuka Draškovića) da nije poželjan gost. Ali, još više je neobičajeno, da naš ministar najavljuje svoju posetu Hrvatskoj sa "uperenim prstom u oko"! On je, naime, tom prilikom Hrvatskoj poručivao približno u tom smislu: "bio je građanski rat u bivšoj Jugoslaviji, povucimo tužbe jednih protiv drugih, i skinimo to opterećenje koje ometa gledanje u budućnost". Nije teško postaviti na kakav prijem je naišla takva izjava u zemlji u kojoj vlada nepodeljeno uverenje da je na nju izvršena agresija!

S obzirom na poslovično kratko istorijsko pamćenje naših ljudi primetno je nastojanje u postmiloševićevskoj Srbiji ili da se relativizuju ili bar izjednače krivice za taj rat. Teza o građanskom ratu, služi, još uvek, kao alibi da se ne ide do kraja u obračunu sa nacionalističkom prošlosti. Jer ako je to bio građanski rat, teza na kojoj je naročito insistirala i Miloševićeva vlast, onda su tu svi krivi, tu nema agresora. U tom duhu slede i preporuke da se ne čačka u to, jer, navodno, ko zna kako bi ko prošao. Stavimo sve to pod tepih i okrenimo se budućnosti. Ali, kako se može graditi budućnost na zatamnjenoj prošlosti, sa obostranim sumnjama o stvarnoj ulozi u krvavim međuetničkim obračunima, sa uverenjima jednih o krivici drugih? Zar ovi isti političari koji traže zaborav, nisu toliko puta optuživali Titovu vlast, što je stavljala pod tepih stradanja Srba u Jasenovcu i drugde tokom Drugog svet-skog rata? Tu, dakle, ne mogu biti dva aršina.

Prava budućnost može početi tek kada naše vladajuće elite smelo priznaju bolnu istinu: da na postorima bivše Jugoslavije nije bio građanski, već nacionalističko-osvajački rat, te da je ključni vinovnik takvog rata bio režim Slobodana Miloševića. Razume se, u tome i svi drugi treba da dobiju meru svoje krivice za taj rat (umešanost Hrvatske u BiH, na primer), ali ne da im neko drugi natura "istinu", već da sami dođu

do nje. To je pravi put nacionalne katarze na ovim prostorima.

Ali, kako se o katarzi može govoriti kada se u Skupštini Srbije donosi zakon o pružanju podrške haškim zatvorenicima, odgovornim i za rat i za počinjene zločine u njemu? I time navlači kolektivna krivica srpskom narodu. Umesto toga, najviši nacionalni čin bio bi da je Skupština usvojila rezoluciju kojom se režim Slobodana Miloševića čini odgovornim za ratove na tlu bivše Jugoslavije, kojom izražava žaljenje zbog ratnih zločina koje je taj režim počinio u ime srpskog naroda. Mislim da bi to bila najbolja poruka našim bivšim sunarodnicima, Evropi i svetu u celini, o našoj iskrenosti u pogledu radikalnog raskida sa nacionalističkom prošlosti i o našoj spremnosti da bez kolebanja ulazimo u procese demokratskih reformi i evropskih integracija. Dakle, distanciranje od, a ne pravnim regulama svojatanje nacionalističke politike Slobodana Miloševića. Time bi se na najbolji način odbranila čast srpskog naroda i njegov stvarni nacionalni interes.

Nevolja je u tome što aktuelni sastav skupštine nema državničku viziju budućnosti Srbije. Zaokupljena uskim stranačkim interesima u borbi za vlast, ona troši i ono malo demokratskih kredita stečenih nakon petog oktobra. Na pitanje "kuda ide Srbija", ne znam kakav se odgovor može dati, a da nije obojen pesimizmom. Aktuelni kontekst srpskog društva sve više ispunjava vladajuće trojstvo: tiha obnova monarhije, sve češće ulaženje Srpske pravoslavne crkve u sferu politike i jačanje desničarske vlasti u državi. Hteo bih da se nadam da nam ipak ne predstoji sumorna sutrašnjica. Ali osim te nade, ovom društvu bila bi neophodna probudena građanska svest naroda koja bi mogla odlučno da kaže "stop" igranju sa njegovom sudbinom. Neophodan je i široki front demokratskih snaga, koji bi podsticao i artikulisao takvu svest i odlučnost. Ima li ovo društvo snage da nakon što je učinilo prvi neophodan korak - rušenje Miloševićeve vlasti, učini i drugi, rekao bih kopernikanski obrat, prema demokratiji? To je pitanje, Šekspirovskim jezikom rečeno, "biti ili ne biti" aktuelnog političkog trenutka našeg društva. ◆

Obrazovni revanšizam

piše: Slobodanka Ast

Radikalna "reforma reforme" Koštunicinog Ministarstva prosvete nosi sve opasnosti "olako obećane brzine".

Vojislava Koštunicu i njegove kolege iz DSS nije glas da su usporeni, uspavani, "neobavešteni", da samo kritikuju, a ne delaju.

Izuzetak je u njegovom timu ministarka prosvete dr Ljiljana Čolić koja je u najkraćem roku, uz pomoć Vlade premijera Koštunice, svoje stranke i svog tima izvela brzopoteznu "reformu reforme".

Samo dve nedelje po imenovanju ministarka je najavila "relaksiranje reforme", a onda je po hitnom postupku, bez javne

rasprave, bez jasnog cilja i strategije, Koštunicina Vlada i DSS, uz zdušnu pomoć radikala, u Skupštini progurala novi Zakon o osnovnom obrazovanju. I tako su voljom jedne partije izbrisane gotovo sve novine koje je doneo prethodni "Gašin zakon", koji je po uverenju mnogih naših, ali i evropskih stručnjaka, kao i Saveta Evrope, bio po nekim tehničkim, ali i suštinskim rešenjima, vrlo moderan, reformski, napravljen po najboljim evropskim standardima. U celom regionu

se na naš model reforme obrazovanja gledalo kao na primer za ugled. Bila je to renesansa zemlje bar na ovoj tački...

GRLOM U JAGODE: Velika ironija je da je novo rukovodstvo Ministarstvo prosvete Srbije koje je optuživalo ekipu Gaše Kneževića da je njihova reforma bila "ishitrena", odluku o obustavljanju reforme donelo tri nedelje nakon dolaska na vlast!? Za to vreme oni nisu mogli, ali što je svakako važnije, nisu ni pokušali da sagledaju i ocene šta je tri godine stvaralo 500 veoma stručnih ljudi, koji su konsultovali još 10 000 drugih. O detaljnom upoznavanju savremene stručne literature koja se bavi sistemom obrazovanja da i ne govorimo. Novi ljudi u Ministarstvu prosvete nisu se ni osvrnuli na one pisane dokumente, uzgred budi rečeno, vrlo savremeno prezentirane u nekoliko obimnih publikacija, koje su ostavili njihovi prethodnici. Posebno treba istaći obimnu studiju "Kvalitetno obrazovanje za sve - izazovi reforme obrazovanja u Srbiji".

U "reformu reforme" osnovnog obrazovanja krenulo se kao grlom u jagode: nije bilo nikakve evaluacija pedagoških inovacija. Nije bilo nikakvih kontakata ni sa Prosvetnim savetom, ni sa stručnim timovima koji su pripremali reformu, pa ni sa stručnim udruženjima. Teško je razumeti da se može tek tako, bez studiozne analize, ukidati nešto što će tek dati plodove, u šta je uloženo i toliko rada, ali i sredstava.

Prigovori nove prosvetne vlasti svodili su se zapravo na tvdnju da je naša nova škola bila previše moderna, previše evropska, a premalo srpska...

Uzaludna su bila upozoravanja stručnjaka koji su se angažovali da je bar na ovoj tački naš posustali, nemoderni, tromi i užasno osiromašeni obrazovni sistem počeo da hvata korak sa svetom. Stručnjaci bivšeg ministarstva, ekipa izuzetno dobro informisana o najnovijim svetskim tokovima u ovoj sferi, uklopila je u naše osnovnoškolsko obrazovanje ono što proističe iz najboljeg razumevanja prirode školskog učenja; to nije bilo nikakvo puko "kalemljenje" i kopiranje svetskih i evropskih modela. Strategija novog Ministarstva prosvete bila je očigledno samo da se ispuni politička volja DSS čiji je ministarka prosvete Ljiljana Čolić jedan od osnivača i vernih članova.

Da li je bilo mesta korekcijama? Svakako. Ali, umesto polaganih, promišljenih korekcija nekih sadržaja,

Antilegalizam

U skuštinskoj raspravi su odbijeni svi amandamani DS, a ministarka Ljiljana Čolić je naglasila da su koncepcijske razlike između sadašnjeg zakona i predloga Vlade tako velike da nema kompromisa između predloga novog i starog zakona. I ova izjava je potvrda da ovo nisu bile izmene i dopune postojećeg zakona, izmenjeno je 80 odsto teksta, kako su tvrdile u početku nove prosvetne vlasti, već nov koncept i nov zakon.

Analizirajući antilegalizam "reforme reforme" obrazovanja profesor dr Vesna Rakić-Vodinić i dr Mirjana Detelić ukazuju da Ministarstvo prosvete, za početak, duguje bar odgovor na pitanje: ko, kad i kako je pripremio koncept "reforme reforme" i gde je o njemu stručno razgovarano. Bez toga odgovora, ponuđene izmene i dopune zakona jesu samo još jedan primer tajne zakonodavne aktivnosti koja ima značaj samo za one koji je izvode, a ne za one na koje se odnosi.

I tako smo novim Zakonom o obrazovanju došli do još jednog dokaza da zakleti legalisti krše zakon: Ministarstvo prosvete prekršilo je zakon već na startu kada je počelo tajno da radi na izmenama zakona i nije uključilo u ovaj poduhvat Prosvetni savet Srbije, a o novom zakonu nije vođena ni javna rasprava, kako to Zakon nalaže.

udžbenika ili ritma uvođenja novina, nove prosvetne vlasti su se opredelile za totalno rušenje celine novog sistema.

Ono što je uradilo prethodno rukovodstvo Ministarstva prosvete u reformisanju osnovne škole nikako nije bila partijska svojina "Đinđićeve ekipe", već jedno opšte dobro: deca su učila na savremeniji način, ankete su čak pokazivale da je znatan broj mališana sa radošću išao u školu, roditelji su bili veoma zadovoljni što se deci pruža mogućnost da strani jezik uče besplatno, od prvog razreda osnovne, jedan broj nastavnika oduševljeno je prihvatio savremenije, manje propisima dirigovane nastavne metode...

Ministarka prosvete se nije dala zbuniti ovim činjenicama. Kad je ponestajalo iole logičnih argumenata potezalo se nedopustivim izmišljotinama o istraživanjima koja ne postoje, pa i besmislicama kao što je ona tvrdnja da deca ne treba da uče strani jezik dok nisu "utemeljena u svom maternjem jeziku", ilustrovano narcisodinim i nepriličnim ličnim primerom.

I drugi čelnici njenog Ministarstva su u sličnom maniru osporavali domete reformisane osnovne škole, da bi upravo ovih dana, kada je trebalo predstaviti nove programe, prosvetne vlasti poručivale da ne kasne i da zapravo nema velikih izmena u programima!?

VESELA DRUŽINA: Prosto je neverovatno kako se olako Ministarstvo prosvete Srbije, ali i ona vesela i neodgovorna poslanička družina u Skupštini Srbije odrekla velikog kapitala reformisane osnovne škole, kako je olako bačeno kroz prozor sve što su naučile desetine hiljada nastavnika, a naravno i učenika. O materijalnoj strani reforme - pomoć je stizala sa mnogih evropskih, ali i svetskih adresa - da i ne govorimo. Ministarka je čak javno iskazivala ljutnju što "stalno mora da prima neke strance, kao da je ministar inostranih poslova..."

Novo Ministarstvo prosvete je prvo poručilo da svoju reformu priprema u tajnosti (!), a onda se ispostavilo da se velom tajnosti zapravo prikriva jedna revanšistička politika, uklanjanje možda najvidljivijih tragova Đinđićevih reformističkih poteza.

Prethodna, "Gašina reforma", a *spiritus movens* je zapravo bila njegov zamenik dr Tinde Kovač-Cerović, sa Filozofskog fakulteta u Beogradu bila je dugoročan projekat, u skladu sa strategijom razvoja zemlje: izgradanja demokratskog

društva, ekonomski oporavak, Evropa...

Da li nova Vlada i novo Ministarstvo imaju novu strategiju?

Velika je šteta što već ova generacija osnovaca, a to je 85.000-90.000 dece, uskraćena za šansu da uči na nov način. Politika koja legitimise stanje da se sistemom obrazovanja rukovodi na striktno jednopartijski način može imati pogubne posledice po zemlju. Obrazovanje je suviše važna i dugoročna stvar da bi samo političari bili odgovorni.

OPASNA BRZINA: Radikalna "reforma reforme" Koštunicinog Ministarstva prosvete nosi sve opasnosti "olako obećane brzine".

Ostaje utisak da donošenje novog Zakona o "reformi reforme" nije bilo motivisano konceptijskim neslaganjima oko pravca reforme, tenzijama između tradicionalista i modernista, već da je pre reč o političkoj odluci združenih snaga da se ukloni trag prethodne vlade iz školstva, pa makar i na opštu štetu.

U školama je entropija: novo Ministarstvo prosvete je po kratkom postupku anuliralo rezultate rada velikog broja ljudi, bez stvarne, javne i temeljne rasprave o rezultatima njihovog rada. Time se zapravo vredi dostojanstvo ovih ljudi, njihov profesionalni, stručni i moralni integritet. Njima se čak poručuje, i to sa skupštinske govornice, da su to radili iz kotristoljublja, pa čak i da su "nacionalni neprijatelji".

Neki poslanici su sa skupštinske pozornice poručivali da su znali da je predlog novog zakona dobar čim je čuo da ga kritikuju "razni analitičari, eksperti, nevladine organizacije, najčešće plaćeni stranih fondacija koji ovom narodu i državi ne misle ništa dobro."

Očigledno, na javnu scenu se vraća ksenofobična, antiintelektualna retorika za koju smo mislili da je za nama.

Novine u obrazovanju se ne mogu zaustaviti: pojavljuju se privatne škole koje će u mnogo čemu, po sadržajima, po opisnom ocenjivanju, po duhu, po mogućnosti izbora predmeta, podsećaju na ono što je upravo proterano iz naših škola. Dakle, ko može da plati taj će se bolje i obrazovati: deca sa geografske i socijalne margine tamo će i ostati.

Sušтина nekih poteza novog Ministarstva prosvete je vraćanje na devedesete: naših "deset krvavih godina" su i u obrazovanju dale katastrofalne rezultate.

Tokom devedesetih nastavnici su bili nipodaštavani, bili su puki izvršioци "poslova i zadataka", nisu imali nikakvo stručno usavršavanje, školama se upravljalo odozgo, na snazi su bili oni rigidni, ideologizirani programi... Da li je taj povratak u prošlost, u Miloševićevo vreme, ono što ova zemlja hoće?

Šta se sada dešava u školama? Neki razočarani nastavnici daju karatak, sažet odgovor: strah i strepnja. ◆

Majstorsko pismo

Posle višednevne burne skupštinske rasprave koja se u finišu vodila do sitnih sati u zoru, znači bez ozbiljnijeg uvida javnosti, Zakonom je vraćeno osmogodišnje osnovno obrazovanje, samo prvaci će biti opisno ocenjivani, dok će u ostalim razredima ocenjivanje biti brojčano, "osim iz predmeta koje odredi ministar". Strani jezik više nije obavezan od prvog razreda, već od trećeg. Posle osmog razreda đaci polažu maturu, ministarka je to nazvala svojevrsnim "majstorskim pismom" koje će zameniti prijemne ispite.

Šta će i kako osnovci učiti ministarka nije rekla: ovu reformu reforme tek treba da osmisli budući Nacionalni prosvetni savet uz pomoć stručnjaka Zavoda za unapređenje vaspitanja i obrazovanja.

Skupštinska rasprava je pokazala da novim prosvetnim vlastima, ali i skupštinskoj većini, nije bilo najvažnije kako će se deca što savremenije obrazovati: cilj im je pre svega partijska promocija i želja za povratkom na staro začinjena demagoškom floskulom da se "vraća dostojanstvo nastavnicima". Nije prošla ni ideja da svi nastavnici obavezno imaju godišnje po 20 časova obuke na kojima bi se stručno usavršavali i na osnovu kojih bi dobijali petogodišnje ili sedmogodišnje licence. Skupštinska većina izgleda smatra da je diploma već dovoljna garancija da nastavnici dobiju doživotne licence, drugim rečima, novi zakon oslobodio je prosvetne radnike obaveze da se stručno usavršavaju. Žarko Obradović, zamenik šefa poslaničke grupe SPS čak je predlog o uvođenju licenci nazvao "vrstom lustracije u prosveti"!

Kontroverzno i kontradiktorno

piše: Biljana Kovačević Vučo

Odluka Ustavnog suda Srbije kojom se nakon godinu i po dana od vanrednog stanja uvedenog zbog atentata i ubistva predsednika Vlade Srbije u martu 2003. godine, pojedine mere državnih organa koje su preduzete radi otklanjanja posledica napada na institucije demokratske vlasti i bezbednosti javnog poretka proglašavaju neustavnim, sigurno će u analima srpskog pravosuđa ostati zabeležena kao odluka koja je po svojim motivima toliko kontroverzna i po svojoj pravnoj argumentaciji toliko kontradiktorna, da otvara suštinsko pitanje koja je zapravo uloga ovog Suda u ostvarivanju njegove Ustavom propisane funkcije zaštitnika ustavnosti i vladavine prava.

Ovom svojom odlukom Ustavni sud Srbije, koji po svemu treba da predstavlja nezavisnog arbitra u zaštiti ljudskih prava i građanskih sloboda, zapravo je, namerno ili ne, pojačao ionako dominantnu pravnu nesigurnost, pravno institucionalizovao revanšizam i doveo u pitanje smisao i svrhu suđenja za organizovani kriminal. Tome treba dodati da ovom svojom odlukom Ustavni sud podriiva suštinu i tok sudskog procesa koji se vodi protiv optuženih za ubistvo premijera Zorana Đinđića, tog gnusnog čina koji je i bio prvi i osnovni razlog zbog kojeg je vanredno stanje i uvedeno.

Objektivnosti radi, treba podsetiti da ovo nije prvi put da Ustavni sud Srbije donosi neku odluku koja ugrožava osnovne institucije pravne države i vrednosti pravde i destabilizuje ionako krhku pravnu sigurnost građana Srbije. Ipak, čini se da ovako drastičan slučaj pravne manipulacije, kojim se jedan iznuden i legitiman institut zaštite demokratskih tekovina od strane državnih organa u Srbiji pretvara u svoju suprotnost (tj. praktično u krivično delo), još nije viđen. Negativne posledice ovakve odluke Ustavnog suda Srbije (inače svojstvene represivnim režimima) ne samo da će biti predmet političke i pravne polemike, a sigurno i revizije, već će isto tako u vrednosnom smislu unazaditi naše živote do te mere da možemo govoriti o otvorenom povratku na javnu scenu Srbije,

5. oktobra 2000. godine poražene politike koju su simbolizovali haški optuženici Slobodan Milošević i Vojislav Šešelj.

U odnosu na pravnu utemeljenost odluke kojom je, na predlog Vlade Srbije, vd predsednika Republike uvela vanredno stanje nakon ubistva premijera, pre svega i pre svih treba podsetiti sadašnjeg predsednika Ustavnog suda (inače jednog od kreatora još uvek važećeg tzv. Miloševićevog ustava iz 1990. godine) na činjenicu da je Ustav Srbije dobrim delom neprimenljiv, kako zbog toga što mu nedostaje potreban legalitet jer nije usaglašen sa Ustavnom poveljom Srbije i Crne Gore (krajnji rok bio je avgust 2003), tako i zbog nedostatka legitimacionog kapaciteta na koji nas obavezuje ne samo Pakt o građanskim i političkim pravima UN koji je još davne 1971. godine ratifikovala tadašnja SFRJ, već nas kao članicu Saveta Evrope neposredno obavezuje i Evropska konvencija o ljudskim pravima koju smo ratifikovali u decembru 2003. godine. Posebno treba naglasti pravno obavezujuću odredbu člana 16. Ustavne povelje SCG prema kojoj "ratifikovani međunarodni ugovori i opšte prihvaćena pravila međunarodnog prava imaju primat nad pravom Srbije i Crne Gore i pravom država članica."

Pakt o građanskim i političkim pravima UN (čl. 4) jasno definiše da u slučaju da "opstanak nacije ugrozi izvanredna javna opasnost", koja je proglašena ustavnim putem, države ugovornice Pakta mogu, u obimu koji je strogo određen zahtevima situacije, "preduzeti mere kojima se ograničavaju obaveze predviđene ovim Paktom", s tim da te mere moraju biti u skladu sa drugim obavezama koje proizilaze iz međunarodnog prava, kao i da ne dovode do diskriminacije po osnovu rase, boje kože, pola, jezika, veroispovesti ili društvenog porekla.

Iz ovog primera jasno se vidi da je prema ovom Paktu dopušteno državnim organima da u vreme vanrednih okolnosti ostvare određena nužna odstupanja u odnosu na pun volumen ostvarivanja proklamovanih ljudskih prava predviđena

u ovom i drugim međunarodnim obavezujućim pravnim dokumentima, uz imperativni uslov da se ograničenja ljudskih prava ne mogu odnositi na: a) samovoljno lišavanje života; b) primenu torture; c) uvođenje ropstva ili tzv. zavisnog položaja, (s tim što se ovo ne odnosi na mogućnost da se za vreme vanrednog stanja uvede prinudni ili obavezni rad); d) uvođenje dužnickog ropstva; f) ograničavanje slobode veroispovesti, kao i na g) kažnjavanje za krivičnih dela koja u vreme izvršenja, ni po međunarodnom, ni po domaćem pravu, nisu smatrana za krivična dela, što podrazumeva i zabranu izricanja teže kazne od one koja je bila predviđena u vreme izvršenja krivičnog dela (s tim što se Pakt ne protivi suđenju za krivična dela koja u vreme izvršenja nisu propisana domaćim zakonodavstvom, ali koja predstavljaju krivična dela prema opštim pravnim načelima priznatim od strane međunarodne zajednice).

Slično, i Evropska povelja o ljudskim pravima predviđa odstupanja u odnosu na pun volumen ostvarivanja ljudskih prava u vanrednim okolnostima, s tim što se odstupanja ne mogu odnositi na: a) zabranu torture; b) pravo na život (osim u slučajevima koji su dopušteni u ratnim postupcima); c) zabrana ropstva (uz izuzetak prinudnog i obaveznog rada u određenim situacijama), kao i d) kažnjavanje za dela koja u vreme izvršenja nisu predstavljala krivična dela, osim ukoliko su to dela koja se smatraju krivičnim delima po tzv. opštim načelima priznatim od strane civilizovanih naroda.

Kao što se na osnovu izloženog jasno može videti, SAMO OVA izričito navedena i taksativno nabrojana ljudska prava u Paktu o građanskim i političkim pravima i u Evropskoj povelji o ljudskim pravima NE MOGU BITI NI NA KOJI NAČIN OGRANIČENA. To dalje znači da ostala ljudska i građanska prava i slobode mogu biti, pod određenim uslovima, ograničena, i to srazmerno i primereno vanrednim okolnostima u konkretnom slučaju.

Imajući to u vidu, javnost i građani Srbije moraju biti veoma zabrinuti zbog ovakvog arogantnog i neodgovornog odnosa Ustavnog suda Srbije prema pravima i obavezama naše države koje proističu iz opštih pravnih načela i osnovnih pravila fundamentalnih međunarodnih konvencija i dokumenata o ljudskim pravima kao što su Pakt o građanskim i političkim pravima UN i Evropska povelja o ljudskim pravima.

Odluka ustavnog suda Srbije kojom je, ▶

sa jedne strane potvrđena validnost odluke o uvođenju vanrednog stanja nakon ubista predsednika Vlade Srbije, a sa druge istovremeno podrivena njena opravdanost tako što je osporena vladinost pojedinih odredbi, zapravo predstavlja osnov za poništavanje svih postupaka i mera koje su za vreme vanrednog stanja u Srbiji imale za cilj da, nakon ubistva premijera, spreče mogući državni udar i otkriju učinoce ovog zločina, kao i da povedu beskompromisnu borbu protiv organizovanog kriminala.

Maskirana plaštom sudijske uzvišenosti i pravničke logike, ova odluka Ustavnog suda Srbije u sebi sadrži jednu veoma opasnu poruku. Oštrom oku stručnjaka ne može promaći činjenica da Ustavni sud poručuje da bi svi elementi ove odluke bili ustavno validni da su državni organi Srbije, umesto "vanrednog stanja", proglasili "ratno stanje" ili "stanje neposredne ratne opasnosti", i da su (kao što je to Miloševićev režim učinio za vreme NATO intervencije) uveli punu cenzuru štampe i ograničenje ljudskih prava i sloboda. Očigledno je Ustavni sud Srbiju svoju pravnu konstrukciju o ustavnosti vanrednog stanja, ali neustavnosti pojedinih mera za njegovu realizaciju, izveo iz manjkave dikcije Ustava Srbije koji vanredno stanje svodi na slučajeve "elementarne nepogode". Ovakvom argumentacijom, Ustavni sud pokazao je građanima Srbije i svetu da nije u stanju da se izdigne iznad formalizovane administrativne logike i kancelarijskog duha, kao i to da nije u stanju da razume suštinu uvođenja vanrednih mera u situaciji kada je atentat na predsednika Vlade ugrozio ustavni poredak i demokratske institucije.

Odgovorno tvrdimo da uvođenjem vanrednog stanja državni organi Republike Srbije nijednom svojom odlukom nisu prekršili međunarodne standarde u oblasti ostvarivanja ljudskih prava i sloboda, kao i da odluka Ustavnog suda Srbije kojom se podrića ustavna validnost pojedinih odredbi u vezi sa sprovođenjem vanrednih mera predstavlja politizaciju slučaja i grubu demagošku zloupotrebu ovlašćenja Ustavnog suda, čiji zadatak nije manipulacija i dezorijentacija građana, raspirivanje pravne nesigurnosti i rušenje institucija sistema, već zaštita ustavnost i zakonitost i zalaganje za ostvarivanje pravnih države i vladavine prava.

(U ime pravnoog tima YUCOM) ◆

Srpsko društvo i Zoran Đinđić

piše: Latinka Perović

"Svi smo imali pomalo Miloševića u sebi. A moramo ga iščupati iz korena... Euforija je bila zahvatila čitav svet posle Miloševićevog pada. Ali, ja se nisam ni tada radovao. Razmišljao sam šta će biti kad se svi otrezne."

"Pod Miloševićem sam bio izdajnik i strani špijun. Sada me optužuju da zloupotrebljavam vlast, da prodajem strancima srpski nacionalni interes i da sam povezan sa mafijom".

"Naša alternativa je reforma ili povratak u izolaciju."

Zoran Đinđić

Kada je shvatio da je u Srbiji - i nakon Krasapa nacionalnog korpusa, sloma države i uništenja društva - snaga istorijske inercije ipak jača od životnoj nužnosti promena, Zoran Đinđić je rekao: "Nedostaje nam kondicija za ozbiljnu strategiju. Nedostaju nam ljudi sa jakim karakterom u javnom životu. Previše je mudrovanja i površnog nezadovoljstva, koji ne oplemenjuju i ne podstiču akciju, nego je blokiraju. I previše intriga i tračeva kao u Rimskom carstvu godina dana pre njegovog pada. Zbog toga naša nacionalna istorija ponekad podseća na Sizifov posao. Kamen je uz velike žrtve doguran skoro do vrha, ali onda proradi neki usud i sve se vrati na početak."

Za naše individualno i kolektivno sazrevanje od presudne je važnosti objašnjenje upravo onoga što je Zoran Đinđić nazivao usudom, drugi zakonitošću, treći konstantom moderne istorije Srbije. Onoga što je u XIX veku nateralo Stojana Novakovića da se zapita: "Da li je srpski narod sposoban za razvitak?" Ali, pokazalo se, ni to objašnjenje nije manje sizifovski posao. U potrazi za njim, pojedincima je polazilo za rukom da kamen doguraju "skoro do vrha". Ali je marginalizovan njihov doprinos kritičkom mišljenju, odnosno sazrevanju. U pitanju je mentalitet. Odvajkada se, govorio je Jovan Skerlić, "sve radilo s nogu i od danas do sutra". Naprečac su izricani sudovi o istorijskim pojavama i ličnostima. A zatim su ti sudovi, opet

snagom inercije, ukorenjivani kao dogme.

Nema, dakako, ničeg novog ni u žurbi da se o Zoranu Đinđiću donese sud: kako drugačije nego s nogu? Bez primera za poređenje je, međutim, pokušaj da se Zoran Đinđić svede na meru za koju se pretpostavlja da je dovoljna da se racionalizuje egzekucija izvršena nad njim kao srpskim premijerom. Preovlađujuća, zlokobno uprošćena, interpretacija Zorana Đinđića sve manje govori o njemu, a sve više o stanju duha u srpskom društvu. Na kojoj matrici funkcioniše to društvo ako ravnodušno, uz muk intelektualne i akademske javnosti, iščekuje da mu istinu o Zoranu Đinđiću, filozofskom misliocu, pobunjenom intelektualcu i modernom političaru, saopšti ličnost izrasla iz kulture smrti koja je obeležila poslednju deceniju XX veka? Čovek optužen za najteže zločine u Srbiji, i institucionalno povezan sa zločinima u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu?

Neskrivena je namera da se od istine tog porekla stvori nova dogma, i za to se ne biraju sredstva. Da li se ta namera prepoznaje? Kakav je odnos prema njoj? Na ovim pitanjima srpsko društvo proverava svoju zrelost. Zoran Đinđić je tu samo lakmus. Naravno, nije nikako slučajno što je to baš on.

*
* *

Jedan od malobrojnih intelektualaca koji žive i istrajno rade u unutrašnjosti Srbije,

a koje palanka u centru gotovo nikad nije primećivala, nedavno mi je o Zoranu Đinđiću pisao: "Njegova tragična smrt, surova likvidacija jednog darovitog čoveka na vrhuncu zrelosti i stvaralačke energije jedan je od pokazatelja gde smo danas i koliko su bolni putevi našeg uklapanja u savremene evropske i svetske tokove. Lično sam ga poznavao kao mlađeg kolegu i veoma mi je žao što ga je politika namamila na opasne virove i otrgla mu iz ruke sjajno filozofsko i publicističko pero."

U onome što su povodom ubistva Zorana Đinđića napisali Vladimir Gligorov, Božidar Jakšić, Vesna Pešić, Nenad Dimitrijević, Desimir Tošić, Dobrica Ćosić i Danilo Basta - a to su samo neki od mnogih - sadržana je skica za biografiju jedne izuzetno složene ličnosti. Ako se baš hoće, jedne kontroverzne ličnosti - psihološki i intelektualno beskrajno zanimljive.

Dubina kontroverze naslućuje se i u onome što su, reagujući na vest o ubistvu Zorana Đinđića, rekli o njemu njegovi nemački učitelji. "Politički dar Zorana Đinđića", ocenio je Jürgen Habermas, "sasvojao se u tome što je u izuzetno teškim situacijama uspevao da oduži ravnotežu između neophodne prilagodljivosti i jasne normativne usmerenosti kao ostvarenju demokratskog cilja." Ne podležući "komemorativnoj strasti", Albert Vélmer je dugogodišnje posmatranje svoga đaka sazeo u sliku koju biografi Zorana Đinđića neće moći da zaobiđu: "Jedinstvena mešavina intelektualnosti, usmerenosti ka cilju harizme, pragmatizma i svesti o vlasti koja je oblikovala čoveka i političara Đinđića bila je, verujem, srećan slučaj za srpsko društvo u istorijskom trenutku, u kojem je reč o tome da se sruši jedan koruptivni režim i da se pronađe izlaz iz amalgama retrogradnih nacionalističkih strujanja i mafijaških struktura. To ne znači da treba idealizovati čoveka i političara Đinđića: neko ko je bio spreman, kako je navodno govorio, da se poveže sa nebom i paklom da bi dostigao svoje ciljeve ne može sasvim biti duhovno čist, niti nedužno političko jagnje - ni sâm mu politički nisam uvek verovao."

O svemu tome Zoran Đinđić je i sâm govorio davši tako važan prilog razumevanju svoje ličnosti. Ali i srpskog društva, to jest - značenja koje u njemu dobijaju izvesni pojmovi, hijerarhije vrednosti koje ono uspostavlja, mogućnosti koje ono daje individualnom naporu. Tako je na tvrdnje, koje su izazivale više otpor nego naklonost, da je u politici pragmatičar, Zoran Đinđić odgovarao da on to doista jeste, podrazumevajući pod pragmatizmom "spremnost da se

Foto: A. Anđić

učiti iz tuđih i vlastitih grešaka" i "fokusriranje na rešavanje problema". A na optužbe da je bio i ostao povezan sa opskurnim strukturama, koje su za vreme vladavine Slobodana Miloševića postale zapravo legitimne strukture, odgovarao je: "Mislim da je licemerna pretpostavka da posle 10 godina gerilskog rata u kojem smo bili i gde mi je značio svako ko je mogao da mi pomogne, sada kažem: 'Ja sam Toni Bler ili Džordž Buš... Realno dolazim iz miljea u kojem je bilo ljudi koji su radili za DB (Državna bezbednost - L. P.), i koji su radili sa policijom... to je bila Srbija." Da bi se u njoj preživelo, trebalo je "imati kandže i zube". Po ko zna koji put, Zoran Đinđić je potvrđivao staru istinu da priroda vlasti određuje prirodu opozicije.

Upućenost na opskurne strukture nije, međutim, isto što i pripadnost tim strukturama. Zoran Đinđić je bio svestan osjetljivosti granice i zato je insistirao na kriterijima za razlikovanje: lična autonomnost - "pri donošenju odluka niko na mene ne utiče"; uspostavljanje vladavine prava - "niko neće biti oslobođen zakona zato što ima veze sa mnom"; dekriminalizacija države - "važno je da u vrhu države nema kriminala, znači da oni nemaju podršku u vladi".

Zoran Đinđić je, štogod to značilo, viđen kao jedinstvena politička pojava, ne samo u Srbiji, na kraju XX veka. Za Adama

Mihnjika, on je mentalno pripadao onom intelektualnom pokretu Istočne Evrope koji je od polovine pedesetih godina XX veka, ne samo kroz fundamentalnu kritiku kulta ličnosti, nego staljinizma kao sistema, stvarao alternativu. Tako su ga videli i filozofi Ernst Keler i Dunja Melčić u svojim govorima na skupu povodom godišnjice ubistva u Konstancu, nemačkom gradu, na čijem je Univerzitetu, pre četvrt veka, Zoran Đinđić doktorirao.

Za Zoranom Đinđićem ostalo je obimno pisano delo. Studije, rasprave, eseji i članci iz filozofije. Prevodi. Pravo obilje tekstova o politici velikog raspona u žanrovskom smislu: ogledi, članci, polemike, govori, intervjui. Ako će za procenu misaone dubine ovog dela biti potrebno vreme, njegov savršeno polirani izraz pada odmah u oči. U svakom slučaju, pisano delo Zorana Đinđića neće nikad izgubiti mesto primarnog istorijskog izvora za proučavanje njegovog intelektualnog formiranja, i njegovih političkih i filozofskih pogleda. Menjaće se samo istorijska perspektiva interpretatora tog dela. To je legitimno, jer je imanentno samom smislu zanimanja za prošlost. Danas je, međutim, na delu pokušaj da se ličnost Zorana Đinđića profiliše nezavisno i nasuprot njegovom filozofskom i političkom stvaralaštvu. Kako drukčije nego diskreditujući, i posthumno, njegovu ličnost? To je izraz besa inferi-

ornih i osvetoljubivosti duha palanke.

*
* *

Intelektualno formiranje Zorana Đinđića nije tipično za srbijanskog intelektualca. U mladosti, on je bio sklon radikalnim rešenjima. Ko to uopšte, kao mlad, nije bio uvek, pa i u generaciji 1968, čija je pobuna i provocirala intelektualno buđenje šesnaestogodišnjeg Zorana Đinđića? Njegova pomenu ta sklonost radikalizmu manifestovala se sedamdesetih godina u simpatijama za terorističke organizacije, posebno za Baden-Majnhof u Zapadnoj Nemačkoj. A osamdesetih, u njegovim predgovorima i pogovorima srpskim izdanjima dela teoretičara anarhizma i terorizma na prelasku XIX u XX vek, ruskog kneza P. A. Kropotkina.

Iako su teoretičari anarhizma, posebno Bakunjin i Kropotkin uticali na Srbe, prvi na socijaliste u XIX veku, a drugi na pripadnike revolucionarne terorističke organizacije *Mlada Bosna* na početku XX veka - zainteresovanost Zorana Đinđića za anarhizam nije bila podstaknuta iznutra već spolja. U potrazi za novom ideologijom, koja bi imala da ispuni vakuum posle dominantnih ideologija u XX veku, na Zapadu je poraslo interesovanje za anarhizam. U akademskom smislu, ono tu zapravo, za razliku od Istoka, nije nikad ni prestalo. Mnogo više od anarhizma kao učenja, šezdesetih godina XX veka reaktualizovani su metodi borbe anarhista, a najviše njihov revolucionarni etos slobode. Pisano delo Zorana Đinđića otkriva uticaj ovog etosa na njegovo formiranje, a njegov život - mnogo više od uticaja. Imajući u vidu javni život Zorana Đinđića, koji je izbliza posmatrala, Vesna Pešić ga je opisala kao prvog *srpskog modernog heroja*. Tačnije bi možda ipak bilo definisati Zorana Đinđića kao *modernog revolucionara*. On je to po uverenju da je sloboda ona vrednost koja je ista - uvek i svuda. Razlike postoje samo u istorijskim okolnostima u kojima se princip slobode uvek iznova potvrđuje.

Odlazak u Nemačku, posle završenih studija filozofije u Beogradu, imao je suštinski značaj za intelektualno formiranje Zorana Đinđića. To nije došlo kao rezultat sticaja okolnosti. On je u Nemačku otišao s ciljem, moglo bi se reći, s planom, da *učeci* traži odgovore na ona pitanja koja je reagujući više instinktivno na početak kraja jedne epohe, otvorila generacija 1968. Ona su njegova misaona dublje zaokupila i nikada ga više nisu napustila. Filozofiju i političku pragmu već je tada u njemu objedinjavao njegov duboko revolucionarni duh. On nije bio revolucionar samo po temperamentu, već

i po uverenju, po odnosu prema slobodi kao vrednosti. U tom smislu, Zoran Đinđić nije tipičan. "Naša misija nije", govorio je posle oktobra 2000. godine, "da ostanemo političari, već da privedemo kraju mirnu revoluciju."

U Nemačkoj, kroz debatu o terorizmu, čiji je mentor bio Jürgen Habermas, Zoran Đinđić se, kako je sam govorio, "politički socijalizovao" i udaljio od radikalizma. Tokom desetogodišnjeg boravka u Nemačkoj, zarađujući za život, Zoran Đinđić je u tamošnjim bibliotekama i u intelektualnim zajednicama univerziteta u Frankfurtu i Konstancu, u koje se nije tako lako dospelo, kao što može izgledati na osnovu nekih ljupkih anegdota, prošao kroz "topionicu duha", kako je Aleksandar Hercen nazivao svoje iskustvo sa nemačkom filozofijom. Njegova doktorska disertacija o problemima Marksove teorije bila je samo središte njegovih brojnih projekata iz filozofije. Znalci danas kažu da su zaključci do kojih je u disertaciji došao, revolucionarni i da je baš zato "izgledalo... kao da to niko nije primetio". U svakom slučaju, biograf Zorana Đinđića moraće da objasne da li je to i na koji način moglo uticati na njegovu odluku da ne krene putem građenja naučne karijere. Ali, on je pomerao granice i u političkoj filozofiji, o čemu svedoče zaključci koje je kondenzovao u eseju *Srbija - šta je to?* (1989).

Sa svojim filozofskim i političkim pogledima, Zoran Đinđić je išao ispred svog vremena, pogotovo ispred ovdašnje sredine. I to toliko - "da čak ni on sam kao političar nije mogao otvoreno da posegne za njima" (D. Melčić). Možda je upravo u ovome i sadržan ključ za dešifrovanje Zorana Đinđića kao filozofa u politici. Samim tim i za objašnjenje njegove lične sudbine.

*
* *

Za života, u opoziciji, režim nije Zorana Đinđića profilisao kao svog političkog protivnika, već kao neprijatelja naroda. On je bio "izdajnik", "strani špijun", "nemački čovek", "plaćenik NATO". Rečju, "praktično slobodan za odstrel". Pod režimom čija je legitimacijska osnova bila populistička, a vođa po definiciji konsenzualni autokrata, Zoran Đinđić je govorio: "Ako bi me neko ubio, on bi bio patriota... a ne bi se sprovodila ni neka naročita istraga." Demarkacija je bila jasna. "Zoran Đinđić je demon koji je sve to (opoziciju - L.P.) organizovao" - govorio je javno Slobodan Milošević. "Milošević i ja smo ontološka suprotnost" - definisao je prirodu sukoba Zoran Đinđić.

Na mestu premijera, Zoran Đinđić je, u najboljem slučaju, smatran kontroverznom ličnošću. Pri tom, kontroverza se nije nalazila na ravni filozof - političar, već na ravni politike kao prakse. Svet je u njemu video intelektualnog arhitektu alternative i doraslog partnera. To nije bilo naročito teško iz jednostavnog razloga što Zoran Đinđić nije bio srpski političar pod uticajem Zapada, već zapadnjak u Srbiji, po obrazovanju, načinu života, po mišljenju, pre svega. "Nije stvar u tome", govorio je i sâm, "da Nemci imaju uticaja na mene, nego da ja imam uticaja u Nemačkoj i da to treba da bude autoritativno."

U zemlji koja je uvek bila rezervisana prema promenama, i to ostala i prema onima koje su na kraju XX veka zahvatile svet, izmenjen je samo predznak legitimacijske osnove za tretman Zorana Đinđića kao neprijatelja naroda. Umesto nacionalnog, došao je socijalni predznak. Vlast nije predstavljala nikakvu zaštitu za Zorana Đinđića. Naprotiv: on je ostao sve što je bio, a stekao je moć. Zato ni na vlasti nije bio manje "slobodan za odstrel". Bio je svestan toga: "Reforme su uvek plivanje uz vodu. Reforme su uvek sukobi sa mentalitetom, s nasledem, s interesima, s entropijom i inercijom." U Srbiji, one su bile i mnogo više od toga.

U zemlji, koja je u ratovima potpuno devastirana, i koja je sa promenama za drugim istočnoevropskim zemljama kasnila čitavu deceniju i po, propustivši tako razvojne cikluse koje su ove zemlje koristile posle pada Berlinskog zida, prva manjinska vlada bila je sumnjičena, a zatim i otvoreno optužena za veze sa organizovanim kriminalom. Svoju glavnu snagu crpla je samo iz činjenice da se, kako je govorio Zoran Đinđić, našla "na strani istorije".

U isto vreme, u zemlji u kojoj su iz prirode vladavine (*vanustavno, vaninstitucionalno, vanparlamentarno, vanstatutarno* - proklamovao je, i tako vladao, Slobodan Milošević), a na laži, pljački, sveopštem nasilju i zločinu izrasle čvrste strukture koje su zaskočile slabo društvo, čiji je životni interes bio *status quo*, šta je mogao značiti legalizam? Mnogo više od floskule. On je bio aktivna odbrana, ne toliko režima Slobodana Miloševića koliko kontinuiteta sa onom ideologijom koja je pre petnaest godina rat za stvaranje etničke države pretpostavila ekonomskim i političkim promenama. Ali, trebalo je učiniti neprozirnim da je promenjen samo kapetan broda, a to što je brod izbušen sa svih strana bilo je manje važno. Zoran Đinđić je precizno izrazio suštinu dileme: "Pitanje je da li mi budućnost Srbije tražimo u budućnosti ili u prošlosti... Tu su

dve koncepcije koje se vrlo jasno diferenciraju na političkoj sceni Srbije." Kolokvijalno, one su izražene kao sukob *legalista* i *reformista*, personalno, kao sukob Vojislava Koštunice i Zorana Đinđića. Konsenzus nije bio moguć. Ali, ne zbog toga, kako primećuje Nenad Dimitrijević, što su oni, kao akteri 5. oktobra 2000. godine, propustili priliku da ga postignu, već zbog toga što su njihove intencije u tim događajima bile duboko različite: ukloniti Slobodana Miloševića da bi se sačuvalo kontinuitet socijalne i nacionalne ideologije na kojoj je on ostvario konsenzus, ili njegovim uklanjanjem otkloniti prvu prepreku za diskontinuitet sa tom ideologijom. Sa jasnim razumevanjem istorijskog trenutka, Zoran Đinđić je i na mestu premijera ostao "praktično slobodan za odstrel".

Kampanja protiv Zorana Đinđića intenzivirana je posle donošenja odluka od kojih je zavisio kredibilitet zemlje, kao od one o saradnji s Haškim tribunalom, a za koje je on preuzeo odgovornost. Ta odluka nije bila samo trgovina, već čin raskida sa prošlošću sa duboko moralnom dimenzijom, koju je kod Zorana Đinđića retko ko uočavao. "Trebamo nam pravda", smatrao je on, "kao svest o tome da su krivci identifikovani i kažnjeni. Bez toga nema budućnosti. Ili će se oni ponovo dočepati vlasti i zatvoriti taj proces, ili će taj proces njih da odnese. Trećeg nema."

Ne postoji način iskupljenja za ratne zločine. Zato su oni "predmet sudskog istraživanja u Hagu", ali moraju postati i "predmet našeg moralnog redefinisavanja i preispitivanja". To nije posao samo političara. Društvo treba da shvati da bi bilo fatalno "ako bi na kraju zločinci postali žrtve i ako bi za krivca bila proglašena jedino međunarodna zajednica". Važan je istorijski kontekst: "kako su svi ovi ratovi mogli da se dogode" i "kakva je naša uloga u ovoj tragediji". Ali i politička volja da se zločini sankcionišu: "Želim da kažem da nimalo ne sumnjam u istinitost zločina i da ne nameravam da krijem krivice." Kao prvi čovek izvršne vlasti, Zoran Đinđić je bio odgovoran za donošenje teških odluka, i uz to opstruiran. "To nije pravedno" - rekao je jednom. Od ove, veća je samo ona nepravda koja mu se čini onda kada je odlučan da se ratni zločini lišavaju moralne dimenzije i svode na trgovinu. Ako je pravu davao primat, on ga nije suprotstavljao moralu.

Stvorena je konfuzija, jer su napadi na Zorana Đinđića dolazili iz bloka koji je bio protiv režima Slobodana Miloševića i koji je smatran demokratskim. To je optužbama davalo uverljivost. Zoran Đinđić je bio sves-

tan toga: "Demokratska stranka Srbije je dosta vešta u klevetama, i to iza manastirske ozbiljnosti. Iz smrtno ozbiljne poze mogu da vam izreknu najgore i najgnusnije laži i ljudi kažu: taj koji toliko ozbiljno i zabrinuto izgleda ne bi valjda lagao."

Zoran Đinđić se pitao kako doći do istine kad ne postoje kriteriji. Kako u novoj situaciji uspostaviti demarkaciju, ne da bi smanjio lični rizik, već da bi izbegao da se u konfuziji udavi strategija evropske Srbije. Osećao je da kriminalizacija Vlade i njega lično stvara teren za organizovani nastup snaga kontinuiteta, samo sada sa široko razvijenom socijalnom zastavom. "Ne bih bio iznenađen", govorio je Zoran Đinđić posle sto dana Vlade na čijem se čelu nalazio, "ako bi se u izvesnom trenutku konzervativni deo nacionalnog bića okrenuo i rekao: 'Stani, kakav Zapad, truli Zapad, nećemo mi kapitalizam, nećemo da radimo za druge, da budemo sluga, da nam fabrike uzimaju drugi' ". Da li se to već dogodilo?

Odgovor na ovo ključno pitanje ne mogu odložiti pretpostavke o Zoranu Đinđiću kao čoveku političke prakse, uz marginalizaciju njegovog pisanog dela. Upravo u tom delu sadržana je najpotpunija strategija evropeizacije Srbije u njenoj modernoj istoriji. Ona se temelji na dubokom razumevanju epohe, na bilansu nacionalne istorije u poslednja dva veka, dijagnozi gde se Srbija danas nalazi, diskontinuitetu sa prošlošću i novim prioritetima izvedenim iz orijentacije na budućnost. I na nepogrešivom osećanju za faktor - vreme: "Evropa neće čekati na nas..."

Da je pomenuta strategija samo konstrukcija jednog sjajnog uma, ona ne bi ni izazvala tako očajničku reakciju kao što je egzekucija nad njenim glavnim konstruktorom. Upravo je obrnuto - ona je imala uporište: "U samom društvu postoji kritična masa za novi koncept politike. Na političkoj sceni ne postoji... Energetski bilans na političkoj sceni ne poklapa se s energetskim bilansom u našem društvu. U društvu ima mnogo više energije nego u političkim institucijama, uključujući i neke velike stranke koje sebe nazivaju opozicijom."

Strategija brzih promena čiji je cilj evropeizacija Srbije mobilisala je mali unutrašnji potencijal i vodila njegovoj političkoj artikulaciji. U tom smislu je ona postala opasnost za snage istorijske inercije i kontinuiteta. Naravno, strategija "totalne mobilizacije" društva za promene, strategija diskontinuiteta sa projektom koji je vodio u izolaciju, neodvojiva je od ličnosti Zorana Đinđića. To je već i danas jasno,

jer ni interpretacija ličnosti Zorana Đinđića koja trenutno dominira, s pretenzijom da postane i konačna, nije ništa drugo nego vid borbe protiv one strategije koja je s njegovom ličnošću identifikovana.

*
* *
*

Svaka društvena strategija počiva na unutrašnjem jedinstvu više elemenata i ostvariva je samo uz konsenzus oko svakog od tih elemenata. Drugim rečima, evropska Srbija - kao cilj. Ali, i kao sredstvo. "Ako hoćemo cilj, moramo da hoćemo i sredstva." I uslovi koje podrazumeva svaki odnos: "Ako želimo svoje mesto pod suncem, moramo poštovati međunarodna pravila." I cena: "Ta cena nije strašna, ona je ista za sve narode sveta. Od nas se ne traži, ni u reformama, ni u saradnji sa međunarodnim organizacijama, ništa što se ne traži od drugih."

Bez jedinstva spomenutih elemenata mogući su prividi, samoobmane i obmane, palijativi. Ali, ne i alternativa onom projektu koji je Srbiju doveo u "stanje truljenja i dekadencije". Slično onom za koje je Kurcio Malaparte, imajući u vidu Evropu na kraju Prvog svetskog rata, upotrebio strašnu nemačku reč: *Kaputt*. "Imam mapu svih kritičnih mesta u Srbiji", govorio je Zoran Đinđić sa mesta premijera, "to nije minsko polje već tepih." Propala ekonomija, ostarelo i umorno stanovništvo, siromaštvo - nacionalni dohodak na nivou nacionalnog dohotka "jedne afričke zemlje, i to ne baš razvijene". Državni provizorij: nedovršenost odnosa sa Crnom Gorom i Kosovom, nedovršenost unutrašnjeg ustavnog uređenja. Međunarodna izolacija i unutrašnja zatvorenost. Sa svim ovim karakteristikama Srbija je na kraju XX veka postala poseban slučaj među istočnoevropskim i balkanskim zemljama, kao i među republikama bivše Jugoslavije, naročito sudeći po njihovoj različitoj evoluciji nakon raspada zajedničke države. Uspostavljanje kritičkog odnosa prema ovakvom, jedinstvenom, ishodu predstavlja prvi uslov za strategiju razvoja. Upravo to je uradio Zoran Đinđić. Najpre intelektualno, a zatim i operativno.

Među kritičarima i protivnicima režima Slobodana Miloševića, koji uvek mogu reći da Zoran Đinđić nije bio jedini, on se izdvajao svojim razumevanjem istorijskog vremena i saznanjem da je Srbija u sukobu sa tim vremenom. Bio je fasciniran revolucionarnim promenama u svetu: epohalna dostignuća u nauci i tehnici; kraj hladnog rata, koji je on smatrao trećim svetskim ratom; slom ideologija kao integrativnog

činioca. I posebno, evropska integracija, kao duh vremena. To nije posledica samo njegovog revolucionarnog temperameta, već i retkog spoja teorijskog i političkog dara. Kako je i zašto Srbija došla u raskorak sa ovim vremenom i može li, sa zakašnjenjem, da uspostavi korak? Jednostavne, a naročito ne popularne odgovore na ova pitanja Zoran Đinđić nije davao. Oni bi bili ne samo ispod nivoa njegove političke inteligencije, već i njegove odgovornosti u opoziciji, a pogotovo na VLASTI. On je učinio sve da, kako je govorio, "vidi leđa" Slobodanu Miloševiću, ali je znao da najteže tek dolazi i bio je nemilosrdan u objašnjenju zašto je to tako: "Smatram da mi nismo bili takvi kakvi smo bili, ne bi bilo ni Miloševića... nije on s Marsa pao. On je kao Hitler u Nemačkoj posledica slabog društva." Personalni izraz, kako bi Hajek rekao, "saveza antikapitalističkih sila desnice i leve" protiv svega što je liberalno, odnosno zapadno.

*
* *
*

Za Zorana Đinđića je bilo nesporno da se Srbija sa Slobodanom Miloševićem najžilavije suprotstavila duhu vremena. Ali, objašnjenje za to on nije nalazio u ličnosti Slobodana Miloševića već u istorijskim okolnostima koje su ga proizvele. Uočavajući bitne karakteristike istorije Srbije od 1804. do 2000. godine, Zoran Đinđić je pokazao da je prema toj istoriji, kao retko

ko, ne samo u njegovoj generaciji, već postavio krajnje racionalan odnos.

Prisustvo elemenata i Zapada i Orijenta manifestovalo se u istoriji Srbije kroz sukob moderne i antimoderne tendencije koji nikad nije prevladan. Prioritet je uvek imala država, a ne društvo: "U poslednjih sto godina stalno se bavimo državnim problemima, a ispod površine imamo zastarelo, arhaično društvo, arhaične institucije." To je izraz mentaliteta koji karakterišu: "sumnjičavost prema svemu što je novo i nepoznato, sklonost prema izolacionizmu" i neprestano učvršćivanje osećanja ugroženosti. Ovo poslednje postalo je "instrument vladavine". Jer, "ako smo zaista ugroženi sa svih strana, onda nema reformi, ni demokratije, nego samo čvrsta ruka i goli opstanak". To diktira prioritete u razvoju zemlje, formira kriterije i uspostavlja vrednosti.

Teško će se u političkoj istoriji Srbije naći još neko ko se tako i toliko, kao Zoran Đinđić, bavio mentalitetom, kolektivnim ponašanjem srpskog naroda. Ali, bez toga on ne bi shvatio da "i unutrašnje podele, i nedostatak istinskog građanstva i rašireno siromaštvo i slabe institucije, i sklonost populizmu" nisu samo nasleđe koje je Srbiji ostavio Slobodan Milošević, već karakteristike njene istorije u poslednja dva veka. To mu je saznanje pomoglo da kao svoj glavni zadatak vidi polarizovanje mentaliteta, tako što će formulisati "novu poli-

tičku koncepciju", koja neće biti ideološka.

Stvaranje alternative, strategije razvoja, "programske koncepcije" kao racionalne politike, a ne kao ideologije, naišlo je na brojne prepreke. Pre svega, takva koncepcija nema onu "emocionalnu privlačnost" koju ima socijalna i nacionalna ideologija. Osim toga, ona podrazumeva zamenu prioriteta - "od nacije i države ka privredi". U privredi su, međutim, rezultati merljivi odmah, a u nacionalnoj i državnoj politici nisu: "nacionalni ratovi imaju to obeležje da je možda neka bitka izgubljena, ali da je dobijeno istorijsko pravo". Najzad, novi model integracije - ne nacionalna država, već evropska integracija. To jeste promena istorijskog smera koja je najsnažnije uporište i imala u ovom poslednjem.

Posle skupo plaćenog zakašnjenja, Srbija je, nakon uklanjanja Slobodana Miloševića, dobila šansu kakvu nije imala u svojoj istoriji: Evropa je stala iza Srbije. To je, po Zoranu Đinđiću, i bio revolucionarni smisao 5. oktobra 2000. godine. On je smatrao: sad ili nikad - "s obzirom na stepen našeg zaostajanja, nas mogu izvući samo velike i brze promene, tj. promene kojima se menjaju navike, stil života, mentalitet, a ne samo zakoni i plate". Imao je razumevanja za velika očekivanja, ali je kao čovek ideje, nezainteresovan za ličnu popularnost, saopštavao neprijatne istine, i upozoravao da napuštanje istorijskog smera koji je Srbiju doveo u "stanje truljenja i dekadencije" podrazumeva "veliki napor, veliku disciplinu i izuzetnu volju". Bez toga proces samorazaranja se neće moći zaustaviti.

Na putu ka evropskoj Srbiji kao cilju, Zoran Đinđić je bio i suviše realan da ne bi računao sa širokim savezom političkih snaga u Srbiji. Ali je upravo u interesu toga cilja jasno odredio polje na kome nije moguć kompromis. "Ako je to fasciniranost prošlošću i stalan pokušaj da se pliva niz struju, kada je reč o ratnim zločinima, nezaposlenosti ili restrukturiranju državnih preduzeća, to nije nešto gde ja mogu da pravim kompromis." Na ta dva ključna pitanja iskristalisao se kriterij za razlikovanje snaga diskontinuiteta od snaga kontinuiteta, *evropske Srbije* kao sadržaja od *evropske Srbije* kao floskule. Bez tog kriterija u Srbiji nije moguća alternativa. Sve dok se kristalizacija alternative, koja je brutalno zaustavljena ubistvom Zorana Đinđića, bude smatrala činiocem unutrašnje nestabilnosti, Srbija neće moći da uhvati korak sa evropskom integracijom koja jeste duh vremena. Ne treba mešati uzrok i posledice. ◆

Poštovani,

Najiskrenije Vas molim da se jačinom Vašeg autoriteta u javnom životu, potrudite da se ispravi jedna velika nepravda prema pokojnom Premijeru, dr. Zoranu Đinđiću. Evo o čemu se radi.

U noći nakon ubistva Premijera grupa entuzijasta je u prostorijama Demokratske stranke započela izradu i postavku sajta o informacijama vezanim za život i rad dr. Zorana Đinđića. Sajt <http://www.zorandjindjic.org> je već 18. marta 2003. godine postavljen i na njemu je niz informacija koje su za taj period bile jako zanimljive te je sajt postao jako posećen za veoma kratko vreme.

Glavni problem je u tome što se od prvobitne postavke sajta do današnjeg dana nijedno slovo nije dodalo već je taj sajt prepušten i samim tim dobio epitet zapuštenog.

Nisam jedini koji smatram da je i posle toliko vremena od ubistva Premijera ostalo mnogo ljudi koji su zainteresovani da saznaju što više o svemu što se tiče života, rada i obrazovanja samog Pokojnika. U tom smislu Vas najljudskije molim da pokušate da istražite ko je i kako dozvolio da jedna takva Ličnost kao što je g. Đinđić doživi da se za Njegovo predstavljanje na internetu više niko ne brine. Inače ja sam bar 5 puta zvao centralu DS, beogradske lokalne odbore, razgovarao o tome sa g. Vlahovićem, kontaktirao neke medije ali do danas mi niko ništa nije odgovorio.

U nadi da ćete učiniti nešto u cilju pokretanja tog pitanja sa mrtve tačke šaljem Vam jedan veliki pozdrav sa željom da imate puno zdravlja, sreće i uspeha kako na polju rada tako i u privatnom životu.

Iskreno i od srca,

Dušan Ostojić (elektronskom poštom)

Zastrašujuća srebrenička istina

piše: Tanja Topić

Jedini učinjeni pomak za devet godina jeste ovo prekidanje institucionalne šutnje o sopstvenom zločinu, za koji se sve do sada tvrdilo da ga gotovo nije ni bilo ili što je još gore nalazilo se opravdanje za zločin u činjenici da su ga i drugi činili

Ćutanje o zločinu u Srebrenici najprije, istina stidljivo i tiho, prekinuo aktuelni premijer Srpske Dragan Mikerević. On je bio odlučan u namjeri da se vlasti RS napokon suoče sa Srebrenicom. U prvi mah niko od zvaničnika RS nije ga glasno podržao. Pošto je objelodanjen izvještaj Komisije za Srebrenicu oglasio se i predsjednik Srpske Dragan Čavić, označivši zločin u Srebrenici "crnom stranom srpske istorije". Njegovo obraćanje javnosti povodom izvještaja Komisije za istinu o Srebrenici podijelilo je ovdašnju javnost i proizvelo dosta kontroverzne stavove. Neki od političara, među njima nezavisni socijaldemokrata Nikola Špirić, inače zamjenik predsjedavajućeg Predstavničkog doma BH parlamenta, su zatražili da "vlasti objasne zašto se istina krila 12 godina i zašto nikog dosad nisu uhapsili". Neki od njih su i dalje ostali vjerni relativiziranju zločina i davanju odgovora na pitanja o zločinima sopstvene strane upitom o zločinima nad njom. Tako Siniša Đorđević, savjetnik u Kabinetu predsjednika PDP (Partije demokratskog progressa Mladena Ivanića) kaže da niko "nema razlog da ne vjeruje u vjerodostojnost izvještaja Komisije o događajima u i oko Srebrenice, ali je upitno zašto se čuti o zločinima u cijeloj BiH". S nekih strana Čaviću su upućene zamjerke i postavljeno pitanje otkud mu pravo Srebrenicu označiti "crnom stranom srpske istorije". Istovremeno se njego istup "opravdava" strahom od gubitka fotelje, koji je "i doveo do ovakve njegove reakcije".

Za Čavića su saznanja koja objavljuje izvještaj Komisije za Srebrenicu "šokantno suočavanje sa tragičnom istinom o ljud-

skom stradanju velikih razmjera". On je dalje dodao da ne zna da li će "srodnicima postradalih Bošnjaka koji su žrtve ratnih zlodjela počinjenih od strane Srba, njegovu obraćanje značiti olakšanje", ali on "razumije i saosjeća bol onih koji još traže svoje najbliže".

Dio istine o Srebrenici sam Čavić ocijenio je nepotpunim, ali i kao takva ona je ipak "zastrašujuća". "U posljednjih devet godina o srebreničkim tragičnim događajima govorio je cijeli svijet, ti događaji postali su planetarni sinonim stradanja i zločina na kraju XX vijeka, polarišući učesnike na žrtve Bošnjake - muslimane i počinioc - Srbe", istakao je Čavić po objavljivanju izvještaja o događajima u Srebrenici u julu 1995. Za to vrijeme se, dodao je on "u srpskoj javnosti, godinama nakon jula i avgusta 1995. godine, stradanje Bošnjaka u Srebrenici u pravilu doživljavano kao preuveličana manipulacija brojem žrtava i kao metod pritiska na RS i njen institucionalni status". Srpsko institucionalno ćutanje svih ovih proteklih godina, podgrijavao je stvaranje stereotipa, jer se u pravilu ćutanje razumije kao priznanje. Zadnji zvanični izvještaj Vlade Mladena Ivanića spominje sramnu brojku od 1600 stradalih Bošnjaka u Srebrenici.

Komisija je otkrila 32 masovne grobnice za koje se vjeruje da kriju tijela više hiljada ubijenih Bošnjaka, a sve informacije o tome dali su isključivo izvori iz RS, prvenstveno organi Vlade RS i svjedoci na terenu. Najprije je bilo teško naći Srbe članove Komisije koji bi radili na otkrivanju istine o Srebrenici u julu 1995. godine, jer su "bili svjesni istorijske odgovornosti pred vlastitim narodom zbog is-

trage koja treba da utvrdi ulogu Srba u stradanju Bošnjaka".

Komisija je utvrdila da je "likvidirano više hiljada Bošnjaka, na način koji predstavlja teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava, te da je izvršilac, pored ostalog, preduzeo mjere prikrivanja zločina premještanjem tijela".

"Javnost Republike Srpske rezultate rada Komisije prezentirane u ovom Izvještaju mora posmatrati u svjetlu nedavne izjave Predsjednika Republike Srpske. Prihvatanje i suočavanje sa činjenicom da su neki pripadnici srpskog naroda počinili zločin u Srebrenici u julu 1995. godine može povoljno uticati na kreiranje uslova za istraživanje svih drugih zločina počinjenih na prostorima Bosne i Hercegovine i kažnjavanje počinitelaca", zaključuje se u ovom Izvještaju.

Mjesec dana kasnije, povodom obilježavanja dana srebreničke tragedije, premijer Mikerević ne smatra da se u Srebrenici dogodio "genocid", kako ga obilježava druga strana BiH, već zločin. Iako je Komisija obavila veliki zadatak i doprinijela prekidanju institucionalne ćutnje u Srpskoj o Srebrenici, teško da će moći obaviti i drugi joj povjereni zadatak do isteka mandata - utvrditi spisak nestalih lica u Srebrenici, tako da će zatražiti od Vlade RS da to uradi neka druga organizacija ili institucija. U prvom izvještaju Komisije zamjereno joj je što se ne "navode imena zločinaca i tačan broj žrtava".

I dok se većina Hrvata i Bošnjaka optuženih za ratne zločine u BiH dobrovoljno predala Haškom sudu ili im se sudi u zemlji, 18 optuženih Srba ni deset godina kasnije nije izvedeno pred sud pravde, i unatoč "ozbiljnom operativnom radu policije RS na terenu". Jedini učinjeni pomak za devet godina jeste ovo prekidanje institucionalne šutnje o sopstvenom zločinu, za koji se sve do sada tvrdilo da ga gotovo nije ni bilo, ili što je još gore, nalazilo se opravdanje za zločin u činjenici da su ga i drugi činili. Za 60 odsto ispitanih građana Republike Srpske u nedavnoj anketi jedne ozbiljne marketinške agencije, Radovan Karadžić je još uvijek na pijedestalu heroja. Zbog nesaradnje sa Haškim tribunalom nedavno su kažnjena 59 funkcionera u Republici Srpskoj. "Hrbar iskorak" učinio je Dragan Čavić, ali otvorenim ostaje pitanje koliko će pojedincima, građanima i društvu u cjelini trebati da se "zrelo i odgovorno" suoče sa sopstvenim zlom. Jer tad će u svakom slučaju biti lakše a i opravdano pitati za zločine i zla onih drugih.

Istorijat Komisije

Ovu komisiju osnovala je Vlada RS kao privremeno radno tijelo na sjednici, 15. decembra 2003. Komisija je trebalo da djeluje na način transparentan za širu javnost, te da sa punim ovlaštenjima preuzima "sve istražne i druge radnje u cilju utvrđivanja pune istine o događajima u i oko Srebrenice u vremenu od 10. do 19. jula 1995, a radi ostvarivanja trajnog mira i izgradnje povjerenja u Bosni i Hercegovini". U Odluci naloženo je Ministarstvu pravde Republike Srpske, Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske, Ministarstvu odbrane Republike Srpske, OBS, Generalštabu Vojske Republike Srpske i Republičkom sekretarijatu za odnose sa Međunarodnim krivičnim sudom u Hagu da "u potpunosti podrže rad Komisije"; u posebnom odjeljku, Ministarstvo pravde RS zaduženo je za organizovanje i izvršavanje administrativnih poslova, a MUP RS, za obezbjeđenje sredstava logistike za potrebe rada Komisije. Mandat Komisije traje šest mjeseci od dana konstituisanja. 25.12.2003., Vlada RS imenovala je članove Komisije: Marko Arsović, predsjednik, Milan Bogdanić, Milorad Ivošević, Đorđe Stojaković, Gojko Vukotić, Gordon Bejkon, Smail Čekić. Bejkona i Čekića nominovao je visoki predstavnik za BiH (Bejkona kao predstavnika Međunarodne zajednice, a Čekića kao predstavnika zajednice preživjelih). Ured Visokog predstavnika (OHR) i Međunarodni krivični sud u Hagu (ICTY) su dobili status posmatrača. Dvadesetog aprila iz Komisije se povukao dotadašnji predsjednik Marko Arsović. Za predsjednika Komisije imenovan je Milan Bogdanić, tadašnji član Komisije.

Donošenje Odluke o formiranju Komisije bilo je motivisano obavezom RS da odgovori na Odluku Doma za ljudska prava BiH, s početka marta prošle godine. Odluka Doma odnosi se na 49 prijava koje su podnijeli najbliži rođaci lica nestalih u događajima u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. i o čijoj sudbini do danas nemaju pouzdanih saznanja. Prijave su podnesene protiv RS i predstavljaju "dio grupe od oko 1.800 sličnih prijava koje su trenutno u postupku pred Domom - sve one se odnose na događaje u Srebrenici". Dom je naredio RS da "po hitnom postupku" objavi sve informacije koje posjeduje, "a koje se odnose na sudbinu i mjesta gdje se nalaze nestali...", otkrije "sve informacije... koje se odnose na lokacije pojedinačnih, masovnih, primarnih i sekundarnih grobnica žrtava događaja u Srebrenici koje nisu ranije objelodanjene" i, pored ostalog, "sprovede potpunu, svrsishodnu, temeljnu i detaljnu istragu o događajima koji su doveli do utvrđenih kršenja ljudskih prava, kako bi... članovi porodica i javnost saznali za ulogu RS u masakru u Srebrenici jula 1995, za njene kasnije pokušaje da prikrije ove činjenice, te za sudbinu i mjesto gdje se nalaze lica nestala u Srebrenici u julu 1995." Visoki predstavnik u BiH Pedy Ešdaun u pismu predsjedniku RS Draganu Čaviću i premijeru RS Draganu Mikereviću krajem prošle godine istakao je "važnost rada Komisije", podržao stavove Doma za ljudska prava i činjenicu da se Komisija mora rukovoditi "dovoljnim fondovima, potpunim pristupom svim relevantnim dokumentima" i svjedocima. Dom za ljudska prava za BiH i OHR ocijenili su kao nezadovoljavajuće ranije izvještaje Vlade RS u odnosu na Odluku Doma od 3. marta 2003.

Najvažnija pitanja o kojima je Komisija trebalo da prikupi odgovarajuću činjeničnu građu jesu: ispitati navedene zločine, kolikog su obima, ko ih je naredio i izvršio. Između ostalog, potrebne informacije trebalo je prikupiti o raznim pitanjima vezanim za navedene događaje: zauzimanje Srebrenice, pokušaj evakuacije stanovništva, humanitarna kriza, stanje u Potočarima, situacija u mješovitom kolonijama, otkrivanje sudbine i mjesta nestalih lica, otkrivanje informacija o novim lokacijama pojedinačnih i masovnih grobnica, identifikacija žrtava. Jedan od prioriteta rada Komisije je izrada što je moguće tačnijeg spiska lica nestalih tokom događaja u Srebrenici od 10. do 19. jula 1995, sa akcentom na utvrđivanje sudbine lica navedenih u Odluci Doma za ljudska prava (početak marta 2003.) Komisija je sa aktivnostima počela u februaru 2004. Komisija je ocijenila da se primarno mora baviti prikupljanjem saznanja o događajima od involviranih organa i pojedinaca u RS. Dokumentacija na koju se Komisija mogla osloniti potiče iz institucija sistema RS (Ministarstvo odbrane, GŠ VRS, komande Prvog i Petog korpusa VRS, nadležni odsjeci MO RS, MUP RS i nadležni CJB MUP RS). U sjedište Komisije dopremljena je i izvjesna dokumentacija Ministarstva odbrane FBiH. Dokumentacija kojom je Komisija raspolagala uglavnom potiče od institucija RS, dijelom i od nekih institucija Federacije BiH. "I pored veoma značajnih rezultata, posebno u otkrivanju do sada nepoznatih grobnica i utvrđivanju broja i identiteta žrtava, redefinisani mandati Komisije kao i kratak vremenski rok odredili su obim i rezultate njenog rada. Kompleksna naučna valorizacija predmetnih događaja, posebno istorijsko-pravna, ostaje imperativ. Rad Komisije istorijski je čin i kao takav podliježe sudu istorije. Formiranje Komisije i njen rad dokaz su zrelosti srpskog naroda i RS, suočavanja sa sobom, istorijom i Drugim", zaključuje se u Izvještaju Komisije.

Sudbina Bošnjaka u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. godine

Oružane snage RS (vojska i policija) 6. jula 1995. godine započele su napad na Srebrenicu, zaštićenu zonu UN, koja je po Rezoluciji Savjeta bezbjednosti UN (br. 819), od 16. aprila 1993, a po Sporazumu od 17. aprila i 8. maja iste godine demilitarizovana, što nikada nije sprovedeno.

Do večeri 9. jula Vojska RS (VRS) je prodršla četiri kilometra u dubinu enklave, zaustavivši se samo kilometar od grada Srebrenice. Ujutro, 10. jula situacija u samoj Srebrenici je bila napeta. Stanovnici su preplavili ulice grada i počeli bježati prema Potočarima, gdje se nalazila baza Ujedinjenih nacija. Pukovnik Karemans je tražio hitnu vazдушnu podršku NATO. Avioni NATO 11. jula 1995. pokušali su bombardovati artiljerijske položaje VRS iznad Srebrenice. Vazдушna podrška NATO je obustavljena nakon što je VRS zaprijetila da će pobiti holandske vojnike koji su se nalazili u "zarobljeništvu VRS" i da će granatirati bazu Ujedinjenih nacija u Potočarima, kao i okolna područja, gdje je pobjeglo 20.000-30.000 civila.

VRS je 11. jula 1995. godine zauzela Srebrenicu. Kasno poslije podne generali Ratko Mladić, Radislav Krstić i drugi oficiri prošetali su praznim ulicama Srebrenice, a veliki broj (na hiljade) izbjeglih kretao se prema Potočarima, tražeći spas kod holandskog bataljona.

a) U Potočarima

Suočeno sa činjenicom pada Srebrenice, civilno stanovništvo je pobjeglo u mjesto Potočare, udaljeno oko 5 km. sjeverozapadno od grada, da bi tu našlo očekivanu zaštitu u bazi Ujedinjenih nacija. Do večeri 11. jula 1995. godine okupilo se od 20.000 do 25.000 izbjeglih, većinom žena, djece, staraca i vojno nesposobnih. Nekoliko hiljada ušlo je u bazu Ujedinjenih nacija kroz ulaz koji im je otvoren prosijećanjem ograde na strani manje uočljivoj za pripadnike VRS i manje izloženoj borbenim dejstvima, dok su se ostali zadržali oko baze - u halama fabrika i poljima. U masi izbjeglih u samoj bazi bilo je najmanje 300, a izvan baze između 600 i 900 "vojno sposobnih" muškaraca. Niko od njih nije imao oružje. Tako se na malom prostoru okupio veliki broj izbjeglih. Uslovi su bili užasni zbog vrućine, nedostatka vode, hrane i lijekova. Bili su tijesno zbijeni, gladni, žedni,

uspaničeni i prestravljeni.

Svjesni realnosti, izbjegli u Potočarima javno su uveče 11. jula zahtijevali od pripadnika Holandskog bataljona da izađu iz "ovog pakla". Obaviješten je o tome i pukovnik Karemans, a preko njega, na sastancima u hotelu "Fontana", i komandant Glavnog štaba Vojske Republike Srpske general Ratko Mladić.

Na drugom sastanku, održanom istog dana u 23.00 časa u istom hotelu, pukovnik Karemans obavijestio je generala Mladića i ostale prisutne (oficire Glavnog štaba VRS i predstavnika izbjeglih civila Nesiba Mandžića) o okupljenoj masi i humanitarnoj krizi koja prijete izbjeglim u Potočarima. Tom prilikom general Mladić je rekao da Bošnjaci treba sami da odluče hoće li ostatu u enklavi ili žele otići (i kamo), a da će provjeriti da li se među "vojno sposobnim" muškarcima u Potočarima nalaze ratni zločinci. Izričito je zahtijevao da pripadnici 28. divizije Armije BiH iz enklave Srebrenica polože oružje. Oficiri Holandskog bataljona, ne znajući u tim trenucima gdje se nalaze ove snage, o tome su obavijestili generala Mladića na trećem sastanku, održanom 12. jula u 10.00 časova u navedenom hotelu u Bratuncu, uz konstataciju da nisu uspjeli stupiti u kontakt s pripadnicima 28. divizije Armije BiH. Na ovom, trećem sastanku bila su prisutna i tri predstavnika izbjeglih (Nesib Mandžić, Čamila Osmanović i Ibrahim Nuhanović). I pored datog obavještenja i istovjetnog objašnjenja predstavnika izbjeglih (da ne znaju gdje se nalazi 28. divizija i da sa njenim pripadnicima nisu stupili u kontakt), general Mladić je ponovio svoj zahtjev za razoružanje uz obećanje da će obezbijediti prevoz svih civila iz enklave Srebrenica, s tim da će prethodno izdvojiti muškarce od 17 do 70 godina radi provjere njihovog eventualnog učešća u ranijim ratnim zločinima.

Predstavnici međunarodnih humanitarnih organizacija iz Srebrenice uputili su 12. jula 1995. godine svojim centralama izvještaj u kome navode da je humanitarna situacija u jutarnjim časovima toga dana "gora nego ikada dosada", da nedostaju hrana, lijekovi i odjeća, da se, po njihovoj procjeni, oko 30.000 lica nalazi u i oko baze Holandskog bataljona, dok se oko 8.000 ljudi pokušava probiti iz Gornjih Potočara do baze UNPROFOR. Izričito je navedeno da se među okupljenim stanovništvom ne nalazi nijedan naoružani vojnik Armije Bosne i Hercegovine.

U ranim jutarnjim časovima (od 6 do 7 časova) 12. jula u bazu Ujedinjenih nacija

u Potočarima ušle su specijalne jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova RS (četa specijalne policije za antiteroristička dejstva sa Jahorine, Prva četa posebne jedinice policije Centra javne bezbjednosti Zvornik, dijelovi Drugog specijalnog određenja iz Šekovića i jedinica sa psima iz Sarajeva), dijelovi Bratunačke brigade i jedinice vojne policije Bratunačke brigade Vojske Republike Srpske, radi "održavanja reda", pronalaženja i izdvajanja "vojno sposobnih" muškaraca u skladu sa usmenom naredbom generala Ratka Mladića sa sastanka u hotelu "Fontana" u Bratuncu 11/12. jula, kada je, uz ostalo, dogovorena i evakuacija izbjeglih civila iz Potočara na teritoriju pod kontrolom Armije BiH u pravcu Tuzle uz naredno odvajanje "vojno sposobnih" muškaraca.

Izdvajanje je unijelo dodatni strah, neizvjesnost i uznemirenost. Zapravo, dovelo je do traumatskog stanja zbog prisustva navedenih jedinica, njihovih radnji i ponašanja kao i zbog prisustva jakih snaga VRS oko kruga baze Holandskog bataljona.

Tako se prije podne 12. jula situacija u Potočarima pogoršavala. Tada se, u pratnji visokih oficira Glavnog štaba i televizijskih ekipa, pojavio general Ratko Mladić, koji je, na prvi pogled, pružio izvjesnu nadu okupljenom narodu (dijelio djeci slatkiše; taj dan je dijeljen i hljeb), obećavajući da će izbjegli biti prevezeni tamo gdje žele.

Teški uslovi u Potočarima 12. jula, postali su još gori zbog terora, vrijeđanja i zlostavljanja prilikom razdvajanja "vojno sposobnih" muškaraca i sporadičnih ubistava iza Fabrike cinka, kod potoka i iza "bijele kuće". Kako je prolazio dan, ionako teški uslovi postali su još teži i za izbjegle i pripadnike Holandskog bataljona. Teror se povećao u toku noći. Vojnici su izvlačili i odvodili ljude iz gomile. Čuli su se krici, zapomaganja, jauci i plotuni. Tokom noći i rano idućeg jutra proširile su se priče o silovanju i ubistvima, pa je masu zahvatao sve veći strah. Pojedini izbjegli vidjeli su zlostavljanja, silovanja i ubijanja, a neki su naišli na ubijene. Nekoliko civila izvršilo je samoubistvo vješanjem.

Među izbjeglim su vladali strah, panika i ogorčenje, čekali su da što prije, bilo čim i bilo kako, pobjegnu iz ovog mjesta. Isto raspoloženje vladalo je i među pripadnicima Holandskog bataljona UN. Rano ujutro 12. jula 1995. godine komanda Drinskog korpusa naredila je svim svojim jedinicama i Ministarstvu odbrane mobilizaciju svih prevoznih sredstava i okupljanje na fudbalskom stadionu u Bratuncu

istog dana do 16.30 časova.

Oko podne 12. jula počeli su da pristižu u Potočare autobusi i kamioni za prevoz žena, djece i staraca u pravcu Tuzle. Izbjegli su odmah nagrnuli da se ukrcaju, iako većina nije ni znala kuda ide. Dolazak velikog broja autobusa i kamiona u Potočare bio je prema utvrđenom planu Glavnog štaba VRS. Ukrcavanje u autobuse izvršeno je u prisustvu i pod kontrolom pripadnika specijalnih jedinica policije i Vojske Republike Srpske i uz pomoć pripadnika Holandskog bataljona. U toku dana evakuisano je oko 8.500 lica na teritoriju pod kontrolom ABiH. Evakuacija je obustavljena u toku noći, a nastavljena u jutarnjim časovima 13. jula 1995. godine.

Komandant Glavnog štaba VRS, izvjestan broj oficira ovog štaba, komande Drinskog korpusa i predstavnik Bratunačke brigade vidani su 12. i 13. jula u bazi Holandskog bataljona u Potočarima.

Prilikom prevoza autobusi i kamioni bili su pretrpani, a vrijeme neizdrživo vruće. Prvi konvoj vozila pratili su pripadnici Holandskog bataljona i usput, do Tišće, nije bilo razdvajanja "vojno sposobnih" muškaraca. Kasnije su pripadnici Vojske Republike Srpske spriječili ovu pratnju, uz nasilno oduzimanje vozila, pa je u nastavku evakuacije, na različitim mjestima, a najčešće u Tišći, vršeno razdvajanje. Nakon stizanja u Tišću izbjegli su nastavili pješke prema Kladnju, nekoliko kilometara kroz "ničiju zemlju", između srpskih i bošnjačkih linija. Potpuna evakuacija izbjeglih Bošnjaka civila iz Potočara i realizacija dogovora od 11. i 12. jula, završena je 13. jula do 20 časova.

Na aerodrom u Dubravama smjestilo se oko 22.000 ovih izbjeglih lica dok se više hiljada smjestilo na druga mjesta i kod rodbine i prijatelja.

Strah i haotično stanje u enklavi uopšte i Potočarima, posebno uz pomenute okolnosti, uvjetovali su masovno bježanje civilnog stanovništva iz "zaštićene zone" Srebrenica, što je, inače bila, karakteristična pojava mnogih ranijih događanja i osvajanja teritorija.

Najdramatičnije je bilo 12. i 13. jula u Potočarima, gdje je došlo do sistematskog razdvajanja "vojno sposobnih" muškaraca od porodica. Ono je otpočelo od jutra 12. jula, nakon ulaska navedenih jedinica policije i VRS. Izdvojeni su držani na zasebnim mjestima (ispred Fabrike cinka i u "bijeloj kući"). Bolna je činjenica da je među njima bilo dosta vojno nesposobnih i maloljetnika. Razdvajanje je nastavljeno i za vrijeme ukrcavanja u vozila i u toku

evakuacije.

Razdvojeni su prethodno, u Potočarima, morali ostaviti sve svoje stvari ispred "bijele kuće", a potom su držani u krajnje nepovoljnim uslovima.

U blizini "bijele kuće", iza zgrade "Transporta" i u blizini potoka u navedenim danima vršena su sporadična ubijanja, u šta su se uvjerali pripadnici Holandskog bataljona UN, o čemu su obavijestili pukovnika Jozefa Kingorija, vojnog posmatrača UN za područje Srebrenice. Čuo je pucnje i pokušao ispitati šta se događa, ali su ga u tome spriječili pripadnici VRS, o čemu su svjedočili u Haškom tribunalu pripadnici ovih snaga.

Razdvojeni "vojno sposobni" Bošnjaci u Potočarima (njih najmanje 1.000) odvezeni su iz Potočara na druga mjesta

zatočenja u Bratuncu, 12. i 13. jula, gdje su dovođeni i zarobljenici iz mješovite kolone u šumi, a odatle na mjesta pogubljenja. Iza njih ostala je velika gomila ličnih stvari i dokumenata koji su spaljeni kasno uveče 13. jula 1995. godine, pa priče o provjeri i traženju ratnih zločinaca gube smisao.

Međunarodni komitet Crvenog krsta iz baze u Potočarima 16. jula evakuisao je 87 ranjenika u Bratunac, gdje je takode izvršeno izdvajanje "vojno sposobnih". Izdvojena su 23 ranjenika, koji su potom postali ratni zarobljenici. Odatle su odvedeni i njihova sudbina postala je neizvjesna.

b) U mješovitoj koloni

Jedan broj stanovnika (između 10.000 i 15.000) nakon zauzimanja Srebrenice

okupio se u selima Jaglić i Šušnjari, tražeći spas prema teritoriji pod kontrolom Armije RBiH. Oko trećine muškaraca bili su vojnici iz 28. divizije Armije RBiH, iako svi nisu bili naoružani. Čelo kolone činile su jedinice 28. divizije, nakon njih kretali su se civili, među kojima je bio manji broj žena, djece i staraca pomiješanih sa vojnicima. Na začetku kolone nalazio se Samostalni bataljon 28. divizije.

Čelo kolone je 12. jula 1995. u 00.30 krenulo iz Šušnjara preko Jaglića i Buljima ka Kameničkom Brdu. U toku noći je zbog slabe vidljivosti, straha od mina i panike došlo do prekida kolone i kretanje je bilo zaustavljeno. Prekinuta kolona je ponovo nastavila kretanje tek nakon svitanja.

VRS je iz raznih pravaca granatirala kolonu, koja je, prema propisima VRS, u

“Racionalni” otpor

piše: Srđa Popović

Povodom eventualnog postojanja odgovornosti za genocid na strani Slobodana Miloševića (pred Tribunalom u Hagu) i na strani naše države (pred Međunarodnim sudom pravde), prof. Vojin Dimitrijević u prvom broju novog magazina Forum ima ozbiljnih sumnji da ovakva odgovornost postoji. On za to navodi tri razloga.

Prvi razlog: "Haški tribunal je dosad odbacio sve optužbe za genocid, izuzev u provste-penoj presudi protiv generala Krstića, koja nije konačna." Ovom nepotpunom indukcijom se sugeriše zaključak da nikakvog genocida tu nije ni bilo.

Naravno, u međuvremenu je presuda protiv generala Krstića postala pravosnažna, a jedan jedini slučaj krivične osude je dovoljan da, ovog puta ispravno, zaključimo da je postojanje genocida utvrđeno sudskom presudom.

Da li to utiče na stav prof. Dimitrijevića? Ne znamo, nismo čuli.

Drugi razlog: "Racionalni razlozi se svode na brigu da svi građani Srbije i Crne Gore ne plate za politiku bivšeg predsjednika i njegove kamarile. Miloševićeva osuda za genocid mogla bi pasti na teret cele države, to je jedino krivično delo za koje može biti odgovorna država, ona inače krivično ne odgovara."

Da podemo od kraja. Međunarodni sud pravde nije krivični sud i naša država pred njim ne odgovara krivično. Država nikada ne odgovara za krivična dela, pa ni na

tom sudu, pa ni za genocid. Država odgovara za posledice krivičnog dela koje su u vršenju službe izvršili njeni izabrani organi, njena administracija, vojska, policija itd. Država uvek i svuda odgovara za takve posledice, kao i za svaku drugu štetu koju u vršenju službe pričinje njeni organi (recimo, protivpravno lišenje slobode).

Prof. Dimitrijević to predstavlja kao neki svojevrzni paradoks što država odgovara za štetu koju pričinje njeni organi.

Ali, ustvari, prof. Dimitrijević želi da kaže da nekako "nije lepo" da sada svi plaćamo za grehe svoje države (njenih organa). Šta mi imamo s tim šta radi naš predsednik ili naši generali?!

Pa neće biti da je baš tako, pogotovo kada se zna da je taj predsednik akalamecijom izabran i potom četiri puta biran na (raznim) predsedničkim izborima, poslednji put revolucionarne 2000. godine sa 2 miliona glasova. Da li se želi reći da su birači neodgovorni za svoj glas? Da je biračko telo neodgovorno? Ono se svakako neodgovorno ponašalo, ali odluka većine obavezuje sve. Šta u tome ima "iracionalnog"?

Kada ovaj razlog proglašava "racionalnim", prof. Dimitrijević ustvari hoće da kaže da je razumljivo što je neprijatno sada plaćati ceh. Međutim, dužniku je to uvek neprijatno. On "racionalno" ne želi da plati dug. Ali, da li je to pravni razlog da mu sud

dug oprost?

Treći razlog: "Merila koja postavlja Konvencija o genocidu su stroga. Ma koliko strašno bilo masovno izvršavanje zločina, ono ne predstavlja genocid bez genocidne namere "potpunog ili delimičnog uništenja jedne nacionalne, etničke, rasne ili verske zajednice". Da bi se ona (namera - S.P.) utvrdila, potrebno je naći dokaz kakav je Nirnberški sud imao u vidu zapisnika (podvlačenje - S.P.) s konferencije u Vanzeu, gde je vrh nacističke Nemačke rešio da pristupi brutalnom "konačnom rešenju" jevrejskog pitanja."

Stiče se utisak da prof. Dimitrijević, izgleda, misli da je tom nacističkom vrhu u Nirnbergu suđeno za genocid, a da je to bilo moguće, jer je bio dovoljno neoprezan da svoje genocidne namere zapisnički konstatuje. Ništa slično se nije dogodilo.

Nirnberški sud nije utvrđivao nikakvu genocidnu nameru, jer za genocid nije ni sudio, pa njegova praksa u tom pogledu ne može da predstavlja nikakav pravni presedan. Naime, u doba Nirnberškog procesa takvo krivično delo nije ni postojalo. Sam pojam i njegova definicija dati su tek u Rezoluciji Generalne skupštine UN na prvom zasjedanju 11. decembra 1946, a Nirnberški proces je dovršen 1. oktobra 1946. god. Dakle, Nirnberški sud nije utvrđivao nikakvu genocidnu nameru, pa samim tim nije mogao ni trasirati metodologiju kojom bi se takva namera utvrđivala.

Pošto je (pogrešno) utvrdio da je za dokazivanje genocidne namere "potrebno naći zapisnik", prof. Dimitrijević nas podseća da "još nije nađen sličan dokument koji bi se odnosio na političku elitu SRJ i njene saveznike i saradnike."

čemu su bili saglasni vojni vještaci optužbe i odbrane u procesu protiv generala Krstića, "predstavljala legitimni vojni cilj".

Glavnina kolone je u popodnevnom satima nastavila kretanje, pri čemu je kasnije prva grupa prešla saobraćajnicu Konjević Polje-Nova Kasaba. VRS je oko 18.00 časova tačno locirala poziciju izbjeglih na Kameničkom Brdu (iznad sela Pobude), gdje je veći dio kolone uspio stići.

Kolona izbjeglih, predvođena opštinskim rukovodstvom sa ranjenicima u prednjem dijelu, oko 20.00 časova je krenula i spuštala se sa Kameničkog Brda ka Krajinovičkom potoku. Nakon što je prešlo samo nekoliko desetina ljudi iz kolone preko tog potoka, pojavili su se vojnici Vojske Republike Srpske. Oni su dolazili kolskim putem iz pravca Kravice, kamion-

ima i oklopnim transporterima (među kojima je bilo i jedno vozilo bijele boje sa oznakama UNPROFOR, Bošnjaci su pozivani preko razglasa da se predaju.)

U poslijepodnevnom i ranim večernjim časovima snage VRS i MUP zarobile su veći broj ljudi sa začelja kolone u rejonu Ravni Buljim. VRS je koristila razne načine, uključujući i opremu Ujedinjenih nacija i Crvenog krsta, kako bi obmanula učesnike kolone, uz obećanje da će im štititi živote, zatim da će biti prebačeni u Tuzlu i da im se garantuje bezbjednost, te da su UNPROFOR i Crveni krst zaduženi za njihovo prebacivanje za Tuzlu. Broj zarobljenih je 12. jula iznosio oko 1.000 osoba. Prilikom zarobljavanja VRS je od zarobljenih oduzimala ličnu imovinu, a neke od njih i na licu mjesta likvidirala. Jedinice Drinskog

Dakle, prema prof. Dimitrijeviću bez "zapisnika" ili "sličnog dokumenta" ne može se dokazati namera, a bez namere nema genocida, ergo ni Milošević, ni SRJ ni za kakav genocid ne mogu biti odgovorni. *Quod erat demonstrandum!*

Ostavimo sad po strani odgovornost SRJ, jer u postupku pred Međunarodnim sudom pravde, koji nije krivični sud, važe druga pravila dokazivanja koja zahtevaju niži stepen izvesnosti, ograničimo se na dokazivanje odgovornosti Slobodana Miloševića pred krivičnim sudom.

Cela priča o tobožnjim nepremostivim teškoćama u dokazivanju namere je debelo mistifikovana. Teško je oteti se utisku da se to čini samo zato što se strahuje da se te namere ne dokažu, što se to upravo priželjkuje. (Naravno, iz "racionalnog" razloga!)

Naime, sudovi svuda, pa i kod nas, dnevno u stotinama slučajeva utvrđuju namere počinioaca. Genocid nije nikakav poseban slučaj koji zahteva utvrđivanje namere, kako se to želi predstaviti. "Merila koja postavlja Konvencija o genocidu su stroga", a "stroga" su zato što zahtevaju da se utvrdi postojanje namere. Pa, podjednako su "stroga" merila za sva ona krivična dela kod kojih je potrebno utvrditi nameru.

Uzmimo možda najbanalnije od svih krivilnih dela - krađu. Krađa se definiše kao "oduzimanje tuđe pokretne stvari u nameri da se njenim prisvajanjem pribavi sebi ili drugom protivpravna imovinska korist". Dakle, mora se utvrditi "namera". Pa, je li to neki problem, pa zar to ne čine sudovi stotinama hiljada slučajeva svakodnevno, bez ikakvog problema. Čak i kada lopov ne sastavi zapisnik ("ili sličan

dokument") o nameri prisvajanja. Lopov vam je izvadio novčanik iz džepa i otrčao niz ulicu. Kakva li mu je bila namera? U jednoj sedmici pobijeno je sistematski 7000 ljudi druge etničke pripadnosti. Kakve li su bile namere? Plaćali ste vojsku koja to čini, slali joj oružje i municiju, prikrivali učinioce po delu. Kakve li su to bile namere? Kako ih "utvrditi" bez "zapisnika"?

Ova i slična tobožnja "zabirnutost" i vjkanja nad "teškoćama Tužilaštva" prisutna su od početka suđenja. Nema ničeg misterioznog i nedokučivog u utvrđivanju namere. Mi to svi činimo svakodnevno u ličnim kontaktima. U krivičnom postupku činjenica postojanja namere dokazuje se svim dokaznim sredstvima, o njoj se zaključuje sa stanovišta zdravog razuma i normalnog ljudskog iskustva, uzimajući u obzir sve okolnosti događaja (kao što je, recimo, rana Karadžićeva izjava da "Muslimana u Bosni neće biti" ili priroda odnosa Slobodana Miloševića i Karadžića, ili prikrivanje Mladića posle genocidnog masakra u Srebrenici ili slanje naoružanih "dobrovoljaca" u Bosnu, ili veze vojske Republike srpske sa Vojskom Jugoslavije, ili hapšenje dezertera iz Vojske RS i vraćanje u Bosnu i Hercegovinu itd.).

Jednom prilikom, ranije, bilo je reči o "savetima" koje prof. Dimitrijević šalje Tužilaštvu Haškog tribunala, da ne insistira mnogo na izručenjima, jer u Srbiji prema tome "postoji otpor", pa joj se može desiti da mi potpuno prekinemo saradnju Haškim tribunalom. Postavlja se pitanje da li prof. Dimitrijević ovakvim svojim rezonovanjima, ustvari, bar objektivno, ne podstiče i sam takav otpor? ◆

korpusa su 12. jula preduzimale "sve mere u cilju sprečavanja iznenađenja, angažovanjem jedinica na izvršenju zadatka KRIVAJA-95", planski izvršavajući sve borbene zadatke. Na procijenjenim pravcima jedinice Vojske i MUP Republike Srpske organizovale su "zasedna dejstva u cilju uništenja" pripadnika kolone koja je pokušavala "proboj iz enklave prema Tuzli". Pripadnici kolone pokušavali su da se izvuku "sa ženama i djecom prema Ravnom Buljimu i Konjević polju", gdje su naišli "na minsko polje".

Na blokiranju i zarobljavanju izbjeglih iz Srebrenice, Republika Srpska je angažovala i specijalne jedinice policije. Tako je u rejonu sela Brežanci-Bokčini Potok u 15.55 časova bio blokiran veći broj izbjeglih. U tim aktivnostima su, prema naredbi koju posjeduje Komisija, trebalo da učestvuju i neke manje jedinice policije iz Republike Srpske Krajine i Republike Srbije. Međutim, analizom cjelokupne dokumentacije ne dolazi se do pouzdanih dokaza o učešću tih jedinica u događajima u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995.

Drugo mjesto zarobljavanja bilo je u rejonu presijecanja kolone u podnožju Kameničkog Brda i zaseoka Krajinovići u selu Pobude (A/8, paragrafi 60-63; B/66-77).

Razbijene grupe iz kolone 13. jula 1995. u 01.00 čas su nastavile kretanje prema putnoj komunikaciji Konjević Polje-Nova Kasaba i uspjele preći put pred samo svitanje. Prelaz preko navedene komunikacije vatrom su sprečavali pripadnici Vojske Republike Srpske. Posljednje veće grupe prešle su asfaltni put u Svilima oko 06 časova, nakon čega je dalji prelazak ceste bio nemoguć, jer je VRS na tom mjestu postavila jake snage.

U jutarnjim časovima na širem prostoru sela Pobude između putne komunikacije Bratunac-Konjević Polje-Nova Kasaba blokirano je oko 8.000 ljudi.

U toku dana je do 17.30 zarobljeno najmanje 6.000 muškaraca, koji su raspoređeni na nekoliko lokacija. Najveći broj zarobljenih odvođen je na sabirna mjesta u Novoj Kasabi, gdje je zatočeno između 1.500-3.000 ljudi, i u selu Sandići na jednoj poljani, gdje je bilo zatočeno između 1.000 i 4.000 ljudi. Određeni broj zarobljenih kod Nove Kasabe i Konjević Polja ubijeni su na obali Jadrana, ujutro 13. jula 1995.

Istog dana u poslijepodnevnom časovima (oko 16 časova) VRS je u tri autobusa dovela grupu zarobljenih Bošnjaka i strijeljala ih u Cerskoj. Najmanje su strijel-

jana 149 lica, starosne dobi od 14 do 50 godina, od čega je 147 lica nosilo civilnu odjeću. Najmanje 48 je bilo povezano žicom, tako što su im ruke svezane s leđa.

Nekoliko zarobljenih na putnoj komunikaciji Kravica-Milići (Konjević Polje, Pervani, Lolići...) ubijeno je na licu mjesta.

Kasno poslije podne 13. jula 1995. više od 1.000 zarobljenih u selu Sandići odvedeno je u Kravicu i zatvoreno u skladište Osnovne organizacije kooperanata "Kravica" (zemljoradnička zadruga). Nakon što se desio incident u kome je jedan zarobljenik ubio jednog policajca, čiji su se pripadnici "snaga MUP razbjesnili i oko 18.00 sati počeli likvidirati zarobljenike" (zolja, ručnim bacačima, ručnim bombama i puščanim mecima).

VRS je oko 16 časova po planini Udrč tačno locirala okupljenu masu, gdje se nalazilo oko 5.000 ljudi, po kojima je otvarala artiljerijsku vatru. Kolona je nastavila kretanje prema selu Kamenica i dalje prema Tuzli.

U selu Glodi kolona je zaustavljena zbog toga što je VRS u rejonu Velja glava postavila zasjedu, vjerovatno očekujući da će

kolona ići preko Capardi ka Tuzli, tj. najkraćim putem.

Jedinice 1. bratunačke brigade su napadale i dio ljudstva iz presječene kolone u Pobudu, koji je pokušao naći spas u Žepi, postavljajući zasjede u rejonu Bračan i Podravanje. VRS je 14. jula 1995. postavila zasjedu na objektu Velja glava i razbila kolonu. Nakon toga, kolona se vratila i krenula prema Mladevcu. Čelo kolone se zaustavilo u Jošanica Gaju i čekalo da se kolona prikupi, gdje je ostala do 16 časova, nakon čega je nastavljeno kretanje. VRS je u rejonu sela Marčići - Snagovo postavila jaku zasjedu, kombinovanu sa tenkovima i transporterima, koju su podržavale specijalne snage MUP. U tom sukobu zarobljen je komandir jedne jedinice, koja je bila sastavljena od specijalaca. U 16 časova kolona (oko 5.000 ljudi) nastavila je dalje kretanje prema Tuzli. Na kolonu je otvorena artiljerijska vatra sa objekta Velja glava, te sa Kula grada iznad Zvornika.

Zarobljeni komandir je posredstvom motorole uspostavio kontakt sa majorom Obrenovićem iz Zvorničke brigade Vojske Republike Srpske, nakon čega je prestalo djelovanje artiljerije.

U toku noći 14. na 15. jul 1995. kolona sa nešto više od 4.000 ljudi kretala se prema putnoj komunikaciji Zvornik - Tuzla. Nakon napravljenog prolaza u rejonu sela Marčići čelu kolone su počeli pristizati i oni koji su se uspjeli probiti iz okruženja na prostoru Konjević Polja i Nove Kasabe.

Oružane snage Republike Srpske, a posebno 1. Milička i 1. Bratunačka brigada, te Samostalni bataljon Skelani, 14. jula vršile su "pretres terena" i zarobljavale veći broj Bošnjaka. U selu Liješanj je, pored drugih mjesta, zarobljeno šest - sedam Bošnjaka. Presječeni dio kolone na području Pobuda, Konjević Polja, Cerske, Kamenice, Džafinog Kamena, Snagova, Marčića i Han Pogleda (prevoj između Vlasenice i Han Pijeska) bio je sve vrijeme meta progona, hapšenja i likvidacije od strane pripadnika policije i vojske Republike Srpske.

U toku 14. jula 1995. iz Bratunca je u Zvornik prevezeno 2.000-2.500 muškaraca. Zarobljenici su zatočeni u salu osnovne škole u Grbavcima (kod Orahovca) i u drugim školama. U Grbavcima je, po nekim procjenama, bilo oko 1.000 zatočenih. Oni su iz Grbavaca prevoženi kamionima do stratišta u Orahovcu. Svi su prethodno

jena jedna u to vreme moderna vojska). Kada se bivša SFRJ raspadala 1989-1991. godine JNA je po brojnosti, snazi i opremi bila četvrta armija u Evropi. Ta ogromna sila sručila se na ostale sukobljene strane koje su bile naoružane prošvercovanim kalašnjikovima, zatim nasilno prisvojenim naoružanjem teritorijalne odbrane i lovačkim, kao i drugim zastarelim i trofejnim oružjem držanim po kućama. Ovde treba imati u vidu da je međunarodna zajednica uvela embargo na uvoz oružja za sve zaraćene strane.

7. Srbi su imali rezervni položaj na koji su mogli da se povuku, da se isele, da sklone porodice, da dobiju logističku podršku, hranu, naftu i druge strateške sirovine, jer na teritoriji Republike Srbije nije bilo ratnih dejstava. Svi ostali bili su u poziciji da brane svoju jedinu kuću, zemlju, porodicu, pošto alternativu nisu imali, jer nisu imali gde da se povuku, niti da dobiju neku pomoć sa područja na kome se ne vodi rat.

Kada se uzmu u obzir svi parametri ratovanja na prostoru bivše SFRJ izloženi pod 1-7 i kada broj optuženih pred Tribunalom uporedimo sa tim parametrima, proporcionalno Srba u Hagu ima manje od pripadnika svih drugih naroda ili približno isto kao i drugih. ●

Kome se sudi u Hagu

piše: Dragoljub Todorović

Jedan od najrasprostranjenijih srpskih stereotipa o Haškom tribunalu je stereotip da Haški tribunal sudi samo Srbima. Već na prvi pogled, uvidom u nacionalnu strukturu optuženih pred Tribunalom, jasno je da je taj stereotip, kao i svaki drugi, floskula, laž i propaganda. Dakle, u Hagu se sudi pripadnicima svih naroda koji su učestvovali u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije: Srbima, Hrvatima, Bošnjacima i Albancima. Malo detaljnijom analizom fenomena koji je kod Srba prerastao u stereotip može se konstatovati sledeće:

1. Haški tribunal sudi počiniocima zločina u ratu na teritoriji bivše Jugoslavije. Kriterijum za odgovornost pred Tribunalom je izvršenje zločina a ne kome narodu zločinac pripada. Teoretski, postoji mogućnost da odgovaraju samo pripadnici jednog naroda ako su samo oni vršili zločine, jer je tačka razgraničenja pitanje: "Ko je izvršio zločin?", a ne "Kome narodu pripada zločinac?".

2. Srbi su daleko najbrojniji narod u

bivšoj Jugoslaviji, bilo ih je tačno koliko svih ostalih, pa je normalno da ih ima najviše kako u Ševeningenu tako i u bekstvu.

3. Srbi su učestvovali u tri rata (Hrvatska, Bosna, Kosovo), a ostali u samo po jednom.

4. Srbi su najduže ratovali od 1991-1995. (Hrvatska, Bosna) od 1998-1999. (Kosovo), ukupno pet godina - svi drugi znatno kraće.

5. Srbi su izvodili ratne operacije na ubedljivo i uverljivo najvećem prostoru: skoro cela Bosna i Hercegovina, Slavonija, Baranja, Zapadni Srem, Lika, Banija, Kordun, Cazinska krajina, Knin, Benkovac, Kistanje i druga mesta Dalmatinske zagore, Zadar, Konavle, Dubrovnik, Popovo polje kao i mnogi drugi delovi Hrvatske, zatim u celoj pokrajini Kosovo. Svi ostali delovali su na daleko manjoj teritoriji.

6. Srbi su u ratovanju koristili skoro kompletne potencijale bivše JNA (ljudstvo, komandni kadar, oružje, oruđe, vozni park, tehniku, logistiku, pozadinske jedinice, gorivo i sve drugo čime je opreml-

povezani po očima. Za pogubljenje korištene su dvije livade. Ubijeni su odmah zatrpavani u masovne grobnice, koje je kasnije VRS prekopala i prenijela tijela na druge lokacije (Lazeta 1 i Lazeta 2, a zatim ista tijela još jednom premjestila na cesti za Hodžiće).

Istoga dana VRS je prevezla između 1.500 i 2.000 zarobljenika iz Bratunca do Petkovaca i zatočila ih u sali osnovne škole. Zarobljenicima su žicom vezali ruke na leđima, natjerali ih da izuju cipele i kamionima ih prevozili do brane Petkovci. VRS je zatočenike strijeljala u grupi od 5 do 10 ljudi (dva zatočenika su preživjela strijeljanja).

Jedan broj zarobljenika je 14. jula iz Bratunca prevezen autobusima u Pilicu (u salu osnovne škole), gdje su zadržani dvije noći. U toku noći između 14. i 15. jula 1995. glavnina kolone sa ranjenicima, nastavila je dalje prema Crnom vrhu i prešla put Zvornik - Tuzla. U jutarnjim časovima ona je prešla asfaltni put u rejonu Crni vrh i uputila se ka lokalitetu Križevačke njive, gdje je izvršeno prikupljanje kolone.

Kolona je u jutarnjim satima 15. jula prešla komunikaciju Zvornik - Caparde i do tada nije imala borbenu dodir sa prednjim linijama Vojske Republike Srpske, s obzirom na udaljenost 3-4 km od Baljkovice. Drugi dio kolone je u to vrijeme bio još ispod Udrča i kretao se prema Kamenici i dalje prema Tuzli.

Za "čišćenje" i "pretres terena" od 15. jula 1995. bio je zadužen komandant Bratunačke brigade Vidoje Blagojević. Pod njegovu komandu stavljene su sve jedinice koje su bile zadužene za "čišćenje" terena. Te su jedinice u narednim danima vršile "pretres terena". Dio kolone se kretao prema Kravici i Konjević Polju, radi prebacivanja u rejon planine Udrč, a zatim prema Tuzli i Živicama. U toku 15. jula više takvih grupa se predalo pripadnicima Vojske Republike Srpske.

Prva zvornička pješadijska brigada je "sa pojačanjima" vršila pripreme za blokiranje i okruženje "neprijateljskih vojnika" koji su se kretali od sela Planinci ka Križevićima. Takođe su i 1. Milićka i Samostalni pješadijski bataljon Skelani djelom snaga vršili "pretres terena radi otkrivanja zaostalih neprijateljskih grupa".

Snage Vojske Republike Srpske su, radi sprečavanja prolaska grupa, blokirale širi rejon Crnog Vrh i Planinaca, djelimično rejon Kamenice i Glodansko brdo. U rejonu Pandurice, Planinaca, Crnog vrha, Kamenice i Glodanskog brda nalazilo se

oko 3.000 ljudi.

U zoni odgovornosti 1. zvorničke brigade 15. jula 1995. bilo je ogromnih problema sa ukopavanjem, strijeljanjem i čuvanjem zatvorenika "koje tek treba strijeljati". Dragan Obrenović, koji je znao da se vodi operacija ubijanja, te drugi oficiri odvodili su ljude "gdje oni hoće". Pri tome nisu zapisivali ništa što se odnosilo na aktivnosti "oko operacije ubijanja", dajući smjernice da se o tome ne govori preko radija.

Visoki oficir Zvorničke brigade je obavijestio Komandu Drinskog korpusa da mu dodatno opterećenje predstavlja veliki broj zarobljenika razmještenih po školama u zoni brigade, kao i obaveze obezbjeđenja i asanacije terena, jer su mu sve snage bile angažovane i nije imao rezervi.

U razgovoru sa jednim generalom iz Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, Obrenović je predložio da se kolona propusti. Međutim, taj general to nije odobrio i naredio je da kolonu zaustavi i uništi, sa čime se saglasio i savjetnik ministra unutrašnjih poslova (ime nepoznato), tražeći da svim raspoloživim snagama, uključujući i avijaciju, pobiju sve ljude u koloni.

Visoki oficir Centra javne bezbjednosti Zvornik upoznao je Obrenovića sa stanjem u Bratuncu u vezi sa velikim brojem zarobljenih Bošnjaka i ukazao na činjenicu da je time stvorena opasna situacija. Tim prije, jer zbog nedovoljnog prostora neke grupe zarobljenika nisu imali gdje smjestiti, te su noć proveli u autobusima, pri čemu su se uznemirili i počeli da ljuljaju autobuse.

Prilikom prelaska linija na putu Konjević Polje zarobljen je veliki broj Bošnjaka.

Tog je dana Sekretarijat Ministarstva odbrane Zvornik, na osnovu zahtjeva Komande Drinskog korpusa, Str. pov. broj: 05/1-241, od 15. jula 1995. "i ukazane potrebe", izdao naredenje za mobilizaciju svih vojno sposobnih obveznika sa teritorije opština Vlasenica, Milići, Skelani, Bratunac, Šekovići, sa ciljem pretresa terena i uništenja kolone.

Osim vojske, i policijske snage Republike Srpske su, bile aktivno uključene u hapšenje i privođenje.

Čelo kolone se 15. jula 1995. (u 17.15 časova) sukobilo sa jedinicama Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske u selu Marčići na pravcu kretanja kolone. Tada je prvi put došlo do direktnog sukoba između čela kolone i zasljede koju su postavile snage MUP Republike Srpske, čije su jedinice, posebno Centar javne bezbjednosti Zvornik, za-

jedno sa vojskom, bile raspoređene na prostoru od Srebrenice do Tuzle. Na obje strane je bilo žrtava.

Jedinice Drinskog korpusa, posebno 1. Bratunačka i 1. Milićka brigada, te Samostalni bataljon Skelani, vršile su zarobljavanje i likvidaciju izbjeglih Bošnjaka, što, između ostalog, potvrđuje visoki oficir u prijedlogu upućenom Komandi korpusa, koji je višeg oficira predložio za komandanta svih snaga koje obavljaju te poslove.

Kolona je u toku noći 15. na 16. jul 1995. bezbjedno prošla dio puta Križevačke njive - Baljkovica, gdje se sakrila u jednom potoku, čekajući ishod borbi na Baljkovici, koje su u to vrijeme vodile snage 2. Korpusa Armije RBiH iz Tuzle i jedna grupa naoružanih vojnika koji su se kretali na čelu kolone.

Jedinice iz sastava Zvorničke brigade, osim što su u rejonu Baljkovice na borbenu linijama izvršile pojačanja u ljudstvu i naoružanju, organizovale su i zasljede na više mjesta.

U rejonu Marčići - Crni vrh oružane snage Republike Srpske su angažovale 500 vojnika i policajaca kako bi zaustavili prekinuti dio kolone (oko 2.500 ljudi), koji se iz pravca Glodi kretao prema Marčićima.

I jedinice Bratunačke brigade su 15. jula 1995. po naredenju Komande Drinskog korpusa, Str. pov. br. 01/4-157-5, od 13. jula 1995. vršile "pretres terena", pri čemu je dio snaga upućen u rejon Zvorničke brigade (60 vojnih obveznika). Dana 15. jula 1995. oko 11 časova visoki oficir je obavijestio generala Krstića "da ima još 3.500 'paketa'", koje je morao razdijeliti, za što, kako navodi, nije imao rješenja.

Obrenović je u razgovoru sa dvojicom visokih oficira saznao o pogubljenim Bošnjacima na mnogim mjestima, a posebno u Kravici. On je bio siguran da su svi prisutni znali za plan egzekucije prognanika iz Srebrenice. U tom vremenu u Zvornik su stigli i vojnici iz Bratunca, koji su kasnije učestvovali u egzekucijama.

Obrenović je upoznao komandu Zvorničke brigade o zarobljenim Bošnjacima i operaciji ubijanja u kojoj su učestvovali visoki oficiri. Dijelovi iz 28. divizije Armije RBiH uz sadejstvo i artiljerijsku podršku jedinica 2. Korpusa Armije RBiH iz Tuzle, u jutarnjim časovima (oko 8) 16. jula 1995. izveli su napad, probili linije Vojske Republike Srpske i spojili se sa čelom kolone u širem rejonu Baljkovice, gdje su vođene žestoke borbe. Nakon toga, preko sredstava veze, uslijedili su pregovori između 2. Korpusa Armije Republike

Bosne i Hercegovine i Zvorničke brigade Vojske Republike Srpske.

Komanda Zvorničke brigade je "ceneći situaciju" izgubila tri rova, samovoljno otvorila koridor "civilnom stanovništvu, koga je bilo oko 5.000 hiljada sa protivničkom stranom", i usaglasila "tehniku evakuacije", zahtijevajući "oslobađanje zarobljenog policajca i svojih nestalih boraca". Vjerovatno je, po njoj "među civilima izašao i određen broj vojnika, ali sve što je prošlo je nenaoružano".

Dogovoreni koridor koji je bio otvoren (od 14 do 17 časova) za kolonu u rejonu Baljkovice potpuno je 16. jula (između 17 i 18 časova) zatvoren. Šesnaestog jula 1995, prema utvrđenom obrascu, ubijeno je između 1.000 do 1.200 ljudi, koji su 14. jula 1995. odvezeni u Pilicu. Strijeljanja su izvršena na Vojnoj ekonomiji Branjevo.

Istoga je dana (oko 15 časova) izvršena još jedna egzekucija zarobljenih. Tada je grupa pristiglih vojnika iz Bratunačke brigade Vojske Republike Srpske izvela zatočene iz Doma kulture u Pilici i likvidirala oko 500 ljudi.

Takođe je oko 16. jula 1995, VRS izvršila i likvidaciju više stotina zarobljenih (oko 500) u Kozluku.

U rejonu Pobuda je 16. jula 1995. bilo oko 2.000 izbjeglih koji su se krili po šumama.

Srpske snage su i 17. jula 1995. nastavile akciju zarobljavanja Bošnjaka. Vršeći "pretres terena", VRS je tog dana zarobila više civila, među kojima je bilo i četvoro maloljetne djece (od osam do četrnaest godina), koji su zatvoreni u vojnički pritvor u Bratuncu.

Jedinice 1. Bratunačke lake pješadijske brigade (3. i 4. pješadijski bataljon) i mobilisano ljudstvo iz radne obaveze, te policijske snage, 18. jula 1995, vršili su "pretres terena" u rejonu Pobude, Glogova, Hrančići, Konjević Polje, te s obje strane komunikacije Milići - Drinjača. Malobrojne grupe su pokušavale da se izvuku iz reiona Pobuda, Konjević Polja u pravcu Cerske i Kušlata prema Tuzli.

Komanda Zvorničke brigade izdala je, nakon pogibije jednog njenog vojnika, koji je "pokušao da privede neke zarobljenike

u toku operacije pretresa", 18. jula naredbu da zarobljene u njenoj zoni odgovornosti treba likvidirati, kako se ne bi rizikovalo "njihovim hvatanjem". Tako su, u skladu sa tom naredbom, svi oni koji su prilikom "pretresa terena" pronađeni ubijani na licu mjesta sve do 21. jula 1995, kada je komanda promijenila navedenu naredbu.

VRS je 18. jula 1995. radila na pronalaženju, hapšenju i likvidaciji Bošnjaka. U ranim jutarnjim časovima jedna grupa od 200 lica predala se na prostoru između Nove Kasabe i Konjević Polja.

Tada se u širem rejonu Pobuda krilo oko 500 ljudi, koji su pokušavali da se izvuku prema Žepi, zatim Srbiji ili preko Udrča u Tuzlu.

Jedinice 1. Zvorničke brigade su organizovale blokadu i uništenje zaostalih grupa, kao i "pretres terena", sa pridodatim jedinicama na pravcu Baljkovica - Cetino brdo - Crni vrh - Perunika - Lisina. Pretres terena u rejonu sela Kamenica vršile su jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova.

U rejonu Planinci - Baljkovica VRS je

OTVORENO PISMO PROFESORU VLADIMIRU MILIĆU, DEKANU PRAVNOG FAKULTETA U BEOGRADU

Karlu del Ponte treba promovisati u počasnog doktora Pravnog fakulteta u Beogradu

piše: Aleksandar Sekulović

Dragi Vlado,

Podnosim predlog da Pravni fakultet u Beogradu dodeli titulu počasnog doktora prava gospodi Karli del Ponte, tužiocu Haškog tribunala.

Ovaj predlog zasnivam na stručnim i političkim razlozima.

Što se tiče stručnih razloga, dovoljno je nabrojati funkcije koje je gospođa Del Ponte obavljala tokom svoje pravničke karijere, a ti podaci dostupni su na web-site Tribunala. Međutim, ono što je od toga važnije jeste da je nju na sadašnju funkciju postavio Savet bezbednosti UN. Za jednog pravnika ne postoji veći profesionalni domet i veće priznanje njegove stručnosti, nego da bude imenovan na neku funkciju u pravosudnom sistemu

svetske organizacije. Zbog toga, osporavanja njenih pravničkih kvaliteta, koja se mogu čuti od nekih ovdašnjih "stručnjaka", imaju istu vrednost kao kada bih ja osporavao naučna dostignuća Nikole Tesle.

Što se tiče političkih razloga i potrebe da od Srbije dobije ovakvo priznanje, oni su još ubedljiviji.

Srbijom danas dominira i vlada moćan antihaški lobi koji čine dobro poznate političke stranke, institucije i javne i političke ličnosti. To je nevidljiv centar političke moći koji o svemu odlučuje, koji u svojim rukama drži sve instrumente sile (vojsku i policiju) i instrumente prisile (medije) i koji širi strah kao osnovni metod svoga uticaja. Od ubistva Zorana Đinđića, zbog isporuke Hagu dvojice njihovih miljenika,

Srbijom je ponovo zavladao strah i više nema nikoga ko ovome lobiju može da se suprotstavi. Stotine ljudi zna gde se po Srbiji nalazi i kreće Ratko Mladić, ali oni to ne smeju ni samima sebi da priznaju. Koliko je veliki strah koji vlada Srbijom najbolje se može videti po grobnoj tišini kojom poslanici Narodne skupštine Srbije prate izlaganje nekog od lidera antihaškog lobija.

Za Srbiju nema ne samo evropske, već ni bilo kakve druge budućnosti, bez eliminacije antihaškog lobija. A njegov najveći protivnik, jedini koji ga može ozbiljno ugroziti, jeste Karla del Ponte. Antihaški lobi je ono zlo čudovište koje je otelo leptoticu (Srbiju) i drži je zarobljenu u svojoj pećini, a Karla del Ponte je onaj usamljeni vitez koji pokušava da leptoticu oslobodi. Da li će u tome uspeti, zavisi najviše od nas samih. Hoćemo li mi i dalje, prestrašeni, posmatrati čutke ovaj dvoboj, jer čudovište noću izlazi iz pećine, napada naše domove, ubija i pljačka, ubrizgava injekcije, ili ćemo skupiti hrabrost i stati na stranu viteza.

Priznanje koje predlažem imalo bi veliki uticaj u ovom smislu. U suštini, to priznanje i ne bi bilo toliko priznanje Karli del Ponte, koliko priznanje nama samima. Jer, ovde se i ne radi o njoj, radi se o nama.

Srdačan pozdrav,

(Autor je advokat iz Beograda; objavljeno u listu Danas, 22. jula 2004.)

18. jula 1995. u jutarnjim časovima likvidirala 20 lica. Na lokacijama Crni vrh - Potočari - Planinci - Baljkovica bilo je u okruženju oko 150 lica.

U toku dana 19. jula 1995. Vojska i snage MUP Republike Srpske nastavili su sa pretresom i blokadom terena radi blokiranja i uništenja zaostalih bošnjačkih grupa. Na području zone odgovornosti Zvorničke brigade prilikom pretresa terena likvidirano je 13, a uhapšena su 2 Bošnjaka.

Sve raspoložive snage MUP-a Republike Srpske, koje su se nalazile u zoni Centra javne bezbjednosti Zvornik, izvršile su pretres terena u rejonu Kamenica, Jošanica, Liplje, Džafin kamen i Crni vrh do Snagova. Tom prilikom je ubijeno osam Bošnjaka. Tada se u rejonu ispod stare ceste kod Snagova krilo "još oko 200 muslimana naoružanih automatskim i lovačkim puškama". Tog jutra je "oko 50 muslimana napalo liniju Zvorničke brigade u rejonu Pandurice, u namjeri da se probiju na muslimansku teritoriju. Tom prilikom jedan borac VRS je poginuo, a jedan je teško ranjen". Centar javne bezbjednosti Zvornik je planirao da sljedećeg dana svim raspoloživim snagama opkoli i uništi obje navedene grupe.

Bratunačka brigada Vojske Republike Srpske vršila je pretres terena na području Gornji Potočari, Blječeve, Čizmića, Lehovića, Bacute i putne komunikacije Glogova-Konjević Polje. Manje grupe Bošnjaka su se i poslije 19. jula 1995. danima i mjesecima krile po šumama, pokušavajući da se probiju do Tuzle. Jedan broj zarobljenih ranjenika (oko 50) prevezen je u bolnicu Bratunac. Druga grupa zarobljenih odvedena je u logor Batkovići (kod Bijeljine), oni su kasnije, uglavnom, razmijenjeni.

Jedan broj Bošnjaka je uspio da pređe u Srbiju (Ljubovija i Bajina Bašta), odakle je njih 38 vraćeno u Republiku Srpsku. Neki od njih odvedeni su u logor Batkovići, gdje su razmijenjeni. Za najveći broj vraćenih do sada nije utvrđena sudbina.

U Žepu je do 17. jula "stigao 201 vojnik" ("jako su iscrpljeni, ima ih dosta lakše ranjenih"). Do 28. jula u Žepu je iz Srebrenice pristiglo još 500 ljudi. Izvjestan broj učesnika mješovite kolone je stradao na razne načine, kao što su: ranjavanje, pojedinačna samoubistva, utapanja u rijeci Drini prilikom pokušaja prelaska u Srbiju, iscrpljenost i dr.

(Dokumenti iz izvještaja Komisije Republike Srpske) ●

Smjene u Republici Srpskoj

piše: Tanja Topić

Visoki predstavnik za BiH smijenio je predsjednika Narodne skupštine RS, ministra unutrašnjih poslova, nekoliko poslanika u parlamentu Srpske, direktore nekih javnih preduzeća, gradonačelnike pojedinih opština - ukupno 59 funkcionera, i to uglavnom članova Srpske demokratske stranke. Na ovaj korak Pedi Ešdaun se odlučio zbog nepriimanja BiH u Partnerstvo za mir, jer Republika Srpska nije saradivala sa Haškim tribunalom i nije uhapsila osuđeničene za ratne zločine. Među smijenjenima našli su se i oni koji su svojim djelovanjem doveli do "pljačke poreskih obveznika" i koji su odgovorni za afere koje su ovaj prostor potresale u zadnjih nekoliko godina.

Iako su ove smjene bile najavljivane i očekivane, dobar dio javnosti bio je iznenađen brojem kažnjenih. Za 12 osoba ovo je ujedno kraj političkog života, s obzirom da im je zabranjen svaki politički i javni angažman, dok su ostali kažnjeni "uslovno", što će reći da se mogu vratiti svojim poslovima čim se u Hag privede Radovan Karadžić. Istina, visoki predstavnik u obrazloženju odluke nije naveo da li će "grupa korumpiranih političara i kriminalaca" i krivično odgo-

varati.

Reakcije na ovu odluku Pedija Ešdauna su se kao i obično prilično razlikovale - od onih u kojima je ova smjena označena kao "brutalna, drakonska, nečuvana i neviđena u savremenom demokratskom svijetu" do onih u kojima je Ešdaunov postupak označen kao krajnje legitiman. "Smijenjeni su ljudi koji su opstruirali hapšenje optuženih za ratne zločine i na taj način učinili da BiH ne uđe u Partnerstvo za mir. Zbog njihovih opstrukcija kažnjena je cijela zemlja, iako smo proveli reforme u oblasti odbrane i učinili korak naprijed ka evroatlantskim integracijama. Mislim da je smjena bila očekivana", komentarisao je Safet Halilović, predsjednik Predsjedništva Stranke za BiH. Lider socijaldemokrata BiH Zlatko Lagumdžija kaže da je Ešdaunovo rješenje polovično "jer nakon ovakvih poteza SDS samo postaje jača. Visoki predstavnik trebao je ili ukinuti SDS, ili je pustiti da ide putem kojim idu sve nacionalne stranke. Mislim da ni sam Ešdaun ne zna što bi uradio s ovim reformatorima". Sam Ešdaun je sedmicama pažljivo razmatrao mjere protiv SDS i shvatio da ne bi bilo pametno zabraniti ih: "NATO nije upe-

rio prst samo prema SDS, nego u sve opstrukcionista". Kalinić je odlazeći iz Narodne skupštine kojom je predsjedavao dva mandata više nego cinično poručio da Karadžića "čuvaju Bog i anđeli", najavljujući da će se žaliti pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu, pošto iskoristi sve pravne mogućnosti u zemlji koje su "zbog polukolonijalnog sistema vlasti sasvim ograničene i unaprijed osuđene na propast". Kaliniću je zabranjen svaki javni i politički rad, ulazak u kancelarije, ukinuti su mu plata, penziona i zdravstveno osiguranje. "Htio bih da kažem narodskim jezikom, ali me kućni odgovor sprečava, gospodo, da vas uputim tamo gdje bi vas, vjerovatno, poslali moji najbliži koje sam svojevremeno žrtvovao radi RS. Praštam vam zbog smjene iako ste to učinili mimo Ustava i zakona u kolonijalnom stilu kao kauboji i kolonijalisti", poručio je predstavnicima međunarodne zajednice na odlasku Kalinić. Ministar unutrašnjih poslova Zoran Džerić doživio je smjenom satisfakciju, jer je smijenjen sa funkcije "ne zbog njega lično, nego zbog njegove funkcionalne odgovornosti".

Sve političke partije u Republici Srpskoj usaglasile su se oko primarnog trenutnog interesa - omogućavanje nesmetanog rada institucija sistema i očuvanje RS. Međutim, u konkretnim koracima do izražaja je došla želja da se nastali trenutak što bolje iskoristi za pozicioniranje sopstvenih stranaka. Tako je "najdramatičniju" borbu preduzela Partija demokratskog progresa aktuelnog ministra vanjskih poslova BiH Mladena Ivanića. Ivanić traži prijevremene izbore i smjenjivanje tri ministra u Vladi RS iz redova Stranke demokratske akcije, pri čemu sam ne pomišlja na davanje ostavke, s obzirom da je ministar postao uz podršku upravo te stranke. Istovremeno se mnogi pitaju otkud ovoliki pritisak PDP za održavanje prijevremenih izbora, kad je rejting ove stranke prilično opao i kad je ona naslabija stranka u koaliciji na vlasti. Osim toga, Ivanić pokušava ukazati na krizu Republike Srpske, koju su "prouzrokovali upravo SDA, u koaliciji sa visokim predstavnikom", a on to više ne može tolerisati. Upravo stalno ukazivanje na "ugroženost Republike Srpske" osjetno doprinosi nacionalnoj homogenizaciji, koja se najbolje ispoljava na izborima. Tako da se mnogi slažu oko toga da Ivanić pokušava osvojiti prazan prostor nastao

smjenama Pedija Ešdauna, i pridobiti razočarane glasače SDS.

Većina drugih stranaka ovakvo ponašanje PDP ocjenjuje "politikanstvom i čistim marketingom". Nekadašnji osnivač ove stranke, a sada nezavisni poslanik u Parlamentarnoj skupštini BiH Petar Kunić kaže da Ivanić otvaranjem krize želi vratiti u narodu izgubljene pozicije, koje je, nepovratno izgubio. Kunić istovremeno ne isključuje mogućnost da su "vlasti RS učestvovala u sastavljanju spiska funkcionera koji su smijenjeni". On kaže da "OHR nije mogao raspolagati svim informacijama o radu pojedinih preduzeća, ukoliko im neko iz postojeće vlasti nije to redovno dostavljao".

Iako je ovim mjerama najviše pogođena Srpska demokratska stranka, u njoj su vrlo brzo našli zamjenu za smijenjene. Dragan Čavić odmah je preuzeo ulogu predsjednika stranke, sve dok nova skupština stranke, koja bi trebalo da se održi u septembru, ne izabere novog predsjednika. U Predsjedništvo stranke, u kojem su samo ostali Dragan Čavić i Borislav Paravac, izabrani su novi ljudi, na mjesta smijenjenih poslanika, prema izbornom zakonu došli su slijedeći sa kandidatske liste na prethodnim izborima, iako su se neki od njih u međuvremenu priklonili drugim političkim strankama. To im nije smetalo da prihvate mandat SDS.

Ključ rješenja situacije, koju mnogi smatraju kako krizom RS tako i krizom u BiH, po mnogima leži u rukama SDS. Od odluke njihovog glavnog odbora zavisice i dalji tok događaja. Neki članovi ove stranke nisu isključili mogućnost izlaska SDS iz vlasti, ali su istovremeno taktički mudro i sve ostale opcije ostavili otvorenim.

Predsjednik Republike Srpske zatražio je od lidera PDP Mladena Ivanića da se jasno odredi - Čavića je zanimalo da li je PDP zahtjevom za prijevremenim izborima napustio skupštinsku većinu i da li će predsjednik Vlade RS podnijeti ostavku. "Kako mi nije jasan stav vaše partije, u cilju razjašnjavanja nastale situacije, a radi mjera koje bih u skladu sa ustavom morao da preduzmem tražim odgovor na slijedeća pitanja: da li će ministri PDP u Vladi RS podnijeti ostavke i da li će ministri PDP u Savjetu ministara BiH podnijeti ostavke", pisao je Čavić Ivaniću. Nakon odluke Ešdauna, Čavić se oglašava samo pismima i to lično adresiranim.

U međuvremenu su se svi ministri iz

Republike Srpske vratili na posao u Savjet ministara BiH i ne pominju da bi mogli napustiti fotelje. U prvim reakcijama bilo je nagovještaja da bi se oni mogli povući iz Savjeta ministara, čime bi se institucionalna kriza iz RS mogla prenijeti na BiH. Do toga nije došlo.

U najtežoj poziciji trenutno se nalazi premijer Vlade RS, kojem je partijski šef bacio vruć krompir u ruke. Sam Mikerević nastoji najprije voditi "računa o institucijama sistema RS", a do tada čeka odluku SDS od koje će zavisiti i njegovi slijedeći potezi. Mikerević i potpredsjednik Vlade Boris Gašpar su preuzeli ovlašćenja i dužnosti smijenjenih ministara unutrašnjih poslova i ministra za ekonomiju i energetiku RS. Mandat novim ministrima može potvrditi samo Narodna skupština RS, koja u ovom trenutku najprije mora dobiti predsjednika i biti popunjena novim poslanicima. "Sačekaćemo i prvu sjednicu parlamenta RS kada ćemo nakon izbora novog predsjednika vidjeti postoji li još skupštinska većina koja podržava ovu vladu. Pretpostavljam i hoću da vjerujem da će to biti ista skupštinska većina", kaže Mikerević. Kako su mu "institucije RS i sama RS ispred svih drugih interesa", lako se može desiti da Mikerević ne poslušava Mladena Ivanića, te da zadrži ministre iz redova SDA. U tom slučaju, s obzirom na demokratskost stranke kojoj pripada, on ne očekuje da bude kažnjen zbog eventualne neposlušnosti: "PDP je previše demokratska i pored svih nastojanja nekih da vide razlike između predsjednika partije i bilo kojeg drugog njenog funkcionera. Mi smo previše ozbiljni da bismo mogli na nekim pitanjima imati takve razlike da se ne razumijemo". Član predsjedništva iste partije Igor Crnadak misli drugačije: "Očekujemo da se naš svaki član ponaša u skladu s odlukama Glavnog odbora partije", dodajući da PDP čvrsto stoji iza zahtjeva za razrješenjem ministara SDA i raspisivanjem prijevremenih izbora u RS.

U slučaju da predsjednik RS iskoristi ustavnu mogućnost i raspiše prijevremene izbore, oni zakonski mogu biti održani tek za pola godine. A do tada će ostati otvorena dilema da li su smjene, kojima je visoki predstavnik "iskorijenio korov u RS", donijele rješenje, za koje se pretpostavljalo da ga mogu donijeti, ili su samo doprinijele homogenizaciji nacionalnog biračkog korpusa, što se obično dešava pre izbora. ◆

Crkva - ključni faktor blokade

piše: Olga Popović Obradović

S dolaskom Slobodana Miloševića na vlast 1987. godine, nakon četiri decenije komunističkog razdoblja, revitalizovana je tradicionalno snažna i višestruka povezanost srpske države i srpske crkve i reaktualizovana je međusobna isprepletenost njihovih interesa. Ono što je povezal Crkvu i novi režim u Srbiji, uprkos njegovom komunističkom izvoristu, bila je podudarnost njihovih krajnjih ciljeva: ujedinjenje svih Srba u jednu državu. Komunizam, čiji je legitimacijski a time i mobilizatorski potencijal ionako već bio uveliko istrošen, predstavljao je slab ideološki osnov za ovakav politički program i Miloševićev režim je vrlo brzo potražio i pronašao novi izvor legitimiteta u etnonacionalističkoj velikodržavnoj ideologiji. Autentični nosilac ove ideologije bila je Srpska pravoslavna crkva. Očekujući od njega efikasnost u praksi, Srpska pravoslavna crkva je pružila Miloševićevom režimu aktivnu podršku i tako postala jedan od ključnih činilaca u stvaranju najnovije istorije Srbije, kao i regiona u celini. Osim što je dala snažan doprinos buđenju etnonacionalizma i velikodržavnog raspoloženja najširih slojeva naroda, manipulišući njegovim religijskim i nacionalnim osećanjima u političke svrhe, Crkva, u kojoj je tada preovladala tvrda nacionalistička struja, pružala je neposrednu podršku praktičnoj politici Slobodana Miloševića, dajući blagoslov njegovim ratnim pohodima i prekrajanju granica na Balkanu.

Uprkos sve bliskijim vezama države i Crkve, Miloševićev režim, zbog svog neračišćenog odnosa prema komunističkom ideološkom nasleđu, nije dopustio institucionalizaciju njene javne uloge. Međutim, njegovim odlaskom i dolaskom nove vlasti koja svoj legitimitet otvoreno i manifestno temelji u antikomunizmu nestale su ideološke prepreke te vrste i počeo je ubrzan rad na institucionalizaciji nove uloge Crkve u svim segmentima društva i države, a posebno onim koji imaju ključnu ulogu u oblikovanju nacionalnog identiteta i sveukupnog kulturnog modela mladih. Srpska pravoslavna crkva, uključujući i njenog poglavara,

sve glasnije traži i, uz podršku većeg dela političke elite, ostvaruje napuštanje principa odvojenosti crkve i države. Ukratko, svedoci smo sveukupne desekularizacije, koja sa svakom promenom vlasti dobija novi zamajac, i koja se pokazuje kao jedna od najdubljih i najdalekosežnijih promena koje je doneo proces "tranzicije" u Srbiji, iniciran dolaskom Slobodana Miloševića na vlast.

Nastala kao rezultat pobede razuma, odnosno napuštanja božanske i usvajanja racionalne, iskustvene, kritičke interpretacije sveta, sekularizacija kao princip uređenja društva i države predstavlja onu graničnu crtu koja moderno doba razdvaja od predmodernog i bez koje je danas demokratski poredak nezamisliv. Ovaj princip u Srbiji nije pustio dublji koren, jer su srpsko društvo i srpska crkva, kao uostalom i Balkan u celini, većim delom ostali po strani od velikih pokreta koji predstavljaju ugaone kamene modernosti - renesanse, reformacije i prosvetiteljstva. Za razliku od zapadnih crkava, koje su i same pretrpele svojevrsnu "sekularizaciju", pravoslavne crkve se i dan danas s teškom mukom prilagođavaju ovom, kao i drugim temeljnim načelima modernog doba.

Vrednosti koje, s retkim izuzecima, promoviše Srpska pravoslavna crkva drastično su, i vrlo obespokojavajuće svedočanstvo ove činjenice. One su obeležene krajnjom arhaičnošću, kolektivizmom, antizapadnjaštvom i ksenofobijom, uz izrazitu netoleanciju prema onima koji te vrednosti javno osporavaju. "Srbi u Evropu, da; Evropa u Srbe, ne daj Bože!"¹ - uzvik je koji bi se mogao uzeti za moto SPC kada je u pitanju njen odnos prema Zapadu. Jer, na Zapadu je na delu "raspad morala i ... mentalnog zdravlja"; "satanske sile - zavereničke, političke, kulturne, liberalne, levičarske - vode NSP (novi svetski poredak) koji je nesumnjivo... nadahnut Satanom". Preostaje nam nada da "među Srbima neće biti poremećenih ljudi koji bi hteli da nas zaraze smrtonosnom bolešću zapadne kulture. Daleko im lepa kuća sa ovom njihovom naprednošću".²

Antizapadnjaštvo Srpske pravoslavne

crkve podrazumeva i odgovarajuću koncepciju društva i države. Ta koncepcija pretpostavlja znak jednakosti između društva i države, pri čemu se pojedinac utapa u organsku celinu - "kao u jednom telu u kome svaki organ vrši svoju funkciju, za koju je osposobljen imajući u vidu opšte dobro organizma" - kako je to objasnio patrijarh Pavle. Dosledno tome, odbacuju se individualizam i pluralizam, a usvajaju principi kolektivizma i solidarizma ili, u srpskoj varijanti učenja, "sabornost" i "domaćinsko-pravoslavna" etika. Optimalno rešenje je "organsko-pravoslavna monarhija" koja počiva na neraskidivom trojstvu "bog-kralj-domaćin". U takvoj državi nema mesta za višepartijski sistem, jer - opet prema rečima patrijarha Pavla - pitanje je "da li su partije dovoljno uzrasle da bi odnos u društvu bio organski".³ Ukratko, reč je o modelu koji u celini i sistematski odbacuje same temelje modernog demokratskog društva i države.

U funkciji ovakve vizije društva i države je i poistovećivanje srpske nacije sa Srpskom pravoslavnom crkvom, čime se dobija još jedna karika u organskom jedinstvu: država i crkva, društvo i država, nacija i crkva. "Kažu: 'Ja sam Srbin', a Srbin nekršten ne biva" - izričit je patrijarh Pavle, objašnjavajući značaj Srpske pravoslavne crkve za srpski narod.⁴ Pripadnost srpskoj naciji - prema Patrijarhu - uslovljena je, dakle, pripadnošću srpskoj crkvi, što istovremeno predstavlja još jedan od razloga iz kojih je za Srbe ateizam neprihvatljiv: Srbin ne može biti ateista i mora pripadati Srpskoj pravoslavnoj crkvi.

Istorijski gledano - kako na to ukazuju svi ozbiljni pisci među Srbima, od Dositeja Obradovića do Milorada Ekmečića - religija, odnosno konfesija imale su ulogu vododelnice u formiranju modernih južnoslovenskih nacionalnih identiteta i nacionalizama. Srpska nacija, kao uostalom i većina drugih balkanskih nacija, nije se uobličavala na građanskom nego na konfesionalnom principu - kao religijska zajednica unutar Osmanskog carstva koje je preko sistema mileta narodnost izjednačavalo sa veroispovešću i uz to još verskim poglavarima prepuštalo svetovnu vlast nad pripadnicima njihove crkve. Srpska je, dakle, nacija izgrađena ne kroz identifikaciju sa državnim okvirom u kome je živela (kao na Zapadu) nego kroz identifikaciju sa crkvom kojoj je pripadala; ne kao građanska, već kao etnokonfesionalna zajednica. Zato je srpski nacionalni

identitet doista teško razdvojiti od pravoslavlja i od srpske crkve.

Ali, u jednom specifičnom smislu, srpski nacionalni identitet povezan je i sa državom, u čemu je spska crkva takođe odigrala odlučujuću ulogu. Reč je o srpskoj srednjovekovnoj državi čija je veza sa Srpskom pravoslavnom crkvom išla do uzajamne identifikacije, simbolički izražene u posvećivanju srpskih vladara. Kroz celo razdoblje turske vladavine srpska crkva je, kao jedini organizovani čuvar narodnog pamćenja, održavala i prenosila mit o srednjovekovnoj srpskoj državi izgubljenoj na Kosovu, propovedajući ideal njene obnove (vaskrsa). Država kao sadržina istorijskog pamćenja i ideal "osvete Kosova" živi među pripadnicima srpskog naroda bez obzira na to gde su se oni nastanili. Zbog nedostatka novovekovnih kulturnih i političkih vrednosti koje su nastale u krilu sopstvenog naroda, a u uslovima zaostalog patrijarhalnog agrarnog društva koje ne pogoduje recepciji takvih ideja, srpski narod je i u novom veku očuvao istorijsko pamćenje, tačnije mitsku vezu sa srednjovekovnom državom i svojom crkvom kao glavni, takoreći jedini izvor nadahnuća i osnov kulturnog, odnosno nacionalnog identiteta.

Tako srpski narod ulazi u moderno doba, u epohu stvaranja svoje nacionalne države. Konfesionalna identifikacija transformisana je u nacionalnu, a potom je usledila borba za nacionalnu državu. U tome je poreklo i sadržina tradicionalnog trojstva crkva, nacija, država - koje Srpska pravoslavna crkva i danas nameće kao formulu kulturnog i političkog identiteta Srba.

U modernoj istoriji srpskog naroda ova je formula, međutim, postala duboko problematična. Ona je odgovorna ne samo za etnokonfesionalni karakter srpskog nacionalnog identiteta, odnosno za sprečavanje nastanka moderne srpske nacije kao nacije građana, nego i za etnokonfesionalni karakter srpskog nacionalizma kao moderne političke ideologije i srpske države kao nacionalne države. Parola "osveta Kosova" uobličena je kao najsnažniji mobilizatorski činilac u novovekovnoj Srbiji. U njoj je sadržana sama suština moderne srpske državne ideje, a to je državno ujedinjenje svih zemalja koje se, bilo po etničkom, bilo po istorijskom pravu, smatraju srpskim. U Jugoslaviji ta parola gubi funkciju, ali ne umire, već se samo potiskuje u istorijsko pamćenje i oživljava uvek u trenucima krize jugoslovenske države. Na kraju XX veka, kada je raspad Jugoslavije ponovo postavio

na dnevni red definisanje srpskog nacionalnog interesa, "osveta Kosova" je ponovo postala nacionalno politička kralatica, legitimirajuća formula za teritorijalnu ekspanziju - nezavisno od toga da li su se teritorijalne aspiracije temeljile na etničkom ili na istorijskom pravu, i bez obzira na to da li su one bile usmerene ka jugu ili ka zapadu Balkana. Kosovo je postalo ne (ili bara ne samo) cilj, već sredstvo nacionalne politike.

Etnokonfesionalni karakter srpske državne ideje predstavlja jedno od najtežih opterećenja južnoslovenskog prostora u njegovoj modernoj istoriji. On je odgovoran za činjenicu da je stvaranje srpske (etnokonfesionalne) nacionalne države neodvojivo od neprekidnih ratova za teritorije, kao i etničkih čišćenja i zločina prema pripadnicima drugih veroispovesti. Srpski ratovi za stvaranje nacionalne države u XIX, a posebno u XX veku, uključujući i ove poslednje kojih smo sami savremenici, kao ni sam srpski nacionalizam, ne mogu se objasniti izvan pomenute formule - crkva, nacija, država. Za preživljavanje i novo oživljavanje te formule na kraju XX veka odgovorna je na prvom mestu Srpska pravoslavna crkva. To je onaj suštinski razlog duboke problematičnosti njene današnje uloge u srpskom društvu, kao i njene odgovornosti za tragičnu sudbinu srpskog naroda na kraju XX veka.

U skladu sa razumevanjem srpske nacionalne države kao države svih Srba i razumevanjem srpske nacije kao etnokonfesionalne zajednice, Srpska pravoslavna crkva nikad nije priznala tzv. avnojevske granice, odnosno granice Srbije u posleratnoj Jugoslaviji. Nakon što je dolaskom Slobodana Miloševića na vlast postavljeno državno pitanje Srbije, SPC sve glasnije govori o neprihvatljivosti tih granica i otvoreno poziva na njihovo nepoštovanje, odnosno promenu u skladu s etničkim načelom.⁵ Ni posle vojnog sloma velikosrpskog državnog programa SPC nije napravila ni minimalan otklon od svog stava da su tzv. avnojevske granice Srbije nelegitimne i kao takve neodržive. Te granice više su nego dvostruko manje od "srpskog istorijskog prostora" - piše 2002. godine Pravoslavlje (1. maj 2002), navodeći kao glavnog krivca za to Josipa Broza. Ko je onda kvisling - pita se Pravoslavlje i zaključuje: "U svakom slučaju, ni Milan Nedić ni Draža Mihailović neće se naći u društvu kvislinga Drugog svetskog rata.". Kriterijum kvislinštva u Srbiji, sa stanovišta SPC, nije dakle (ne)saradnja s fašističkom okupatorskom vlašću,⁶ nego

(ne)uvažavanje etničkih granica na prostoru bivše Jugoslavije. Slično stanovište prema granicama bivših jugoslovenskih republika ima i značajan deo srbijske političke elite.⁷

Veći deo intelektualnog i dobar deo političkog potencijala Srbije nakon 5. oktobra angažovan je na negovanju kolektivne svesti o legitimnosti etničkih granica na Balkanu, isto onako kao i onda kada je na temelju takve svesti poveden rat. Jer - kako kaže jedan istoričar - "kada zapadna Evropa izgubi svoj sadašnji misionarski apetit za građenje hibridnih nacija, oličen u Petriću, Ešdaunu, Hakerupu, Štajneru i sličnima, Srbi treba da budu spremni za reviziju svog poraza".⁸ Pod pokroviteljstvom profesionalne historiografije odvija se dosad neviđeni revizionizam u historiografiji, čiji je glavni cilj obezvređivanje antifašističkog nasleđa, a glavna okosnica primitivni antikomunizam i rehabilitovanje četništva kao najprečišćenijeg istorijskog oblika etnonacionalne velikodržavne ideologije. Ali, nesumnjivo najznačajniju ulogu u ovom trenutku ima Crkva, kao institucija koja simboliše ideju svesrpskog jedinstva i koja nakon vojnog i političkog sloma nastoji da duhovno, kulturno i politički zaokruži onaj prostor koji usled ratnog poraza nije zaokružen državno, odnosno - kao u slučaju Crne Gore - nije zaokružen na željeni način. Ono što je dovelo do rata - osporavanje zatečenih i pokušaj uspostavljanja novih državnih granica po etničkom principu - ona ponovo nudi kao formulu za budućnost. Raspad Jugoslavije u toj formuli predstavlja samo prvu fazu u velikom projektu rekonstrukcije čitave regije po etničkom načelu. S obzirom na veliki uticaj koji ima u narodu u nju se polažu velika očekivanja, pa Crkva u svom poslu uživa snažnu logističku podršku države i vojske. Sa ovom poslednjom, Crkva je nakon 5. oktobra izgradila specifičnu zajednicu interesa koja se iskazuje kako neposrednom saradnjom tako i na simboličkom nivou.

*
* *

Sada, kada Srpska pravoslavna crkva doživljava snažnu društvenu reafirmaciju i kada se sve otvorenije nameće kao vrhovni arbitar - počev od vaspitanja dece i omladine do sveukupne kulturne i civilizacijske orijentacije društva, njeno neprihvatanje vrednosti i principa modernog doba, a sa tim i odbacivanje sekularnog

načela, predstavlja jednu od najozbiljnijih prepreka uspostavljanju modernog društva u Srbiji. Ovo utoliko više što svoju novu ulogu Crkva vrši u uslovima razorenog društva, krize identiteta i opšteg vrednosnog vakuuma koje su za sobom ostavili nedavno završeni ratovi.

Poseban problem u tome predstavlja okolnost da za te ratove kao i pustoš koju su oni prozveli i sama Crkva snosi znatan deo odgovornosti. Sa ovom odgovornošću SPC se još nije suočila, niti pokazuje znake spremnosti za samopreispitivanje i suočavanje sa njom. Naprotiv, ona danas ide u suprotnom smeru, ulažući sav svoj autoritet u nastojanje da svoju nacionalno-političku ulogu koju je povratila s početkom poslednjih ratova konačno institucionalizuje i tako je dodatno legitimise. To je uloga koja se, danas ništa manje nego juče, temelji upravo na etnonacionalizmu i projektu svesrpskog ujedinjenja, a ujedno i na antimodernom kulturnom modelu koji je njegova pretpostavka.

Umesto otklona prema tom projektu, Crkva se sve jasnije i nametljivije profilise kao glavna uporišna tačka nastojanja da se projekat održi u životu. S obzirom da predstavlja okosnicu i jedinu istorijsku konstantu srpskog nacionalnog identiteta, SPC tako predstavlja ključni faktor blokade u koju je doveden srpski narod rasset između zahteva modernog doba s jedne strane, i fikcija, mitova i predrasuda u čijem je stvaranju, održavanju i oživljavanju Crkva odigrala i nastavlja da igra jednu od najznačajnijih uloga, s druge strane. A bez oslobađanja od tih fikcija, mitova i predrasuda srpski narod će ostati trajno lišen identiteta moderne nacije.

Napomene:

1 Srbi u Evropu, da; Evropa u Srbe, ne daj Bože! *Pravoslavljje*, 1. juli 1999.

2 *Pravoslavljje*, 1. juli 2002.

3 Intervju Patrijarha Pavla, *Danas*, 5-7 januar 2002. U ovom pogledu SPC se kreće u krugu ideja poznatih pod nazivom "nova srpska desnica", koje su najbliže organicističkom konceptu društva i države. O srpskoj organicističkoj misli videti Đorđević, M. 2003 (pr.) *Srpska konzervativna misao*, Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, s. 5-33.

4 Neka pitanja naše vere 1998. Navedeno prema nedeljniku *Vreme*, 19. decembar 2002.

5 Već od 1990. godine njeni velikodostojnici pozivaju na podelu Jugoslavije po

etnokonfesionalnim granicama i stvaranje srpske homogene etničke države, izričito predlažući podelu BiH i promenu granica Hrvatske. (Perica, V. 2002. *Balkan Idols. Religion and Nationalism in Yugoslav States*, Oxford: Oxford University Press) Kasnije, kada je rat za nove granice već bio u toku, takvi pozivi su postali uobičajena stvar, a 1992, Sabor SPC izdao je i zvanično saopštenje da ne priznaje avnojevske granice.

6 Milan Nedić je bio predsednik kvilinske vlade u okupiranoj Srbiji za vreme Drugog svetskog rata.

7 Tako, na primer, za bivšeg predsednika SRJ, sadašnjeg premijera srpske

vlade, Vojislava Koštunicu (koji inače Dimitrija Ljotića drži za visokomoralnog političara), unutrašnje granice bivše Jugoslavije predstavljaju "komunističko nasilje" čiji je glavni cilj bio da se "Srbija učini manjom nego što jeste, a druge republike učine većim nego što one stvarno jesu". Shodno ovakvom razumevanju granica Srbije, ovaj političar zaključuje "da najveće osvajanje i 'etničko čišćenje' od izbijanja rata u Jugoslaviji... (predstavlja) progon Srba iz Krajine, Zapadne Bosne i Sarajeva" (Srpski narod na raskršću, *Obraz*, 3-4/1996).

8 Srđa Trifković, *Danas*, 16-17. novembar 2002, str XVIII. ◆

Crkva dobija atribute javne vlasti

Ministarstvo vera Republike Srbije izradilo je Prednacrt zakona o verskoj slobodi, crkvama, verskim zajednicama i verskim udruženjima, u cilju "uspostavljanja pravne države i funkcionisanja javnih ustanova, kao i izgradnje demokratskih i zakonom utvrdjenih odnosa između države i crkve", kako se navodi u saopštenju od 6. jula 2004. godine. Iako Prednacrt zakona, posebno u delovima koji regulišu "odnos između države i crkve" zahteva dublje kritičko preispitivanje, HOLJPS ovom prilikom skreće pažnju samo na jedan član za koji smatramo da nedvosmisleno ilustruje ponekad zamagljenu suštinu ovog zakona.

Član 17. Prednacrta zakona predviđa da "Sveštenoslužitelji i verski dostojanstvenici uživaju imunitet kao narodni poslanici i sudije. Njima imunitet može da ukine samo Vrhovni sud Srbije, na opravdan predlog tužilaštva".

Uvodjenjem imuniteta za sveštena lica na najflagrantniji način krši se načelo odvojenosti crkve od države, proklamovano čl. 41. Ustava Republike Srbije i čl. 27. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama, dok se u sistem trojne podele vlasti na zakonodavnu, sudsku i izvršnu, uvodi i četvrta - crkvena.

U savremenoj pravnoj teoriji i praksi poznati i prihvaćeni oblici imuniteta su: imunitet suverena (predsednika države, predsednika vlade i ministara, kralja i sl.); imunitet poslanika parlamenata; diplomatski imunitet; imunitet sudija i tužilaca, i imunitet od krivičnog gonjenja (zaštićeni svedoci).

Prema Ustavu Republike Srbije, predsednik države, predsednik vlade, ministri i narodni poslanici uživaju imunitet koji podrazumeva da ne mogu biti pritvoreni bez odobrenja Narodne skupštine tj. Vlade u slučaju predsednika Vlade i ministara, osim ako su zatečeni u vršenju krivičnog dela za koje je propisana kazna zatvora u trajanju dužem od 5 godina. Protiv lica koja se pozovu na imunitet ne može se, bez odobrenja Narodne skupštine, tj. Vlade, pokrenuti krivični postupak ili drugi postupak u kome se može izreći kazna zatvora.

Ustav Srbije predviđa znatno slabiji domet imuniteta sudija i tužilalaca u odnosu na nosioce zakonodavne i izvršene vlasti, s obzirom da samo predviđa da ova lica u postupku pokrenutom zbog krivičnog dela učinjenog u vršenju sudijske ili tužilačke funkcije ne mogu biti pritvorena bez odluke Narodne skupštine.

Iako se iz teksta odredbe čl. 17. Prednacrta zakona ne može zaključiti kakva se vrsta imuniteta traži za sveštenoslužitelje i verske dostojanstvenike jer je nemoguće njegovo poistovećenje sa očevidno različitim dometima imuniteta narodnih poslanika i sudija, zabrinjava sama činjenica da se takvo rešenje predlaže Narodnoj skupštini na usvajanje.

Osim što bi prihvatanje ove odredbe crkvama, a posebno Srpskoj pravoslavnoj crkvi kao dominantnoj i najmoćnijoj, predstavljalo priznanje atributa javne vlasti, ovakva odredba bila bi i presedan u pravnoj doktrini i praksi savremenih država koje ne samo da ne poznaju ovakav oblik imuniteta, već sve više idu ka ukidanju ili umanjeњу imuniteta nosioca državne vlasti.

(Saopštenje Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, 23. jul 2004)

Strategija na crnogorskom ispitu

piše: Stipe Sikavica

Zaista, bilo bi to mnogo smešno da nije vrlo tugaljivo! Usvajanje Strategije odbrane, tog tako dugo pripremanog i na sva vojno-politička zvana nagoveštavanog strateško-doktrinarnog dokumenta, prekinuto je, skoro bi se moglo reći, već na prvoozbiljnijoj proverbi, negde polovinom juna. Dok su vojna i politička elita u Beogradu, osobito njihov ekspertski tim iz Generalštaba i ministarstva vojnog koji je pisao to delo, najavile Strategiju kao hvale vredan produkt vlastite pameti i kao osnovnu pretpostavku za reformu Vojske i sistema odbrane - oficijelna je Podgorica odbacila Načrt strategije jer on, čak i u nekim važnim postavkama, nije u saglasju sa Ustavnom poveljom, pri čemu je naročito problematičan onaj stav u predlogu Strategije odbrane koji aktivira Vojsku kao "osnovnog nosioca oružane borbe" u slučaju da dođe do "oružane pobune", motivisane "secesijom jedne od država članica"!

Nakon uzbune u Crnoj Gori, vojni faktori u Beogradu su u medijsku orbitu lansirali tezu

o tome kako je sporni stav u Načrtu strategije nastao kao "greška u prekucavanju" dokumenta, iz čega sledi da u stručnom i političkom delu javnosti cirkulišu dve varijante predloga strategije odbrane: jedna sa "daktilografskom greškom" i druga bez te "greške"! Nažalost, mi, tzv. obični građani Državne zajednice Srbija i Crna Gora gotovo da nismo ni imali šansu da vidimo nijednu od te dve varijante. Pa da mi lepo razlučimo šta su zapisali ovdašnji vojni eksperti, a šta je, opet, na svoju ruku "dopisivala" i "dopisala" "svoje glava, nesavesna daktilografkinja", te je tako i nastala vojna bajka o "Strategiji sa daktilografskom greškom", koja bi baš zgodno pristajala kakvoj zbirci čuda, samo da čuda u ovoj čudnoj političkoj tvorevini odavno nisu iščezla.

Budući da su strategije nacionalnih bezbednosti (strategija nacionalne bezbednosti, po mišljenju stručnjaka, na vrhu je liste u hijerarhiji strateško-doktrinarnog dokumentacije), kako tvrde zvaničnici iz Beograda

i Podgorice (potonji, više), u nadležnosti država članica (stoga je, kažu, u Ustavnoj povelji i izostavljena mogućnost da se strategija nacionalne bezbednosti tvori i usvaja u državnoj zajednici), i budući da na nivou nije nije oblikovana politička koncepcija odbrane u formi zvaničnog dokumenta - logično je pretpostaviti da bi Strategija odbrane trebalo da sadrži i te opšte, da kažemo filozofsko-političke postulate kao osnovu na kojoj bi se projektovale politički i vojni strateški ciljevi i globalna rešenja u sferi razvoja i upotrebe oružanih snaga, prevashodno rešenja o razvoju i upotrebi Vojske kao njihove okosnice.

Ako Strategija odbrane, viđena iz tog raketarskog, nije dokument od opšteg društvenog interesa, šta jeste!? Pa, ako je tako, a nesumnjivo da jeste, onda je bilo gotovo nužno da se u proces projektovanja i izrade Strategije uvrste najumnije glave, pa ako hoćemo, svekolika pamet ovoga društva (a ne samo pukovnici i generali), štaviše, da se u proces na izvestan način uključi i najšira javnost državne zajednice, i da se o tome postigne najširi politički i društveni konsenzus. Pri svemu tome, ne vidimo ni jedan valjan, racionalan razlog zbog kojeg bi se bilo koji strateški politički ili vojni cilj, ili bilo koje strateško rešenje imalo sakriti od očiju javnosti tako što bi se čuvali pod turban vojne tajne. Doduše, Uprava za odnose sa javnošću Ministarstva odbrane će

MRAČNI SIMBOLI

26

Oblačno i kišovito sa sunčanim razdobljima

piše: Jovan Nikolaidis

Još 1992. bijah zapazio sa televizijskog ekrana interesantnu činjenicu: dajući vremensku prognozu, famozni državni Drugi program Televizije Srbije, grafički je, unoseći ikonice i simbole za meteorologiju, sjenčio zamišljene teritorije ekspanzionističke politike ondašnje vlasti. Tako se, tokom vremena, sa tog detalja, iznova i iznova, mogla vidjeti želja i imperativi srpske politike, nada i somnanbulija srpske elite, paranoja srpske populacije. Kiša i oblaci, pahuljice i sunce iza oblaka, vjetar i gromovi nastanjivali su onaj prostor koga su srpski pametari krunisali rečenicom: gdje su srpski grobovi i zemlja je srpska.

Kninska krajina, sva Bosna, dična Hercegovina, Dubrovačka regija, Baranja, dio Makedonije, Crna Gora. I naravno:

Kosovo i Metohija! Sve je bilo obojeno strihom - budući raj nebeskog naroda. Veliki prostor, moćna geografija. Ostali narodi, rubom te šeme, primjerice hrvatski i makedonski, skrajnuti su kao ćutljive komšije, a Bošnjaci, Crnogorci, Albanci i ostali, bili sabijeni u "meteorološki izvještaj"; nije trebalo ništa da im nedostaje, trebali su da budu sretni unutar imperije, koja ima da vedri i oblaci datim krajolikom.

Od tada, do dana današnjeg, (treba li podsjećati da smo u 2004. godini, a ikonice sa ekrana i dalje svjetlucaju), srpska politika i srpska nada, jer one su najčešće zajedno, uporno se drže tog recepta, te simbolike: i meteorologijom za srpske zemlje i srpske grobove u njoj. Sa oblacima, vjetrom i gromovima.

Ne računajući razliku, ne uzimajući u obzir preinaku koju su vrijeme, realiteti i pravda uporno donosili proteklu deceniju i po, sužavao se *tamo njihov* šematski prikaz vremenske prognoze, sabijala se sjenka, ugibao se varijabilni simulakrum nebeskih darova nebeskom nacijonu. Metod je, avaj! ostajao isti. Da kazuje kako je simbol važna stvar u sticanju iluzije o vremenu, prostoru.

Najprije su gromovi (Hrvati bi rekli: "oluja" i "bljesak") odnijeli Knin i Baranju. Dugo se opirala oblačićima i pahuljicama Bosna i Hercegovina, sa ostrim kopljem Republike Srpske do Banjaluke. Crna Gora je ostala, još uvijek pod teškim daždom koga sipaju snovi unijata. I Kosovo i Metohija je još tu, da podsjeća na krunski poraz koga većina neće da vidi! Dva preostala sna političkih budala srpske politike. Kao da je sve uredio njegovo veličanstvo Slučaj, na tom detalju, meteorološkom izvještaju, na šema klimatskih promjena može se, kome je do takvim istraživanja, očitovati sva kalvarija srpska unazad deceniju i po. Poraz "*Miloševićevog Carstva*". Kraha projekcije Srpske Akademije nauka i umjetnosti. Ponos pijanaca iz Francuske 7. Zlokobna nakana

reći da su (prema nedeljniku "Vojska") "u izradi predloga Strategije odbrane, Vojne doktrine" i dokumenata nižeg ranga "učestvovali najrazličitiji društveni činioci kao što su vladine i nevladine institucije, domaća i strana ekspertska javnost, relevantni državni organi, crkva, brojni nezavisni analitičari. Na ovaj način data je mogućnost da niko ne ostane limitiran u težnji da na argumentovan način ispolji različitost u stavovima (...)"

Čast damama i gospodi iz Uprave, ali potonja konstatacija iz citiranog dela njihovog oficijelnog saopštenja naprosto ne odgovara istini. Jer, mnogi građanin ne samo da je "ostao limitiran" u mogućnosti da "ispolji" svoje "argumentovane stavove" o stanovitim strateškim načelima, nego je uskraćen i za elementarno saznanje o tome šta piše u Nacrtu strategije, iz jednostavnog razloga što građanima dokument nije bio dostupan! Dakako, ne mislimo da je predlog Strategije trebalo ponuditi domaćem pučanstvu u milionskom tiražu, ali da su za to postojali politička volja i spremnost, i u ovom bi se siromaštvu našli izvori finansiranja i forma štampanja dokumenta u nekom razumnom tiražu koji bi zadovoljio opštu društvenu potrebu. (Uostalom, ako je Vojska iz svoje hronično prazne kase mogla da iscedi pare, na primer, za ne baš male troškove suizdavaštva luksuzne Velike enciklopedije "Manastiri Srbije", zašto ih ne bi mogla, uz pomoć administracije

glibavih mantijaša iz SPC. I svih ostalih koji sve tiše pjevuckaju "onu našu sladanu": i opet će, i opet će, ako bude sreće.

Hrvati su znali što je njihovo, to su i dobili. Bošnjaci, takođe, plaćajući doista skupo svoju mirnoću i blagorodnost. Crna Gora, pak, još dugo će, zahvaljujući infantilnosti crnogorske populacije, stajati u "meteorološkom brevijaru" srpskih medija.

A Kosovo i Metohija?! Na nju se čeka kao na glas vapijućeg iz pustinje srpskog sna. Nad kojom i dalje grmi, daždi, sijeva i duva simbolika srpske meteorologije. Da stvar nije ružičasta pokazaće svakom razložnom jedna jedina činjenica. Na ekranima srpskih televizija i dalje je ucrtana meteorološka šema u kojoj je taj prostor u domenu srpskog klimata. Albanska televizija, makedonska televizija, crnogorska televizija, televizija Kosova, drže se okvira svojih meteoroloških kompetencija. One svoj prostor ograđuju svojom klimatskom šemom. Jedino Srbija prostor Kosova i dalje zove: vremenska prognoza Kosova i Metohije, unutar Srbije. Kosovski Albanci kažu kratko, odsječeno i tačno: Kosovo. Meteorologija e Kosoves. ◆

državne zajednice, iscediti i u rečenu svrhu!) Da je tako učinjeno, bila bi to, između ostalog, sjajna demonstracija jednog od mogućih oblika demokratske kontrole odbrambene sfere društva i njenih glavnih aktera. I to, na otvorenoj sceni, takoreći pred očima Evrope i sveta. Da je tako učinjeno, verovatno bi se izbegli svi ovi neprijatni udari kritike koje sada izvesno, s duboko opravdanim razlozima, trpe i Vrhovna komanda, i Ministarstvo vojno, i Generalštab, i neposredni kreatori te toliko najavljivane i unapred mnogo hvaljene Strategije!

Ali, ko na ovdašnjem vojno-političkom poligonu još mari za građanina kao individuu; gde on da se petlja i da sugeriše neka rešenja u tako "svetim" stvarima kao što su vojne; građanin ovde tek nešto znači kad se usabori, kad se sabije u okvir domicilne nacije, odnosno u ram nacionalne manjine, pa da posle političari i ostali dušebrižnici i duhovni oci mašu njim kao nacionalnom zastavom sa permanentnom opasnošću da se zastava transformiše u mač. Šta je onda ostalo tom našem građaninu? Koliko god da su mediji nepouzdan oslonac, preostalo mu je da iz njih (i to najvećma iz podgoričkih jer su beogradski u ovoj stvari, osim časnih izuzetaka, zakazali, što je takođe simptomatično) saznaje na kojem je punktu verifikacije zapeo Nacrt strategije. I, kao što je rečeno, zapeo je na crnogorskom kritičkom diskursu, najpre u vladajućim strukturama, potom i u ostalom delu javnosti. U prvi je mah bio sporan samo onaj stav Nacrta u kojem se (kao što je poznato iz novinske interpretacija) kaže: da bezbednost državne zajednice može biti ugrožena "oružanom pobunom, kao specifičnim oblikom oružanog sukoba, motivisanom secesijom države članice"!

Budući da je taj stav izazvao vrlo neprijatne asocijacije na *Slobova* politička vremena kada je taj samodržac po crnogorskim vrletima razigravao čuveni Sedmi bataljon Vojne policije, Službu bezbednosti, vazduhoplovce na aerodromu u Golubovcima i još neke formacije Vojske u svrhu disciplinovanja "drugog oka u glavi", ovaj je "nesporazum" eskalirao skoro do opšteg političkog nezadovoljstva u ovoj državi članici i do eksplicitnog zahteva - da se Nacrt strategije preradi iz osnove! Skupština i Vlada Crne Gore formirale su radnu grupu koja je imala zadatak da Nacrt podvrgne rigoroznoj analizi. I upravo je ta grupa našla da Nacrt strategije odbrane ne samo da je problematičan u spomenutom stavu, već da pati od mnogih manjkavosti koncepcijske naravi, što se kosi i sa načelima Ustavne povelje, pa je stoga nužno "temeljno preraditi Strategiju odbrane". Na zasedanju 1. jula crnogorski je Parlament usvojio nalaze svo-

jih eksperata iz spomenute Radne grupe i zauzeo nedvosmislen stav da Predlog strategije odbrane, osim na nivou unije, mora biti verifikovan u skupštinama država članica.

Ostaje, međutim, zagonetna i zabrinjavajuća činjenica da Ministarstvo odbrane, Generalštab, pa i Vrhovni savet odbrane istrajavaju na nekom neshvatljivo neinteligentnom objašnjenju kako je tamo neka daktilografkinja (ili više njih) učinila grešku u prekucavanju teksta Predloga strategije. Neverovatno je do koje mere zvaničnici navedenih institucija takvom odbranom, po svemu sudeći ozbiljno feleričnog teksta, potcenjuju opet nas, tzv. obične građane i našu sposobnost zdravog rasuđivanja, mada je ovde prevashodno o njima reč. Pa sve i kad bi bilo onako kako tvrde, ko bi im poverovao! Upadljivo ministar Prvoslav Davinić insistira na "nenamernoj tehničkoj greški", odbacujući bilo kakvu mogućnost zloupotrebe Vojske po Miloševićevoj recepturi, jer da je (prema novinskoj interpretaciji ministrove reči sa sednice skupštinskog Odbora unije za odbranu) "upotreba vojske predviđena isključivo u slučaju nelegalne i oružane secesije jednog dela država članica(...)" (citata prema "Danasu"), pa ko je ovo razumeo, alal mu vera!

Između ostalog, ne malu zabrinutost izaziva i to da je u svakom slučaju problematičan Nacrt strategije lako prošao kroz filtere Vrhovnog saveta odbrane i Saveta ministara. Stekao se utisak da su Vrhovni savet, resorno ministarstvo i Generalštab iz nekih razloga (moguće je da su Strategiju, kao važan adut, nameravali da bace na sto na samitu NATO 28. i 29. juna u Istanbulu, nadajući se da bi im se time mogla otvoriti vrata Partnerstva za mir.) žurili da se Strategija odbrane što pre gurne u skupštinsku proceduru, ne bi li se usvojila po hitnom postupku. Zbog konfuzije koju je izazvao ponuđeni tekst ovog dokumenta, skupštinska procedura njegovog usvajanja, kako je izjavio predsednik Skupštine SCG Zoran Šami, prolongirana je "tamo negde za septembar". Pa, ako ćemo se ravnati po ažurnosti i operativnosti organa ovdašnjih vlasti, te po njihovoj sposobnosti za odabir najboljih rešenja, ne bi trebalo da se iznenadimo ako se Strategija bude usvojila taman uoči isteka vremena na koje je "oročena" državna zajednica!

Dakle, ova, blago rečeno, konfuzija u procesu verifikacije Nacrta strategije odbrane jeste i pouzdan znak da ni reforma Vojske (a kamoli reforma odbrambenog sistema, o reformi sektora bezbednosti nećemo ni govoriti) nije zapravo ni počela. Štaviše, depulzirano je i pomišljati da kreatori Strategije nisu bili svesni toga šta rade! ◆

Simboli bez države

piše: Olja Obradović

Za radikalno nepovjerenje u institucije sistema u Crnoj Gori ima mnogo povoda. Vlast se reformisala prije sedam godina otklonom Đukanovića i druga od političke grupacije koja je ostala vjerna Miloševiću. Ipak, još niko nije ni pokušao da pokrene postupak protiv "vitezova" koji su opustošili pljevaljsku Bukovicu, na Kaluđerskom Lazu, pod izgovorom da gone "šiptarske teroriste", pobili albanske nevoljnike - žene, starce i djecu - koji su pred srpskim terorom pokušavali u crnogorskim zabitima pronaći utočište. Još niko od visokih zvaničnika crnogorskog MUP, koji su 1992. naredili lov na muslimanske izbjeglice (muškarci od 16 do 70 godina), s objašnjenjem da će biti razmijenjeni za srpske zarobljenike, nije odgovarao za ovo nedjelo, iako su ti ljudi, po svemu sudeći, pobijeni već u Crnoj Gori. Za otmicu u Štrpcima suđeno je, u nastavcima, vazda pred izbore, jednom jedinom čovjeku, sitnom izvođaču radova. Krupne zvjerke, kojima pripada autorstvo monstruoznog zločina, ostale su u sjeni.

Ima zanimljivih primjera i novijeg datuma. Afera S. Č. još nije rasvijetljena. U domaćim pravničkim krugovima vode se učene rasprave na temu te da li je za ponovno otvaranje postupka

Moldavka uopšte potrebna, te jesu li međunarodne organizacije za repatrijaciju obavezne obezbijediti njezino prisustvo, kao što su obećale kad je pod njihovim pokroviteljstvom otišla. Mišljenja su podijeljena. U svakom slučaju, nema nikavih izgleda da će u skorije vrijeme postupak u aferi seks-trafiking biti obnovljen. Slučaj je formalno okončan odlukom osnovnog tužioca Zorana Radonjića da "zbog pomanjkanja dokaza" odustaje od krivičnog gonjenja četvorice osumnjičenih. U međuvremenu, žigosana četvorka živi pod strašnom hipotekom jer sud, istina, nije dokazao njihovu krivicu ali nije ni nevinost. Vrlo je indikativna i odluka nove državne tužiteljice Vesne Medenice, koja je ubrzo nakon dolaska na dužnost bez objašnjenja smijenila s dužnosti upravo tužioca koji je zaključio slučaj. Po zakonu, međutim, postupak je moguće obnoviti i ako se utvrdi da je neko od učesnika u postupku zloupotrijebio položaj. Ostala je tajna da li je Radonjić, o kojem su po Crnoj Gori kolale glasine da je i sam imao važna posla s Moldavkom, zbog toga smijenjen.

U međuvremenu, vrhovna tužiteljka, inače škrta u izjavama za javnost, saopštila je da postupak bez prisustva

Moldavke nije moguće obnoviti, provalivši uzgred tajnu gdje se ona sada nalazi. Kanadski zakon o zaštiti privatnosti, međutim, tamošnjim vlastima onemogućava bilo kakvu akciju bez prisutka tražene osobe. I tako, do daljnje ga, pojeo vuk magarca.

Za utjehu znatizeljnoj javnosti, Vlada je osnovala specijalnu komisiju za preispitivanje uloge policije u slučaju S.Č., čije je zvaničnike indirektno optužila za fabrikovanje afere. Do kakvih je nalaza došla komisija, međutim, nije poznato ni nekoliko mjeseci otkako postoji. Podsjetimo još na prijetnje premijera Đukanovića, koji je u više navrata ponovio da raspolaže dokazima da je slučaj iskonstruisan u političke svrhe i da će u pravom trenutku obznaniti ime konstruktora. "Pravi trenutak" nikako da kucne: ni dokaza ni imena još nema, a afera je odavno izišla iz sudskih procedura i pretvorila se u priču s ozbiljnim političkim konotacijama, koje Crnoj Gori pod nos, kad god zatreba, uvijek i iznova podmeće međunarodna zajednica.

Iako afera seks trafiking nije doživjela sudski epilog, porodila je nove sudske procese. Jedan od četvorice osumnjičenih crnogorskih građana, bivši zamjenik državnog tužioca Zoran Piperović, nakon što je i pored "pomanjkanja dokaza za daljnje gonjenje" takođe bez suvislog obrazloženja razriješen dužnosti, tužio je državu i zatražio odštetu od 200.000 eura. Sud je ovoga puta bio efikasan: filmskom brzinom odlučio je da Piperović nema nikakvog osnova ni za kakva potraživanja.

Crnogorski premijer Milo Đukanović ovih je dana zaprepastio javnost ponudom "konzulijumu opozicionih lidera" da im svoje ljepote izloži "u prirodnoj veličini". Toj zanimljivoj ponudi prethodilo je suđenje lideru crnogorskih liberala Miodragu Živkoviću, koji je, po premijerovoj privatnoj tužbi, osuđen za klevetu na novčanu kaznu od 8.000 eura. Premijer je tužio Živkovića zato što je u opozicionom zanosu javno izjavio da je Đukanović lično bio korisnik usluga čuvene Moldavke, te da je zato aferu gurnuo pod tepih. Kao dokaz te svoje tvrdnje ponudio je, uz ostale, i dio iskaza iz istražnih spisa predmeta S. Č, u kojem je ona opisala Đukanovića "nagog s karakterističnim ožiljkom na ramenu" i zatražio "medicinsko vještačenje premijerovog tijela". Na pravom mjestu, u sudu, to nije učinjeno a efikasno su

odbijeni i ostali prijedlozi odbrane.

Tako je propala i prilika da se odagnaju sumnje da li je Živković stvarno oklevetao Đukanovića i u skladu s tim dobio zasluženu kaznu ili su se putevi ropkinje i visokog državnika ipak nekad negdje ukrstili.

I ne samo to.

Istraga više od mjesec i po dana tapka u mjestu i u slučaju ubistva direktora i glavnog i odgovornog urednika lista "Dan". Iza brave je samo jedna osoba, poznati karatista Damir Mandić, osumnjičen kao pomagač u ubistvu. Stručnjaci iz Visbadena potvrdili su ovih dana crnogorskoj policiji ko je drugi učesnik atentata. DNK Vuka Vulevića pronašli su na kundaku puške iz koje je pucano na Jovanovića. Kriminalac i pripadnik nekad ozloglašenog Sedmog bataljona Vuk Vulević, kojeg su policijski izvori odmah označili kao atentatora, zanimljivo, privođen je već u prvoj fazi istrage i odmah pušten na slobodu. Vulević se, dakako, odmah potom dao u bjekstvo.

Naravno, adresa je nepoznata. O motivima i nalogodavcima da se i ne govori. Sudeći po nezvaničnim informacijama, koje cure iz MUP, tako će i ostati. Prema saznanjima "Monitora", naime, Vulević je imao jatake upravo u policijskim redovima. Ostane li nerasvijetljeno i ovo ubistvo, na vlasti je velika odgovornost: pucnji iz mraka poruka su i svakom živom neistomišljeniku da ga mrak može progutati.

O pravnoj državi Crnoj Gori, čija se vlast diči reformama na svom putu u Evropu (samo da nije Srbije) - tek toliko. I politička scena neiscrpno je vrelo takođe zanimljivih dogodovština. Opozicija neće u parlament, ali je odustala i od protestnih šetnji i okupljanja svakog četvrtka pod inventivnim motom "Mi ne ljubimo lance". Naravno, kao razlog nije navedena žalosna činjenica što na tim protestima nikad nije bilo više od tri-četiri hiljade ljudi. Kao krivac označena je vrućina, pa će nastavak, vjerovatno, uslijediti s prvim jesenjim zahlađenjem.

Opozicione partije složno traže prijevremene parlamentarne izbore. To što sva istraživanja pokazuju da bi i na tim izborima ponovo pobijedila aktuelna vlast, ne brine ih puno. Kao i uvijek dosad, i istraživanja i izborni rezultati, plod su "špekulacija vlasti". Zbog toga, kažu, ovi izbori ne smiju biti organizovani pod vladavinom Đukanovića, pa zato

traže njegovu ostavku i prelaznu vladu. Iako vlast, s većinom u parlamentu, ne haje za ove zahtjeve, opozicione partije ozbiljno se pripremaju. Već su se uspjele i posvađati zbog - raspodjele poslaničkih mandata.

Iz njihovih redova nedavno je odjeknula još jedna patriotska poruka: Srpska narodna stranka pozvala je međunarodnu zajednicu da u Cru Goru, dok je Đukanovića, ne uloži ni centa.

Vlast, u međuvremenu, završava svoje poslove. Iako su posljednjih godina svim snagama nastojali odgoditi privatizaciju "velikih sistema" i sačuvati monopol, sad su krenuli u drugu krajnost. Navrat-nanos, rasprodaju nacionalne resurse budzašto, bez strategije, bez javne rasprave, često i bez tendera, kao i bez opozicije u parlamentu koja bi mogla obezbijediti ako ne kakvu-takvu kontrolu, a ono bar transparentnost procesa. Na dnevnom je redu Kombinat aluminijuma (KAP). Grupa za promjene javno upozorava da se u priči o KAP kriju razlozi propasti Crne Gore.

"Ne prodaje se zlatna koka nego zastarjela fabrika", rekao je jedan od potencijalnih kupaca Dragan Brković. Čovjek je, formalno gledano, u pravu. Na prodaji je iscrpljena fabrika, opterećena velikim dugovima. A, ustvari, riječ je o fabrici koja je u posljednjih deset godina i te kako bila "zlatna koka" privilegovanim trgovcima, koji su na njen račun stvorili ogromno bogatstvo. Među njima prvi je na listi upravo spomenuti Dragan Brković, čijoj firmi "Vektra" KAP duguje oko 70 miliona dolara. Javnost nikad nije saznala kako je taj dug nastao.

Vlast nije uzбудila ni Strategija odbrane državne zajednice, od koje bi Crna Gora, padne li joj samo na pamet referendum, trebalo da se dobro pričuva. Da nije bilo generala Blagoja Grahovca, kojeg je predsjednik državne zajednice Svetozar Marović nešto ranije otpustio, "daktilografska greška" prošla bi potpuno nezapaženo. Iako Crna Gora ima izabrane predstavnike u institucijama kroz koje je tekst "s greškom u kucanju" prošao, niko ništa nije primijetio. Ni zamjenik ministra odbrane Vukašin Maraš, koji je koordinirao rad na tekstu. Ni predsjednik Savjeta ministara Svetozar Marović, koji je predsjedavao sjednicom na kojoj je tekst usvojen. Otčutao je i član VSO Filip Vujanović, kojem je tekst blagovremeno dostavljen. Niko ni iz

DPS, pa ni sam Đukanović, kolegama na radu u Beogradu nije uputio ni riječ kritike.

Crnogorski parlament, koji je nakon otkrića generala Grahovca da je u zajedničkoj odbrani predviđena mogućnost vojne intervencije u slučaju da se jedna država-članica odluči za nezavisnost, vratio je dokument na doradu. Šta će dalje biti ne zna se, ali cinično zvuči utjeha koja je stigla s nadležne beogradske adrese. "Greška je ispravljena, dobro je što je tekst pažljivo analiziran u Crnoj Gori, jer su uočene i druge nepreciznosti koje su sada otklonjene", poručio je ministar odbrane Prvoslav Davinić.

Predsjednik državne zajednice počinio je u novije vrijeme još jedan nestašluk izjavom da je "sada neukusno raspravljati o terminu referenduma", da se ne pliva trka za koju se nema snage i srca i na kraju prijateljski upozorio svoje partijske drugove da ne daju izjave Miloševićevog tipa "malo morgen" jer nas to "vodi u prošlost i izolaciju". Nakon zaprepašćenja koje je ovom elaboracijom proizveo, još veće čuđenje izazvao je sam Đukanović. Umjesto da ga povuče iz Beograda, stao je u njegovu odbranu: kao, Marović nije rekao ono što je rekao već je mislio da "u prelaznom periodu nije neophodno stalno licitirati hoće li ili neće biti referenduma", a na javnoj sceni "ima puno ljudi koji gube vrijeme jalovo licitirajući o nekim već ispričanim političkim pričama".

Analitičari odvažnijih prilika sad se bave pitanjem da li je i Đukanović odustao od "plivanja uzaludne trke" i da li je s tim u kakvoj vezi najnovija odluka napuljskog suda da djela, za koja napuljski javni tužilac optužuje crnogorskog premijera u istrazi trgovine cigaretama, nijesu kriminalna, "jer su štitila interese njegove države kroz naplatu poreza"?

Važno je, međutim, da Crna Gora ovih dana dobila nove-stare državne simbole. Skupština je, dakako bez opozicije, usvojila vladin Prijedlog zakona o državnim simbolima i Danu državnosti. Grb će biti izvorni grb dinastije Petrovića. Zastava će, baš kao u doba Petrovića, biti crvena s grbom na sredini i zlatnim obrubom, himna "Oj, svijetla majska zoro" a Dan državnosti 13. jul, koji za Crnu Goru ima dvostruko značenje - osim Dana ustanka, 13. jula 1878. na Berlinskom kongresu Crna Gora je dobila nezavisnost. Što stoljeće i četvrt potom nema državu, njezinim je vrhovnicima sve manje važno. ●

Račun bez krčmara

piše: Vojislava Vignjević

Uprvoj izjavi koju je dao nakon što je izabran za predsednika Srbije, Boris Tadić je najavio odlazak u Podgoricu i razgovore sa tamošnjim zvaničnicima oko funkcionisanja državne zajednice i odnosa dve republike, budući da oni, kako je podvukao, "evropski razmišljaju". Hoće li se istim povodom sresti i sa liderima prosrpske opozicije koju javnim i tajnim kanalima pomažu i usmeravaju velikosrpski nacionalistički krugovi u Beogradu, ostaje da se vidi. Jedno je, međutim, uočljivo - Tadić je sa vidnom uzdržanošću govorio o SCG deklarišući se kao pristalica funkcionalne zajednice koja se bazira na ekonomskim interesima, uz podsećanje na "istorijsku povezanost" dva naroda.

O (ne)funkcionalnosti državne zajednice govorio je i Miroljub Labus, potpredsednik srbijanske vlade, označivši period nakon izbora kao tajming za konačnu procenu svega što, kako kaže, Srbija finansijski gubi u zajednici sa Crnom Gorom. Zbog toga, objašnjava Labus, Srbija tapka u mestu na putu ka Evropi, a brže bi napredovala da taj put nastavi sama. Uzgred, zvanična Podgorica je i pre ove izjave u više navrata poručila isto - obe republike bi, kao samostalne države, pre otvorile briselska vrata no što to čine bezuspešno u okviru provizorijuma na "staklenim nogama", kakva je SCG.

Zašto je Labus odabrao upravo ovaj trenutak za reafirmaciju značajne stavke partijskog programa koju je G17+ zamrzla da bi ušla u Koštunicinu vladu? Naime, to što je samostalnost Srbije vratio u politički optičaj pre je rezultat Labusove procene da se bliže parlamentarni izbori, te da je za privlačenje dela razočaranih birača G17+ ovakva priča profitabilna, nego što predstavlja dosledno pridržavanje stavova stranke o SCG. Zanimljivo je, međutim, da je, za razliku od pomenute dvojice, gubitnik predsedničkih izbora, radikal Tomislav Nikolić, u više navrata

pomenuo referendum o nezavisnosti Crne Gore, tvrdeći da bi ga priznao i prihvatio demokratski izraženu volju građana.

Crnogorski referendum ne pominje ni Koštunica, tvrdi zagovornik čvrstog, centralističkog odnosa prema Podgorici. On računa s tim da će Državna zajednica ojačati nakon opštih izbora za njen parlament početkom naredne godine na kojima će sigurno učestvovati promiloševićevska i prosrpska crnogorska opozicija. Srbijanski premijer ignoriše činjenicu da bi se Podgorica mogla odlučiti za referendum upravo pre tih izbora, što joj je garantovano Beogradskim sporazumom, kojim je i predviđeno izjašnjavanje građana nakon tri godine od njegovog potpisivanja, odnosno od stvaranja SCG. Taj rok ističe u martu iduće godine. Indikativno je, međutim, da već ima otvorenih pokušaja opstrukcije prava na referendum, posebno u vojnim krugovima bliskim Koštunici. Tako se u materijalu o strategiji odbrane SCG nedavno pojavila formulacija po kojoj vojska može da interveniše u slučaju secesije jedne od republika, što je odmah nakon objavljivanja objašnjeno "tehničkom greškom". Iako je ovaj stav povučen, izazvao je veliko podozrenje u Podgorici, jer podseća na vokabular iz Miloševićevog ratnog vremena.

S druge strane, pitanje je kako će se kohabitacija, koju je najavio srbijanski predsednik, u odnosima sa manjinskom Koštuničinom vladom, koju podržava SPS, reflektovati na parlament Državne zajednice, budući da su odnosi između vladajuće DPS u Crnoj Gori i demokrata u Srbiji nakon ubistva premijera Đinđića zahladneli. Približavanje DSS i DS bi za Crnu Goru moglo iskomplikovati odnos snaga u parlamentu zajednice. U tom kontekstu treba očekivati još jače povezivanje parlamentarnih partija u Srbiji i opozicije u Crnoj Gori. Nema sumnje da je to snažan motiv i za Koštunicu i za Tadića,

ali isto tako ne treba gubiti iz vida da će upravo takav trend dodatno motivisati grupaciju za samostalnu Crnu Goru, pa će i to ubrzati proces sprovođenja referenduma o samostalnosti.

Harmonizacija ekonomskih odnosa između Srbije i Crne Gore, na čemu insistira Evropska unija pod čijim je patronatom i formirana SCG, teče sporo i veliko je pitanje da li će uopšte i uspeti do isteka trogodišnjeg roka, odnosno održavanja referenduma. Podgorica iznosi svoju računnicu koja se u najkraćem svodi na nekompatibilnost i nesrazmernost dveju privreda, ali i na činjenici da su Ustavnom poveljom SCG definisani odvojeni suvereniteti u ekonomiji, pravosuđu i unutrašnjoj bezbednosti država članica. Crna Gora je zadržala svoju valutu, odvojene trgovinske i carinske režime, njena policija kontroliše državne granice, a dostignuti nivo ekonomske i društvene reforme i dosadašnji rezultati u usaglašavanju zakonodavstva sa propisima EU veći su nego u Srbiji. Najzad, (ne)saradnja s Haškim tribunalom je pitanje s kojim konačno mora da se suoči Srbija kao što je i problem Kosova vezan za relaciju međunarodne zajednice, Prištine i Beograda, a ne Podgorice.

U seriji ponuda za političko rešenje permanentne krize u kojoj se nalazi SCG (setimo se kakve je sve ponude imao Milošević uoči krvavog raspada bivše SFRJ, koje je bahato odbijao) poslednju je uputio crnogorski premijer Filip Vujanović. Ona je glasila da "SCG treba da se ugleda na Češku i Slovačku, koje su procenile da im zajednička država ne donosi korist i da je bolje da imaju samostalni subjektivitet u međunarodnoj zajednici. Ukoliko do toga ne dođe nužan je referendum o državnom statusu Crne Gore". Srbijanski premijer Koštunica je na to uzvratilo da je "nemoguć češki razlaz, to ne dopuštaju ni Beogradski sporazum ni Ustavna povelja", ne pominjući, pritom, referendum. U međuvremenu se nastavljaju stalni sofisticirani pritisci na Podgoricu u čemu prednjači, pored velikosrpskih nacionalista, Srpska pravoslavna crkva koja otvoreno negira postojanje crnogorske nacije i države. Sve je to, međutim, račun bez krčmara, jer se prenebregavaju najmanje dve stvari: prvo, da je proces emancipacije crnogorskog društva nezaustavljiv i drugo, da je odvajanje Srbije i Crne Gore prirodan i završni čin raspada bivše SFRJ. To će i Evropa, voljno ili ne, morati da uvaži. ●

Uključivanje u međunarodnu stvarnost

piše: Bojana Oprijan - Ilić

Međunarodno pravo ovdašnji široki **M**populus uglavnom poima kao "skup neprijateljski nastrojenih normi" u odnosu na domaće važeće zakonodavstvo i nacionalni pravosudni sistem. Takav stav uglavnom je proizašao iz političkog tumačenja međunarodnih pravila zaisanih u konvencijama i drugim dokumentima koja se tiču odgovornosti za ratne zločine a glavnu je predrasudu stvorilo osnivanje Haškog tribunala i njegov ovde nedovoljno poznat Statut, te obaveze ove države prema tom Sudu. Politika i pravo morali bi imati uzajamne ograde ili ograničenja u uticaju jedne na drugu što je, uostalom, u skladu sa proklamovanom politikom podele na tri grane vlasti u državama koje teže prefiksnu demokratskih. Međunarodno pravo bi, pak, trebalo da bude na višem nivou od oba pomenuta segmenta, dakle, iznad svake nacionalne politike čiji je opet zadatak da sopstveno zakonodavstvo i pravosudni sistem uskladi sa međunarodnim pravom. Drugim rečima, ta međunarodna pravila ne smeju zavisiti od slučaja do slučaja ili promene vlasti odnosno njihovih unutarnjih političkih interesa i tumačenja opšte prihvaćenih normi u svetu čije društvo, bar verbalno, željno iščekujemo.

Udruženje za Međunarodno pravo Srbije i Crne Gore - Nacionalni ogranak za međunarodno pravo SCG nedavno je izdalo "Godišnjak 2000 - 2003" čiji je cilj da doprinese što boljem (u)poznavanju savremenih tendencija razvoja univerzalnog međunarodnog poretka i doktrine međunarodnog prava. Uključivanju u međunarodnu stvarnost u interesu zemlje, kako u uvodnoj reči ovog *Godišnjaka* ukazuje njegov glavni urednik i ugledni svetski jurista dr Milan Šahović, nerazdvojni je pratilac upravo međunarodno pravo. "Prošlost nam omogućava da saznamo bar deo istine ali i budućnost krije njene delove, pozivajući nas da ih otkrivamo", citira dr. Šahović reči Nehrua. Duga tradicija obrade međunarodnog prava u SCG, podseća urednik *Godišnjaka*, povezana je sa razvojem državnosti i regulisanjem njihovog međunarodnog položaja u vremenu dužem od dva veka. Šahović zatim podseća da je još 1928. u prvoj zajedničkoj državi Južnih Slovena osnovano Jugoslovensko

udruženje za međunarodno pravo koje je bilo aktivno do raspada nekadašnje SFRJ. Delatnost ove organizacije, mada pod drugim imenom i u nešto drugačijem sastavu, nije se ugasila zahvaljujući profesionalnom entuzijazmu ali i pomoći Švajcarske ambasade u Beogradu čija je finansijska i moralna podrška omogućila da, za sada, prva sveska *Godišnjaka* dođe do čitalaca.

EDUKACIJOM DO RAZUMEVANJA - Čime se, dakle, "običan" čitalac (ne)znalac može edukovati iz novog *Godišnjaka* Udruženja za međunarodno pravo SCG? Pred njim je niz tema iz različitih međunarodno - pravnih oblasti među kojima su i one koje izazivaju svakodnevnu pažnju ovdašnje javnosti poput: "Terorizam i ljudska prava" (dr Vojin Dimitrijević), "Srbija i Crna Gora kao subjekt međunarodnog prava" (dr Vesna Knežević Predić), "Sporovi Srbije i Crne Gore pred Međunarodnim sudom pravde" (Saša Obradović), "Aktivnost Evropskog suda za ljudska prava i Srbija i Crna Gora" (Vidan Hadži - Vidanović), "Raoružanje na raskršću" (Olga Šuković). Tu je i članak o zaštiti prava dece, kod nas na žalost sve ugroženijih, "Zadaci i metodi rada Komiteta Konvencije o pravima deteta" (dr Nevena Vučković Šahović).

Iz razumljivih razloga koji podrazumevaju ograničenost novinskog prostora ovde ćemo skromno izdvojiti najaktuelnije delove priloga *Godišnjaka* koji nastavlja tradiciju podsticanja upoznavanja međunarodnog prava a time i saživota u međunarodnoj porodici. Hag odnosno Haški tribunal, njegov rad i saradnja Srbije i Crne Gore nesumnjivo je tema koja preokupira ne samo političare, već zbog očigledne zavisnosti bliske i dalje budućnosti ove države od odnosa sa tim Sudom, i sve nas. Autor teksta "Rad Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, saradnja sa Srbijom i Crnom Gorom, suđenja za ratne zločine pred domaćim pravosuđem", mr. Ivan Jovanović, na analitički način teži odgovoru na pravna pitanja u vezi sa razrešenjem (ovde) spornih odnosa sa Tribunalom. Među njima su strategija okončanja rada Haškog tribunala (u okviru toga, na primer, govori se o mnogo spominjanoj dilemi o pravu pritvorenih na fer suđenju kada u

proseku duže od dve godine čekaju na početak procesa), sudska veća i promene u pravilima procedure, Tužilaštvo. Osim ovih "opštih mesta" u posebnom poglavlju ukazuje se i na konkretan proces Slobodanu Miloševiću koji je, kako primećuje autor, "najmarkantniji slučaj jer je reč o prvom šefu države u istoriji kome se sudi pred Međunarodnim sudom". Pored ostalog, mr. Ivan Jovanović piše i o saradnji SCG sa Haškim tribunalom te suđenju za ratne zločine pred domaćim sudovima. "Ako se kaže da ne treba više predavati optužene Hagu po komandnoj odgovornosti, već da im treba suditi u Srbiji, u čijem krivičnom zakonodavstvu inače ne postoje odredbe koje tu odgovornost regulišu nameće se pitanje šta u tom slučaju činiti sa delom optužnice koji se, kao u predmetu četvorice vojnih i policijskih generala, odnosi na njihovu direktnu odgovornost", pitanje je na koje upozorava Jovanović.

DRŽAVNA "PRAVDA" U MEĐUNARODNOM OGLEDALU - Povremeno ali ipak uredno ovdašnja se javnost obaveštava o tužbama Bosne i Hercegovine kao i Hrvatske protiv SCG pred Međunarodnim sudom pravde, takođe, stacioniranim u Hagu. Iako je od tužbe BiH za kršenje obaveza preuzetih Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida prošlo više od deset godina suština bosanskih zahteva i njenih zasnovanosti ovde je malo poznata jer se o njima izveštava uglavnom u dnevno-političkom kontekstu i - interesu. U članku "Sporovi Srbije i Crne Gore pred Međunarodnim sudom pravde" Saša Obradović ukazuje na dve najčešće zablude: prvo, da je SCG tužena za genocid i agresiju na BiH a druga se tiče brojnih špekulacija o visini kompenzacije (pogrešno nazivane i kao "ratna šteta") koju BiH zahteva od Srbije i Crne Gore. "Tačno je da je SCG tužena za genocid, ali ne i za agresiju, čija definicija još uvek nije usvojena u međunarodnom krivičnom pravu, niti Međunarodni sud pravde ima u ovom slučaju osnova za zasnivanje nadležnosti po eventualnoj tužbi za agresiju", objašnjava Obradović u svom prilogu "Godišnjaku".. On, dalje, ukazuje i da visina odštetnog zahteva za navodni genocid u ovom trenutku nije određena a prema praksi Međunarodnog suda pravde, tek ukoliko bi tužilac uspeo u sporu Sud bi odredio rok u kom bi dve države postigle dogovor oko kompenzacije.

Što se hrvatske tužbe tiče u ovom je tekstu naznačeno činjenično stanje prema kom bi trebalo da bude dokazano da je u sukobu na teritoriji Hrvatske počinjen genocid nad hrvatskim stanovništvom i da se taj zločin

može pripisati Srbiji i Crnoj Gori. Takvi se dokazi u velikoj meri zasnivaju na izjavama svedoka, slično protivtužbi naše države u sporu sa BiH. "Obzirom na isto činjenično stanje u vezi sa državno - pravnim statusom naše zemlje (odustajanje od ranijeg zahteva za kontinuitetom i učlanjenje u međunarodne organizacije u svojstvu nove države - članice) jasno je da bi uspeh istovrsnih argumenata NATO država i odluka Suda da u tim sporovima nije nadležan po našoj tužbi, morao da ima isti efekat i u sporu po tužbi Hrvatske", zaključuje autor ovog članka.

EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA I SCG - Mnogo je tema koje bi čitaoce, iole zainteresovane za doba u kom žive i sopstveno okruženje u evropskim i svetskim razmerama te ostvarivanje "sopstvene pravde" pred međunarodnim institucijama, mogle zainteresirati u "Godišnjaku 2000 - 2003" Udruženja za Međunarodno pravo SCG. "Aktivnost Evropskog suda za ljudska prava i Srbija i Crna Gora", naslov je jednog od tekstova u kom se upravo o tome govori. Autor Vidan Hadži Vidanović, saradnik Beogradskog centra za ljudska prava podseća najpre da se SCG nakon što je prošle godine postala član Saveta Evrope pridružila za sada jedinoj panevropskoj organizaciji koja je uspela da okupi skoro sve države kontinenta. Time je, uz ostalo, dobila i puno pravo obraćanja Evropskom sudu za ljudska prava koji predstavlja branu da se sporadična kršenja ljudskih prava i osnovnih sloboda ne pretvore u sistemsko kršenje.

Lajt-motiv *Godišnjaka* o kome je ovde reč svakako je poštovanje ljudskih prava odnosno sprečavanje njihovog kršenja u svim oblastima. Dr Vojin Dimitrijević, direktor Beogradskog centra za ljudska prava i ekspert međunarodnog prava piše o tom aspektu u vezi sa terorizmom. Ukazujući na različite definicije terorizma kao društvene i političke pojave te o njenoj najspornijoj, moralnoj dimenziji, dr Dimitrijević pominje konkretne primere čiji smo svedoci poslednjih godina. Na primer, on podseća kako je "osnovna razlika između terorističkih napada u prošlosti i napada 11. septembra u SAD što su prvi bili prostorno ograničeni na jednu državu, eventualno na grupu država, dok je akcija od 2001. bila uperena na svet u celini". Autor, pored ostalog, u iscrpnoj analizi kako terorizam i "antiterorizam" ugrožavaju ljudska prava upozorava, ukazujući na dosadašnju pravosudnu praksu, na neophodnost sudske kontrole i poštovanja pretpostavke nevinosti. ◆

Jaooo!

piše: Nenad Daković

Baš je neobičan ovaj naslov, ovaj uzvik: Jaooo... Ko to ovde uzvikuje ili jauče, ovo jaooo...! U eseju je zaista sve moguće. U onom prošlom još uvek je padao sneg, i bilo je izneto jedno obećanje koje ću danas, jer je sunce, prekršiti. Dok još mogu, jer pitanje utemeljenja, ili razloga treba razlikovati, kako je to verovao još Kant - od pitanja slobode. Uostalom, tek osećanje zadovoljstva, odnosno, nelagode, daje našem saznanju punu oljudsku dimenziju. Zato se pod stare dane Kant i vratio "moći suđenja", ili dopadanja shvativši da poimanje, ili predikacija nije dovoljna, jer ne obuhvata ono što je odsutno iz predstave, ono što je, možda, lepo i bez svrhe u odnosu na ono malo i skućeno "jesam". Mnogo šta je opasnije i "lepše" od ovog "jesam". Na primer, kondicional. Nisi, ali mogao si, veli unutrašnji glas, preteći, ili stišavajući svoj bes, iz onoga št je "odsutno", a moglo je biti. To prisiljava tvoju misao da se vrti u krugu i da se vraća u ovo ništavilo, odnosno, metafiziku odsustva. Jer, Kant nije bio metafizičar prisustva, kao Aristotel, nego odsustva. Upravo ga je ovo odsutno, ovaj kondicional, primorao da se pozabavi granicama saznanja i da se vrati na "moć suđenja" koja, za razliku od aprehenzije i poimanja treba da se suoči sa onim što je odsutno i moćnije od postojanja. Na primer, miris nekog cveta (die Tulpe) može biti veoma moćan i granice ili svrha njegovog postojanja ne mogu biti određene nekom predikacijom ili poimanjem. Zato i postoji ova moć suđenja koja nas vraća ili izbacuje u ono odsutno i moćno. Snovi, na primer, nisu stvoreni "namerno" i pitanje njihovog postojanja ostaje otvoreno. Razum je zato nemoćniji od ove moći. Zato se Kant vratio ovim svakako višim "moćima suđenja" da bi prešao granice "prisustva" i "postojanja" i dospao do onog što je "odsutno" i možda "lepo", iako ne svrhovito i, možda, preteće i opasno. Kako to objasniti?

Na primer, razum vam kaže da ste nevini, jer niste to učinili. To spada u ono "jesam", ili "nisam" (jedna binarna opozicija). Ali, za savest ona nije dovoljna, i ovaj proces samooptuživanja se nastavlja gubeći se u onom odsutnom. Nisi, ali mogao si,

uzvraća glas, znači kriv si! Kako da se iz ovog kovitlaca vratite u stvarnost onoga "jesam", ili "nisam"? I da li je to uopšte moguće? Na to je možda mislio Kant u svojoj "Kritici moći suđenja", na ovu uobrazilju koja može biti i bolesna, ali je svakako moćna, jer je bez pojma. Na primer, zašto postoji trava, zar je ona stvorena namerno, ili cvet (die Tulpe), ili snovi, ili ljudi: zašto su ljudi čudni, kako je napisao Žan Lik Nansi, u nedavno prevedena (Tomislav Medak) "Dva ogleđa", jedan, posvećen zajednici, i drugi, koji govori o čovekovom "singularno pluralnom bitku".

Ali, ko će to da čita? Možda, ni Tamara Kaliterna, novinarka "Danasa". Moj komšija, koji je Rom, udaje kćerku. Još uvek nisam siguran da li se piše ćerka, ili - kao što sam napisao - kćerka. Sa svoje terase vidim da je podigao šator i zagradio ulicu. To je u Borči moguće. Onda se čuje muzika. Romi su poznati po tome što čak i na svadbama retko sviraju svoju muziku. Uglavnom je to odvratna novokomponovana muzika koju prati povremeno ovo: Jaooo...! iz naslova ovog umesto eseja u kome je sve moguće i u kome sada odjekuje ovo Jaooo..., za koje ne znam da li je znak radosti, ili očajanja, kao što ni za muziku koja je izazvala ovo Jaooo... nije jasno da li je znak radosti ili očajanja. I možda bi neko mogao da napiše hroniku ovih palanačkih svadbi, ili hroniku palanačkog groblja, koja je već napisana, ali granica, ili razlika i dalje ne postoji, jer ona spada u ono što je odsutno, u onu metafiziku odsutnosti, ili metafiziku samooptuživanja u kojoj rad žalosti i rad radosti padaju u jedno, u ovo Jaooo...! Šta odjekuje, ili šta postoji, ako postoji, u tom Jaooo...? Vi ne znate, ni ja ne znam da li se njegov subjekt u ovom Jaooo... predstavlja, ili prestravljuje, da li je on singularan, ili kolektivan?

Ustao sam od stola i izašao na terasu i video da komšija Rom sakuplja šator. Zašto su ljudi čudni? Otvaram slučajno Nansijevu knjigu koja je pomalo veštački sklopljena od dva ogleđa na strani 66. "I to je ono čemu odgovara 'čudnost': svaka singularnost drugi je pristup svijetu... Ono što se

računa u umetnosti, ono što od umjetnosti čini umjetnost i ono što čovjeka čini umjetnikom svijeta, to jest, onim koji izlaže svijet za svijet nije lijepo, niti uzviđeno, nije svrhovitost bez svrhe, niti sud ukusa, nije osjetilno očitovanje, niti udjelovljene istine. Nedvojbeno ono jest sve to, ali drugačije: ono je pristup raspršenom izvoru, u samoj njegovoj raspršenosti, ono je pluralno dodirivanje singularnog izvora". To je Nansijeva pozicija, povodom ovog teškog pitanja zajednice, ili singularno pluralnog bitka čovjeka, ili onoga lepog i uzviđenog, a ipak ono odjekuje ovom ljudskom dolinom koju su nazvali Borča i u koju sam ja naišao i smestio se iz mnogo razloga.

Hteo sam da navedem drugo mesto na kome Nansi piše o vezi zajednice i smrti, jer sam siguran da to odjekuje u ovom Jaooo koje se kao pošast proširilo, ili prošetalo, ili preletelo Borčom i to ne kao sahrana već svadba retka u tom danu punom sunca. I to dolazi iz ove razlike ili singularnosti koja je, ustvari, neponovljiva, i koja izgrađuje našu zajednicu iz ove pukotine ili odsustva, iz same smrti, iako zajednica, na prvi pogled izgleda homogeno ili "društveno", ona je za razliku od pčela, zajednica onih koji se neponovljivo razlikuju od rođenja do same smrti. Odnosno, razlikuju se i dok žive i kada umiru. Nema ni života ni smrti koji se može ponoviti, ma kako značajan, ili beznačajan bio. I to je ta razlika, ili Nansijeva prednost, koja se možda gubi u ovom Jaooo... Zajednica se, drugim rečima, ne može razumeti sa pozicije identiteta, ili subjekta, kao zajednica u kojoj - kako je pisao Sartr - jedna svest prodire u drugu, kao u neki zajednički um, ili um zajednice, jer nema tog uma kojim se može misliti nešto zajedno, ili zajednički. I zato je to iluzija jedne metafizike zajednice, ili metafizike zajedničkog subjekta kao "opšte volje" i to zato što je smrt uvek singularna, i uvek različita i konačna, kao i život sam. Zato se zajednica može misliti jedino iz ovog odsustva, ili prekida, za koji nam je potrebna uobrazilja, a ne pojam, i možda ovo: Jaooo...

Ili ovaj, kako ga Nansi naziva, koegzistencijalizam, to singularno koje postoji pored drugog, ili pluralnog singularnog, izgleda ubedljivo samo dok kritikuje ovu svest koja prodire u drugu, ili egzistenciju koja prethodi kao "svest" esenciji, ili kao egzistencija. Tako je to u filozofiji. Bez ove kritike edruge filozofije sama filozofija je ništa. Ali, gde spada ovo Jaooo... Zar nisam to hteo da pitam. Ovo "umesto" filozofije, ili eseja. ◆

Doslednost u borbi protiv nacionalizma

piše: Milenko Marković

Verujem da smo svi mi bili zatečeni veću o iznenadnoj smrti Stipe Šuvara. Razlog neumitne snage, zbog kojeg Stipe Šuvar neće moći da nam se danas pridruži.

Pre desetak dana Stipe mi se javio iz Zagreba da bi utvrdio moje učešće u promociji njegove knjige. Tom prilikom, prihvatajući se sa zadovoljstvom te obaveze, upitao sam ga zar ne bi bilo bolje da se promocija obavi u septembru, kada će svi biti tu i kada bi i medijske pogodnosti bile bolje. Bio je, međutim, čvrst u uverenju da se promocija treba obaviti najkasnije u prvoj polovini jula. Ne mogu da se oslobodim pomisli da je Stipina žurba sa promocijom bila neka vrsta trke sa smrću, izraz možda podsvesne želje da se ona pretekne.

Koja sećanja naviru kad danas govorimo o Šuvaru? Stipe Šuvar, kao što je poznato, bio je poslednji Hrvat-Jugosloven koga je Tuđman opozvao iz državnog Predsedništva bivše SFRJ da bi mogao objaviti kraj Jugoslavije. Po mom osećanju stvari Šuvar je, u tim našim smutnim vremenima demonstrirao retku sposobnost, da se može voleti svoja nacija, a da se ne bude nacionalist, te da baš zato što je istinski voli i može da joj kaže opore i neprijatne istine o njenim zabudama, umišljenostima i zastranjanjima.

Šuvar je bio jedna od retkih ličnosti koja nikoga nije ostavljala ravnodušnim - ni istomišljenike ni neistomišljenike. Svojim provokativnim duhom - kod neistomišljenika unosio je duh nemirenja sa postojećim, a kod idejnih i političkih protivnika izazivao je ljutnju i bes što im ogoljuje slabost njihovih pozicija. I sam naziv knjige koju danas promovisemo - 'Hrvatski karusel' - u značenju 'Hrvatska vrteška' - mnogima na krajnjoj desnici neće biti po volji.

Ne mogu da ne istaknem da je Šuvar, istupajući protiv zvanične tuđmanovske Hrvatske, zajedno sa malobrojnima protiv nacionalističke histerije, govorio u ime druge Hrvatske. Kao što su u to vreme, protivnici rata i nacionalizma, okupljeni oko Beogradskog kruga, govorili u ime druge Srbije.

Šuvar svakako nije bio bezgrešna ličnost. Iznosio je i stavove koji se nisu dopadali u svim sredinama tadašnje Jugoslavije, pa ni u njegovoj rodnoj Hrvatskoj. Lebdelo je svojevremeno pitanje da li je sa položaja predsedavajućeg CK SKJ učinio koliko je bilo moguće da se spreči uspon Slobodana Miloševića. Ali to je pitanje i za mnoge druge u tadašnjem jugoslovenskom i srpskom političkom establišmentu, kojim će se još dugo vremena baviti istorija jugoslovenskog propadanja. Šuvaru se spočitavala i tzv. "Bela knjiga" u kojoj su kritikovani intelektualci drukčijih uverenja od zvaničnih, posebno zbog raznih vidova nacionalizama, kritikovana je i njegova aktivnost u oblasti reforme školstva itd. itsl. Sve te i slične kritike, s obzirom na kasniji sled događanja, dobijaće, uveren sam, objektivniju konotaciju, nego u vremenu u kome su se javljale.

Šuvar međutim, nije izbegavao kritike svojih pogleda. Naprotiv. Želeo je da sazna na kakav prijem nailazi to što govori i radi, posebno ovde u Srbiji. Bez obzira da li su odobravanja ili kritike. Ustvari, uvek je bio više zainteresovan za kritike. I u poslednjem telefonskom razgovoru sa mnom, zamolio me je da kritički govorim o njegovoj knjizi.

Šuvar ne spada u onu vrstu političara kome je po svaku cenu stalo do popularnosti. Nije posedovao crte populizma da bi bio omiljen političar. Ali je zato bio cenjen političar do čijeg mišljenja je stalo i onima koji se nisu slagali sa njim.

Stipe Šuvar ostaće upamćen ne samo po tome što se kao retko ko iz posleratne generacije snagom svoje ličnosti vinuo u sam vrh jugoslovenske politike, već ponajviše po svom ličnom poštenju, principijelnosti i doslednosti u borbi protiv nacionalizma. Stipe je postavio domet koji se teško postiže, ali je podstičući i vredan ljudskog angažmana.

* * *

Pred nama je drugo izdanje knjige Stipe Šuvara pod nazivom - "Hrvatski karusel". Pokušaću da iskažem nekoliko misli i zapažanja o nekim aspektima > sadržaja i poruka njegove knjige, pri tom

sasvim svestan manjkavosti svojih mogućnosti u odnosu na bogatstvo ideja i pogleda izloženih u knjizi.

I u Hrvatskoj, i u Srbiji, devedesetih godina tek izmaklog veka, prevagnuo je, kao što je poznato, nacionalistički zov nad porukama rušenja Berlinskog zida. Pobedile su, antijugoslovenske, nacionalističke i antikomunističke snage. Snage rata i šovinizma prevladale su snage mira i etničke tolerancije. Dosledan svojim životnim uverenjima, Šuvar je ostao socijalist-markсист, Hrvat-Jugosloven i antinacionalist. I nakon raspada Jugoslavije, on nastavlja bitku protiv, pre svega hrvatskog ali i svih drugih nacionalizama, za odbranu jugoslovenskih i socijalističkih vrednosti, za reafirmaciju ideja levice.

Trebalo je doista hrabrosti za opstajanje na pozicijama antinacionalizma i levih ubedenja, dve najprokaženije ideje u Tuđmanovoj Hrvatskoj i Miloševićevoj Srbiji. Šuvar se nije ustručavao da na račun Tuđmana i tuđmanovištine izrekne oštre kritike. Nisu ga pokolebali psihološko i političko terorisanje, niti nasrtaji čak i na njegov život, čime je iskazao iznimnu ličnu i građansku hrabrost. Malo je takvih ličnosti u Srbiji koje su se usuđivale da za života Slobodana Miloševića bilo šta slično izreknu protiv njega. Naprotiv. Znam mnoge ličnosti iz sveta politike, kulture i nauke, koji su slavili 'vožda', a danas peru svoje biografije. gurajući se u prve redove demokratskih boraca.

Za snage koje su zdušno dočekale raspad Jugoslavije i u Hrvatskoj i u Srbiji, Stipe Šuvar, sasvim očekivano, bio je *persona non grata*, za jedne - bio je anti-hrvat za druge - anti-srbin. Ostaće upamćeno da se je Stipe Šuvar, u vremenu uvlačenja srpske dijasporu u velikosrpske osvajačke planove Miloševićevog režima, usprotivio etničkom čišćenju izmanipulisanog srpskog stanovništva. To je značilo navući na sebe etiketu nepatriote i izdajnika hrvatskih nacionalnih interesa.

Potrebno je imati u vidu da u Hrvatskoj nije bilo jednostavno biti rodoljub naspram srpske agresije. I u isto vreme oštar kritičar hrvatske agresije u Bosni i Hercegovini, Miloševićevsko-tuđmanovske podele BiH, i Tuđmanovske politike etničkog čišćenja nakon "Oluje". To dvoje Šuvar je uspešno spajao. Iskusejima kojima je on odolevao, međutim, nisu odolevale ni neke stranke, niti neki pojedinci na

levici.

To, donekle objašnjava zašto Socijalsitička radnička partija, čiji je osnivač i idejni predvodnik Stipe Šuvar, uprkos osiromašenjima i egzistencijalnoj nesigurnosti velikog broja građana ne ulazi u Sabor, mada su u Savetu te stranke istaknute ličnosti hrvatske nauke, kulture i opozicione politike, i mada je, ličnost Stipe Šuvara u Hrvatskom javnom mnenju, uprkos nastojanjima nekih krugova političke desnice da je oblata i marginalizuje, veoma respektovana. Dodajmo tome, kao potvrdu, nedavnu anketu zagrebačkog lista "Nacional", u kojoj je, među 100 najuglednijih Hrvata istorije i sadašnjice, Stipe Šuvar zauzeo visoko 13 mesto.

Sa Šuvarom se ne moramo složiti u svim aspektima socijalističkog projekta, Ali, Šuvar imponuje čvrstinom svojih levih ubedenja i socijalističkim vizionarstvom. On je svakako u velikom pravu kad kaže da nije dovoljno na ovim našim prostorima deklarirati se kao socijalidemokrata da bi bio levičar. Na jugoistoku Evrope, piše on u svojoj knjizi, ne mogu imati prolaznost ni stranke koje bi bukvalno prepisivale programe socijalne demokracije zapadne Evrope, ali isto tako ni stranke "koje bi ponavljale štošta iz repertoara 'stare' ljevice". U promenjenim istorijskim okolnostima, podvlači on, budućnost može imati ona stranka levica koja se bori "za novu socijalističku alternativu". Levica u Hrvatskoj "ostat će na slijepom kolosijeku ako ne izgradi jednu svoju novu ideologiju i strategiju koja bi uvažavala i kontinuitet i diskontinuitet u odnosu na sve ono što je ljevica i pokušavala i činila u prošlosti".

U svojoj knjizi, pod kritičkom je paskom ne samo Hrvatska, već i čitav prostor bivše Jugoslavije. Na pitanje šta su dobile, a šta izgubile nove države nastale iz velike Jugoslavije, za Šuvara je nesumnjivo da su, bar do danas, više izgubile nego što su dobile. Time on ne izražava nekritički jugoslovenski romantizam. Šuvar zna da nema povratka na prošlost, makoliko ona lepo izgledala iz ugla teške sadašnjice i neizvesne budućnosti. Ali, s druge strane, i da je sadašnjost, u nekim segmentima ispod nivoa prošlog. On jednostavno nije dozvoljavao vladajućem establišmentu i nacionalistima koji bi Jugoslaviju i socijalizam hteli da izbrišu iz istorijskog pamćenja naroda, smatrajući, s pravom, da se ne može graditi budućnost na ner-

azlikovanju onoga što je bilo dobro od onoga što je bilo loše u prošlosti. Umesto toga, oni im "divlji kapitalizam", obespravljenost radnika i kolonijalni položaj, nude kao reformski kurs ka demokratskoj tranziciji i uključivanju u svetski proces globalizacije.

Kada čitamo Šuvarovu kritiku hrvatskih prilika, spontano se pomišlja i na Srbiju, nameće se ona latinska *de te fabula naratur* (o tebi priča govori). Primera radi, u obe zemlje gaji se negativistička svest o jugoslovenskoj prošlosti, uprkos činjenici da su one u teritorijalnom smislu, upravo u Jugoslaviji, stekle državno-teritorijalno proširenje, civilizacijski napredak i međunarodni ugled kakav nikada ranije u njihovoj istoriji nisu imale. U obe zemlje našli su se na čelu države nacionalistički lideri sa istim aspiracijama o podeli Jugoslavije. Duhovna sfera jednog i drugog društva opterećena je sklonosima ka mitologizaciji prošlosti ili teokratizaciji društva (teza o najhrišćanskijim narodima, Hrvat je dobar kao katolik, Srbin kao pravoslavac); provincijalnost i robovanje konzervativnom tradicionalizmu najbolje se vidi po kultivisanju averzije prema ateizmu ili prema marksizmu. Šuvar citira "Večernji list" u kome se tvrdi kako marksizam nikad nije uspeo dublje pustiti korijenje u Hrvatskoj kulturi, te da nije uspeo rešiti hrvatsko nacionalno niti socijalno pitanje. Za neke istoričare u Srbiji marksizam je mrtva prošlost. a njegovi najveći gubitnici su srpski narod i srpska kultura. Po tom shvatanju, Srbija, se može unormaliti tek uvođenjem veronauke i reafirmacijom tradicionalnih vrednosti u sistem obrazovanja. Dakle, iz jedne krajnosti, kao što je pretvaranje marksizma u jednu vrstu ideološke religije u nekim ranijim vremenima, sada se prelazi u drugu krajnost - u pretvaranje religije u alfa i omegu duhovne kulture i svakodnevnog življenja. Drugim rečima, modernizacijski procesi shvataju se kao povratak konzervativnom tradicionalizmu s jedne strane i kao održavanje sumnjičavosti prema zapadnoevropskim civilizacijskim vrednostima, s druge strane.

Otkuda, čime objasniti veću kritičnost (do negacije) prema jugoslovenskom socijalizmu nego prema nacionalizmima (do blagonaklonosti), iako je dobro poznato kolika su zla naneli i srpskom i hrvatskom narodu? Ima, što se tiče Srbije, bar dva međusobno povezana

odgovora na to pitanje. Prvo, želi se da se hajkom protiv "komunizma", odgovornost za tragične ratove nastalih iz raspada Jugoslavije, sa srpskih nacionalista prebace na jugoslovenske komuniste i Josipa Broza Tita, vešto izjednačavajući Miloševićev režim sa prethodnim socijalističkim sistemom. Drugi je razlog u nesposobnosti bar jednog dela tzv. "demokratskog bloka" da demokratski prevlada autoritarna i nacionalistička nasleđa iz jugoslovenske prošlosti.

Hrvatska i Srbija, koliko su bile značajne za opstanak avnojske Jugoslavije, toliko su ne manje značajne za pretvaranje Balkana u zonu mira i dobrosusedske saradnje. Zato se sa posebnom pažnjom prate politički procesi u tim dvema državama nakon dezintegracije Jugoslavije. Njihov je zajednički problem kako da svoj nacionalni etos spoje sa evropskim vrednostima, odnosno kako da se upute putevima modernizacije, oslobađajući se bagaža nacionalističke prošlosti i konzervativnih tradicija uopšte. Čini se da je Hrvatska za korak više odmakla prema Evropskoj uniji i da bi to moglo da deluje stimulativno na Srbiju. Ako bi se stari istorijski konflikti između Srba i Hrvata u dve Jugoslavije, Miloševićevsko-Tuđmanovski dogovori o podeli Jugoslavije, zamenili takmičenjem u demokratskoj tranziciji, nastala bi nova istorijska era u odnosima dva naroda i čitavog balkanskog regiona. To bi valjda bio i njihov najvredniji doprinos sopstvenoj i evropskoj istoriji. U tome je utkano i životno delo Stipe Šuvara.

Uveren sam da knjiga Stipe Šuvara "Hrvatski karusel" nije samo dokument jednog tragičnog vremena. Ona će, svakako, budućim istoričarima predstavljati značajan izvor saznavanja istorijske situacije u kojoj se dogodio raspad Jugoslavije. Ali i mnogo više od toga. Ubeđen sam da su Šuvarovi stavovi, njegova britka kritika provincijalne nadobunosti i megalomanije, i pored nastojanja desnice da im se ne dozvoljava medijska prolaznost, dospeli i da će dospeti do građana Hrvatske, a evo, nadamo se nakon ove promocije, i do građana Srbije, te da će predstavljati dragoceni doprinos građanskom samoosvešćenju ljudi našeg podneblja.

(Tekst izgovoren na promociji knjige u Paviljonu Veljković, 5. jula 2004) ●

Sveže vesti iz prošlosti i budućnosti

piše: Ivan Mrđen

Ne znam da li ste primetili, ali ima već nekoliko meseci kako se, kad je reč o sportu i zbivanjima oko njega, događa prava tematska zbrka. Tako se na udarnim stranicama posvećenim sportu (a to je, ako niste znali, ona poslednja u večernjacima i tabloidima) isključivo pojavljuju manje ili više obnažene lepoticice koje su u nekoj "šemi" sa nekim svetski značajnim asom. Ako se tome doda da ni same sportistkinje više ne žele da budu "mitska bića" (u smislu u kome je Aleksandar Tijanić za jednu ovdašnju uglednu pravnicu rekao da je ona "pola žena, pola konj"), pa se slikaju u sve kraćim haljinacama, majicama i šortsevima - gotovo da su u pravu oni koji kažu da današnji klinici jačaju desnu ruku, čitajući sportske stranice dnevnih novina i gledajući Mariju Šarapovu, Anu Kurnjikovu, Bekamove švalerke ili italijanske televizijske zvezde koje zavode asove "kalča".

Pošto se na tako koncipiranim sportskim stranicama vidi sve što treba da se vidi, sasvim je logično što se pisanje o tajnim i zakulisnim radnjama u sportu preselilo na neke druge stranice u istim tim novinama, najčešće i najviše na one koje se nazivaju "Crna hronika". U tom smislu je, samo od početka jula ove (2004.) godine, posebno interesantno nekoliko tekstova: od onoga da biznismen Filip Cepter, "jedan od najbogatijih Srba" (doslovan citat) tajno pregovara o kupovini Fudbalskog kluba "Obilić" od Svetlane Ražnatović, udovice Željka Ražnatovića Arkana, preko priče da je Kristijan Golubović, samozvani "novi Arkan" (kako je lično rekao u obraćanju građanima pred zgradom Vlade Srbije 17. marta, u noći kad je zapaljena beogradska džamija), uhapšen zato što je ozbiljno zasmetao nekim ljudima iz Fudbalskog kluba "Partizan", pa sve do novosadskog "slučaja Tomić", gde je visoki funkcioner G17 plus Miloš Tomić, kao predsednik Nadzornog odbora Naftne industrije Srbije izdejstvovao da ta firma uplati Košarkaškom

klubu "Vojvodina" dva miliona eura, a onda došao za predsednika Upravnog odbora tog kluba da raspolaže tim parama.

Ove tri priče, baš ovako poredane, odslikavaju tri razdoblja u ovdašnjem sportu, kad je reč o načinu i kvalitetu para koje se u njega slivaju i u njemu peru i obrću. Ma šta mislili o gospodinu Zepteru/Jankoviću, njegovom bogatstvu i njegovim poslovnim vezama u Srbiji - to je neminovna budućnost ovdašnjeg sporta: vrhunski klubovi će, po uzoru na evropske, biti privatizovani i njihovi uspesi i vrednost meriče se dubinom džepova mecena i količinom novca investiranog u stadione, marketing, trenere i igrače. Zepter/Janković nije Roman Abramovič, "Obilić" nije "Čelzi" (klub koji je kupio i u koga i dalje nemilice investira pomenu ti ruski biznismen), ali bi napredak u svakom pogledu bio evidentan, jer bi čovek po svom nahodenju potrošio svoje pare.

"Obilić" bi time izašao iz faze vrlo sumnjive privatizacije, koja je bliska prošlost ovdašnjeg sporta. Nije tajna da je Željko Ražnatović Arkan preuzeo taj klub u vreme kad niko nije smeo da mu se ozbiljnije suprotstavi (i kad je propao njegov pokušaj da to isto napravi sa Fudbalskim klubom "Priština"). Na to vreme podsetila je i priča o "akcijama" Kristijana Golubovića u "Partizanu" (navodno mu je taj klub dugovao neki procenat od prodaje nekih igrača). Vreme kad su "ugledni kriminalci" bez pardona ulazili u klupske prostorije naših najpoznatijih klubova i tamo tražili prostor za svoje "poslove" - nije bilo tako davno, bez obzira na naše tradicionalno "pamćenje od tri tv dnevnika". Oni su u ovdašnji sport uneli malo para i mnogo samovolje, malo morala i mnogo straha, prilagođavajući ga svojim nepisanim pravilima, zakonima ulice i pravu jačeg, beskrupulozno se poigravajući i sa sportistima, i sa trenerima, i sa sportskim propagandistima, i sa publikom...

U "Partizanu", međutim, sede mnogo prevejaniji tipovi nego što je istetovirani ▶

ulični razbijač Golubović, svesni da se takvo vreme više nikad neće vratiti i rešeni da što pre i ovaj klub zaigra po novim evropskim notama. U tom smislu je vrlo indikativna izjava direktora Agencije za privatizaciju Branka Pavlovića da "Partizan" vredi oko 60 miliona eura. Bez obzira što je Pavlović nedavno smenjen, taj iznos ostaje upamćen i to je mnogo veliki zalogaj za bilo koga iz "sive zone". To je trideset puta više nego što je pomenu ti Miloš Tomić namakao na račun KK "Vojvodina", koji je parama svih nas (Naftna industrija Srbije je javno preduzeće) kupio pravo da tamo vedri i oblači. "Obilić", svakako, nije "Partizan", ali je sasvim verovatno da je i njegova tržišna cena znatno veća od dva miliona eura, što samo potvrđuje pretpostavku da će nekog reda u ovdašnjem sportu biti tek onda kad se tačno bude znalo ko je "gazda" u nekom klubu, kako je to postao i koliko je spreman da to zadovoljstvo dalje plaća. Ta novosadska priča nas, međutim, vraća još dalje u prošlost, u razdoblje koje je prethodilo arkanizaciji ovdašnjeg sporta, u vreme kad su svim klubovima drimali i o svemu se pitali "ugledni drugovi", mahom direktori velikih društvenih preduzeća ili uticajni političari. Sve je tada bilo društveno, i stadioni, i klubovi, i takmičenja, ali se pravo da se "u ime društva" raspolaze tim vrednostima vremenom pretvorilo u samovolju nezamenljivih funkcionera, čija je faktička moć bila utemeljena u čitavom sistemu društveno-političkih odnosa i otuđenih institucija. Kako se taj sistem krunio i počeo da raspada, tako su se oni još više vezivali za sportske klubove, pronalazeći u sportskim rezultatima i tabelama satisfakciju za sopstveni politički fijasko... A onda su ti klubovi gurnuti u prethodnicu "oružanih sukoba, koji nisu isključeni", pa su dojučerašnji predsednici i mirni ljudi iz loža postali akteri "odjeka i reagovanja", učesnici "istorijskih sednica" i "nacionalni tribuni", kojima je ubrzo sport, posebno kad su stigle godine sankcija i sveopšte bede - postao neinteresantan.

Njih su smenile "nove gazde", koje su vremenom ili nestale sa ovdašnje scene ili se utopile u novu političku ikonografiju. U tom smislu samo na prvi pogled ponašanje visokog funkcionera G17 plus Miloša Tomića odslikava sadašnje vreme, kad se stranke na vlasti upinju da pokažu efikasnost u svemu što nije njihov posao, a mnogo više liči na opisani sportski i društveni imperpekt. ◆

Manastiri u svetlu turskih izvora

piše: Olga Zirojević

Već odavno je utvrđeno da turski dokumenti, tačnije rečeno, zvanični akti osmanske administracije nude obilje dragocenih podataka za privrednu, socijalnu i kulturnu istoriju balkanskih naroda u vreme duge turske vladavine na ovim prostorima. U njima se, međutim, istovremeno ogleda, u određenoj meri i period balkanskog Srednjeg veka. To je veoma značajno s obzirom na činjenicu da su vreme i ljudi uništili, u velikoj meri, pisane tragove o ovom periodu, a neretko netragom su nestali i njegovi materijalni ostaci.

O manastirima, postojećim i onim iščezlim, svedoče danas, pored pisanih izvora - sačuvano je 160 srednjovekovnih crkvenih povelja - nazivi crkvena/crkvište, manastirina/manastirište, njihovi neznatni materijalni ostaci (temelji, delovi zida), a često ni to. Mozaik naših znanja o manastirima, tim vaspitnim, književnim i prepri-

sivačkim centrima u vreme turkokratije koje s pravom nazivaju "the backbone of Orthodoxy", u najvećoj meri popunjuju upravo turski izvori.

Pažljivim iščitavanjem turskih zvaničnih popisa (tzv. deftera) koji pokrivaju područje jurisdikcije obnovljene Pečke patrijaršije, pronašli smo veliki broj sasvim nepoznatih manastira. Ukratko, može se tvrditi (uz sve ograde) da je broj zatečenih, a to znači srednjovekovnih manastira bio mnogo veći nego što se do pojave masovnijeg korišćenja turskih izvora smatralo. Uz to, turski popisi omogućavaju da se ponekad i u dužem vremenskom periodu prati sudbina pojedinih manastira. Ne mali broj ovih bogomolja vodi se u turskim popisima najpre kao opusteo, da bi vremenom oživeli i stekli svoje "stanovnike". Nije neznatan broj ni onih manastira koji se, zahvaljujući svedočanstvima turskog porekla, mogu pouzdanije dati-

"Šta je Sonja Biserko učinila za srpstvo"

piše: Rade Vukosav

Pisanje ovih redova je dole potpisanoga motivisao napis g. Stipe Sikavice u "Danasu" od 3-4. aprila 2004. godine, pod naslovom "Beogradske 'vještice iz Rija'", kome sadržaju ništa ne treba oduzeti. Sadržaj napisa je na svome mestu.

Ekstremnim nazovipatriotima su, neopravdano, trn u oku Biljana Kovačević Vučo, na čelu Pravnika za ljudska prava, Nataša Kandić, predsednica Fonda za humanitarno pravo (FHP), Sonja Biserko, predsednica Helsinškog opdbora za ljudska prava u Srbiji (HO), Žene u crnom i sve slične nevladine, nestranačke organizacije i nezavisni mediji, čija je delatnost borba za istinu, za mir, za ljudska prava; za jednu bolju, demokratsku, otvorenu i bogatiju Srbiju u zajednici ostalih država sveta. "Patriote" i mnogi ekstremisti svih boja i bombastih naziva, neopravdano iskaljuju bes protiv njih. Oni bi da svi vrtimo istu, njihovu ploču ksenofobije i jednostrane obmane naroda, što nas je dovelo u ovaj nimalo zavidan položaj, u sramotu i siromaštvo.

Ko je Srbe i Srbiju doveo do ovog teškog položaja? Sonja i gore pomenute osobe i organizacije i nezavisni mediji zasigurno nisu. Da je poslednjih 15 godina bilo po njihovom, ne bi bilo ni ratova u Hrvatskoj, BiH i na Kosovu, ni ovih izbeglica, ni sankcija, ni bombardovanja 1999. godine, ni ovog siromaštva. I niko ne bi morao u Hag. A ovako, ceo državni, vojni i policijski vrh, ili je u Hagu, ili mora u Hag, što je katasrofalno za našu državu. Sonju i druge okrivljuju za rad protiv "srpskih nacionalnih interesa", dajući im diskvalifikativne ocene pred javnošću. Bar kod onih koji o njima ne znaju, ili neće da znaju, pravu istinu. Ko je radio protiv srpskih nacionalnih interesa? Sonja ili oni koju su poslednjih 15 godina vodili ratove, organizovali mafiju i deformisali državu u kojoj su zavlada li zakoni mafije; upropastili prekodrinske i prekosavske Srbe, "zaradili" blokadu i bombardovanje, pokrali sve što su mogli, vršili represivni teror i likvidiranje ljudi. Ko je u tom našem najcrnjem razdoblju ubio Pavla Bulatovića, min-

rati. Tako, primerice, prva vest o manastiru Mодошу (na reci Tamišu) datira s kraja XVI veka, a dosad se smatralo da je izgrađen sredinom XVIII. Za nekoliko decenija pomera se i starost ovčarsko-kablarskih manastira, Nikolja i sv. Trojice. I fruškogorski manastir Novo Hopovo, čija se gradnja vezivala za 1576. godinu, datira, u stvari, iz predturskog perioda. Kod manastira Koporina saznajemo, pak, da je bio posvećen sv. Arhandelu, a pretpostavljalo se da mu je patron mogao biti sv. Stefan. Defteri daju podatke i o privremenom napuštanju manastira. Tako su Đurđevi Stupovi kod Novog Pazara bili napušteni do 1489. godine, kada su monasi došli "spolja" i povratili jedan deo manastirskog imanja. Mnogo vremena bio je pust i porušen i manastir sv. Spasa u Peći, pa su na njegovom zemljištu bile izgrađene kuće i tako je nastala jedna od pečkih mahala, kazuje turski popis iz 1570/71. godine. Tu je svakako reč o vremenu koje je prethodilo obnovi Pečke patrijaršije (1557). Saznajemo, takode, da se dosad nelocirani manastir Mećavac nalazio kod sela Loznice u Valjevskoj nahiji. Utvrđen je i njegov patron sv. Arhandeo. Sa više sigurnosti može se tvrditi i da se čuveni manastir Mrkšina crkva (imao je u XVI veku štampariju) može veza-

istra odbrane SRJ, policijskog generala Radovana Stojčića - Badžu, generalnog direktora JAT, pa Slavka Ćuruviju, Ivana Stambolića, ko je napravio masakr političkih neistomišljenika na Ibarskoj magistrali, ubio generala Boška Buhu, premijera Srbije Zorana Đinđića itd? Pa masovne grobnice i hladnjače sa ljudskim leševima. I ko je za to i koliko osuđen? Je li sve to rađeno u korist "srpskih nacionalnih interesa"? Po kritizerima Sonje i ostalih kao Sonja - to nije rađeno protiv "srpskih nacionalnih interesa" a mirovnjaci, po njima, jesu i radili i sada to rade, jer su ukazivali i ukazuju na navedene kriminalne greške, čime su se zamerili tim "borcima" za "srpske nacionalne interese". Izvesnog gospodina koji je u tv-razgovoru Sonju pitao šta je uradila za srpstvo i Srbiju, pitamo - šta je on uradio? Osim što je podržavao ili prećutkivao krvave avanture "našeg" režima i ostalih aktera naše tragedije, što nas je dovelo do ovog. Podržavani su oni koji su od Srbije napravili nesrećnu državu u kojoj se sve može i ništa ne može. Pametni roditelji svoju decu uče i opominju da nikome ne čine zlo, a ako ga ipak učine, roditelji će ih prekoriti za to. A to ne znači da ti roditelji svojoj deci žele propast. Ne! Žele im da idu pravim putem. Sonja i ostali se bore za Srbiju na jedan, drugi, pametniji i blagotvorniji način prilaska raspletu problema i do puta prosperiteta Srbije. Hiljadama izbeglica iz Hrvatske i drugih bivših yu re-

ti za Pambukovicu.

Defteri redovno sadrže i podatke o manastirskim imanjima: njihovoj vrsti, veličini, mestima na kojima su se nalazila, dažbina-ma kojima su bila opterećena (ovi popisi su i nastali iz fiskalnih razloga) odnosno oslobođena dažbina, uz odgovarajuće službe osmanskoj državi (najčešće su bili sokolari, uključujući i samog patrijarha). Pritom se obično poimence navode poljoprivredne kulture koje kaluderi uzgajaju (žitarice, vinova loza, voće, povrće), kao i sitna stoka: ovce i koze (ovih podataka nema kad manastir plaća "odsekom", što nije retka pojava, kao i u sumarnim defterima). Postoje, takode, i vesti o zatečenim srednjovekovnim ustanovama na manastirskim imanjima (vlasi-stočari, vojnuci).

Najzad, o pojedinim manastirima, pretežno o njihovom imanju, privrednom životu, odnosu sa turskim vlastima, obaveštavaju, najiscrpnije, turski dokumenti koji su se čuvali i sačuvali u samim manastirskim arhivima odnosno u njihovim riznicama. Dosad su objavljeni oni koji se odnose na fruškogorske manastire, sv. Trojicu kod Pljevalja, manastir Mileševu i Svetogorske manastire. Oni neizdati, bilo da se nalaze u manastirskom posedu u

publika, HO u Beogradu, putem svoje institucije "HOĆU KUĆI", pravno i materijalno pomaže izbeglicama, bilo da se vrate na svoja ognjišta, da steknu penzije u Hrvatskoj, dobiju finansijsku i materijalnu pomoć. Godinama se pune hodnici i druge prostorije HO prisustvom tih nesretnih izbeglica za čiju su nesreću upravo krivi oni koji kritikuju Sonju i ostale. Mukotrpan je i dugotrajan rad HO u naporima da se tim nesrećnicima pomogne. To ne vide oni ograničenih umova što su na zidu hodnika HO ispisali primitivni imperativno-blasfemični grafit: "Sektaši, marš iz Srbije!" Znaju li oni šta je sekta i ko su sektaši? Mržnja u njihovim glavama ograničava da to znaju. Pomračeni i suženi umovi od Memoranduma SANU do sada, preko masmedija, i ekstremnih političara, bruse nas ksenofobičnim i "patriotskim" brusevima, čime su izbrušena mnoga ekstremna, nazadna mišljenja kod nekih građana. Uzroci nameću posledice. A te posledice koje imamo su teške i preskupe.

Kad je reč o albanskim ekstemistima i teroristima, što oni i jesu, jer čine zločine koji se ne mogu opravdati i što je za najžešću osudu, moramo znati da su im "naši" ekstremisti i teroristi, pod Miloševićevim režimom, svojim zlodelima u BiH, kao i na njihovoj koži, dali školski primer kako se to radi. Dok su u Hrvatskoj i BiH ubijani ljudi, žene i deca, vršena teška razaranja, paljene kuće, crkve i

domaćim arhivima ili u privatnom vlasništvu, čekaju i dalje svoje istraživače.

U turskim arhivima, pak, uz sudske protokole (sidžile) sačuvani su i popisi raznih vrsta.

Do nekretnina, a to je uglavnom bilo zemljište (uz ribnjake i vodenice), manastiri su, inače, dolazili, u najvećoj meri, kupovinom. U kupoprodajne odnose stupali su i sa hrišćanima i sa muslimanima, o čemu ubedljivo svedoče ne baš malobrojni turski dokumenti sačuvani u samim manastirskim arhivima. Svoje zemljišne komplekse manastiri su takode povećavali i poklonima i zaveštanjima (svaki hrišćanin je mogao, a to su mnogi i činili, zaveštati trećinu svoga imanja crkvama i manastirima). Ukratko, tokom vremena materijalno stanje manastira trpelo je, često, značajne promene, pa je isti manastir mogao da iz relativnog blagostanja zapadne u krajnju bedu. Čak i da opusti, privremeno ili trajno. Manastiri su, inače, propadali u vreme ratova, ali i u vreme mira, iz niza razloga.

Beležeći, iz fiskalnih razloga, sve zatečene manastire, pa često i one privremeno ili trajno opustele, turski popisi ih tako izvlače iz tame zaborava. ◆

džamije, trpani civili u logore, vršeno etničko čišćenje, a iza svega toga ostale masovne grobnice - "patriote" (pa ni ostali) nisu protiv toga protestovali. Zašto? Zato što su nam režimski mediji i političari uporno servirali lažnu, krivu sliku o tome. Kad su slobodni mediji na to ukazivali, kažnjavani su, gašeni su, optuživani i suđeni pa i ubijani njihovi novinari. Podsetimo da su na Kosovu Albanci, za vreme turske vladavine koja je tamo trajala 523 godine, sve do 1912. godine, čuvali naše manastire i ostale bogomolje od hajdučije, pa čak i ginuli u odbrani istih. Neki vrag jeste učinio svoje da se sve okrene za 180 stepeni, pa ih, nažalost, sada pale. Razmislimo o tome.

Vojna policija (kao da je vojna hunta na vlasti) je upala u prostorije Helsinškog odbora i odnela knjige Vladana Vlakovića, jednog od aktera sramotne afere u špijunaži (da li?) u vrhovma naše vojske i države. Vojna tajna - šta je to? Ako se već dve godine vojni i državni vrh samo blamiraju oko tog skandala, ko je onda kriv što do sada ništa nije urađeno da se sazna istina i što je dato vremena akterima (ako su krivi) da pišu knjige. Da bi se zabašurilo, neko želi da se slome kola na izdavaču knjige, ovog puta HO u Beogradu. Time ovaj skandal za državni i vojni vrh postaje još sramotniji. Građani ove zemlje moraju znati istinu o aferi u kojoj Sonja Biserko i HO, zasigurno, nisu njeni akteri. Zašto se ovo sve oteže i čega se odgovorni boje? Neko je dužan odgovoriti.